

incendiaris o explosius.

Després dels interrogatoris, es van considerar com a responsables:

Francesc Macià, de 67 anys
Ricciotti Garibaldi, de 45
Arturo Rizzoli, de 36
Josep Morella, de 34
Pere Morella, de 24
Joan Moragues, de 27
Josep Fontbernat, de 30
Martí Vilanova, de 30
Juli Figueres, de 26
Roc Boronat, de 28
Josep Rovira, de 24
Josep Carner-Ribalta, de 28
Artur Coromines, de 26
Abelard Tona, de 26
Josep Bordes de la Cuesta, de 49
Josep Esparch, de 28
Ventura Gassol, de 33
Ernest Dalmau, de 34
Lluís Morella, de 28
Ramon Fabregat, de 32

I van deixar en llibertat:

Thomas Beltrami, de 35 anys
Lluís Boixader, de 26
Martí Vila, de 46
Guillem Manbelli, de 29
Mario Traverso, de 36
Joan Blanc, de 28
Josep Carrió, de 24
Joaquim Marlés, de 27
Rafael Vila, de 38
Joan Nicolau, de 21
Lluís Casals, de 23
Sylvion Ghini, de 25
Pere Garrós, de 24
Jaume Miravittles, de 20

Josep Marlés, de 23
Anleto ^{Esposito} Degli, de 25
Joan Gual, de 24
Josep Granó, de 22
Sante Generano, de 26
Ferran Salas, de 27
Scipio ^{Nivoli} Nivoli, de 27
Josep Fornau, de 25.

Macià i Garibaldi van ser condemnats a dos mesos de presó i multa de 100 francs i la resta dels acusats, fins a un total de 20, van ser condemnats a un mes de presó i 50 francs de multa.

La cosa no podia anar millor.

Quin era el compromís contret pels conjurats ?

Quina era l'orientació d'aquell alçament independentista ?

Hi ha un document que ens dona el text del jurament fet pels que formaven els grups armats que havien de participar en l'acció militar preparada per Macià. Aquell document, signat per 111 homes, amb Macià al davant, deia:

«Solaats de l'exèrcit català :

Estem en el moment més solemne i més sagrat per nosaltres. Des de fa dos segles, cap moment com el present havia arribat a Catalunya. Gràcies al nostre gest, avui flota de nou sota el nostre cel la bandera roja i daurada que hem heretat dels nostres avantpassats, vençuda, però tenyida de la sang que vessaren generosament i heroicament en defensa de les nostres perdudes llibertats.

Contempleu-la, la nostra bandera ! Es el símbol de tantes coses que estimem i ens costen tan cares ! En els seus colors, cadascú de vosaltres descobrirà el color del seu ideal polític, religiós i social, per més avançat que sigui.

La nostra bandera representa la continuïtat de la nostra Història, l'encarnació triomfant del nostre honor, de la nostra dignitat i del nostre coratge, el gest puixant i digne de la nostra voluntat.

Per la integritat de la nostra raça, per la glòria del nostre partit, pel ~~progrés~~

recomençament de la nostra història, per tots els atributs i obligacions de la nostra ànima, per la garantia del nostre honor, per l'esperit indomable de la nostra voluntat de catalans i d'homes.

Ens conjurem, en aquest moment històric i solemne, de no tenir altre desig, davant de la nostra bandera de les quatre barres roges i l'estel solitari, que mantenir-la hissada tant de temps com resti una gota de sang en les nostres venes i de no abandonar-la, més que per a què ens serveixi de mortalla.

Aixequem, amb mi, el braç i el front, i en un silenci ple de menaces, diguem dins del vostre cor:

Jurem lluitar per Catalunya i la seva bandera !

Jurem venjar els nostres germans morts per ella !

Jurem morir, també, si és necessari generosament amb la il·lusió i l'esperança de fer reviure Catalunya i, amb ella, l'ànima immortal d'aquells que han mort per la Pàtria !

Francesc Macià, Josep Barnaus, Tomaso Beltrami, Joan Blanc, Ramon Boixader, Lluís Boixader, Josep Borjas de la Cuesta, Salvador Botey, Jaume Brugat, Eduard Busó-Gibert, Roc Boronat, Pere Caballé, Calabrina Calabri, Eduard Campaña, Vicen^{zo} Carano, Eudald Carbonell, J. Carner-Ribalta, Josep Carrió, Lluís Casals, Luigi Sassati, Francesc Català, Arnaldo Civerdi, Artur Coromines, Joan Costa, Ernest Dalmau, Anleto Degli Esposti, Lluís Delacasa, N. di Nunzio, Carles Duran, Josep Esparch, Ramon Fàbregat, Carles Farsac, Felip Ferran, Angel Ferrando, Josep Ferreró, Juli Figueres, Josep Fontbernat, Enric Fontbernat, Josep Fornau, Salvador Galobardes, Angel Garcia, Pere Garrós, Ventura Gassol, Emili Gibert, Josep Grané, Silvio Grⁱⁿⁱ, Joan Gual, Artur Guasch, Armando Guastaroba, Joan Isern, Francesc Jaques, Luigi Puccitello, Baldozer Lluís, Guille^{lmo} Mambelli, Manuel Manonelles, Dorb, Marfolini, Joaquim Marlés, Josep Marlés, Pere Marner, Lluís Mart, Ramon Martí-Farreres, Ramon Marva, Gayetano Mezzari, Jaume Miravittles, Manuel Moliner, Joan Moragues, Lluís Morella, Pere Morella, Josep Morella, Celso Morigi, Josep Nadal-Colomer, Joan Nicolau, Scipio Nuvoli, Joaquim Nunyes, Josep Pagès, Isidre Pallarols, Sebastià Palau, Lluís Pelli-

cer, Manuel Piera, Alfred Pla, Lluís Pou i Solà, Lluís Puig, Jaume Recasens, Rafael Ribas, Franco Ripamondi, Arturo Rizzoli, Francesc Robles, Primitiu Romanyac, Josep Rovira, Ferran Sales, Joan Salesas, Alao Salerno, Benet Samper, Magí Serés-Roca, Santo ^(Senerano) ~~Senerano~~, Ramon Solans, Manuel Soler, Emili Store, Xavier Tarragó, Jaume Terrades, Abelard Tona, Vicenç Tormo, Francesc Torrell, Mario Traverso, Carcés Trabersi, Ramon Vendrell, Rafael Vila, Martí Vila, Martí Vilanova, Jaume Vilaplana, Felinao Zanasi.

La proclama de Macià adreçada als catalans, deia:

Ara és l'hora, Catalans !

Dos segles d'esclavatge, d'humiliació i d'oprobri, no han pogut matar la veu de la nostra ànima. ^{Ens} Han pogut sotmetre els nostres cossos per la força de les armes i arrebastar-nos així les nostres llibertats; ens han pogut fer baixar el cap sota el seu jou i fins treballar per a l'opressar, però no hem oblidat mai la veu interior de la nostra rebel·lió ni de fer sentir-la als altres com a protesta i invocació del nostre dret.

Es aquesta mateixa veu la que esdevé avui el nostre crit de llibertat; és aquesta mateixa veu que esdevé el nostre imperatiu nacional, l'imperatiu de la nostra raça que ens crida: "A les armes !, a les armes !" Heu perdut el vostre sentiment de catalans? Heu oblidat ja que sou homes ? En compte d'aràbit jovent haurem engendrat un poble de covards ? En compte de cavallers orgullosos d'ells mateixos, heu escavegut un ramat de pàries ? No teníem una senyera immaculada ? No posseïem una llengua característica i ben nostra ? No teníem les nostres festes, els nostres costums i tradicions seculares? No teníem una gloriosa història ? No posseïem una cultura i un avenç social que era, amb els seus gremis obrers i d'ensenyament, un exemple per al món ? No teníem una consciència i una voluntat rebels ? On és, doncs, tot això ? Només ens resta una llengua i encara arrencada grosserament dels llavis dels vostres fills a l'escola i gairebé arrencada per vergonya, fins dels vostres llavis. Tota la resta, per noble i sagrat que fos, ha estat proscrit i ben sovint trepitjat per governants i dictadors i reis que corrompen tot el que toquen perquè estan habituats a arrossegar-se pel fang del vici

i del crim i de les coses més infectes i repugnants.

I reconquerir un patrimoni, no val una vida ?

A les armes, catalans ! [Darrera vostre hi tenia una generació que ens mira i vetlla per nosaltres; i davant, una generació que ens espera !

Catalans ! No podeu imaginar-vos amb quina alegria més pura us adreço avui aquesta crida. Us havia parlat fins ara amb tanta angoixa i tristesa ! Era el fruit de les amargors de l'exili; era el fruit de la comprovació de les febleses, defeccions i fallides de tants catalans que han refusat servir Catalunya; era el sofriment que sentia en la meua ànima de tants germans que sofreixen en les presons a Espanya; era el dubte que de vegades m'obsessionava que ja no podria, a la meua edat, veure de nou Catalunya i la seva llibertat.

Avui, però, en passar la frontera i veient-la de nou en l'exaltació natural que produeix el retorn a la pàtria i dins la calma i la grandesa d'esperit que produeix aquest entorn quan és per oferir-li el sacrifici de la vida; l'he vist tan bella, tan rica, tan puixant i tan eterna, que m'he sentit tranquil·litzat en la meua fe de que Catalunya no morirà mai i que vencerà els seus enemics.

Es amb aquesta fe i amb aquesta gran joia que us criao al meu costat per a prendre les armes per la llibertat de Catalunya. Ha d'ésser un dia de festa per nosaltres, catalans, aquest reconeixement de la nostra Història nacional antigament tan clara, tan austera, tan gloriosa, però des de fa dos-cents anys enfonsada i ennegrida per la fumera roja de sang, de tantes fogueres enceses per la Inquisició i encara no apagades del tot. Per nosaltres avui, catalans, en vida i en mort, Catalunya serà de nou Catalunya !

Contra la monarquia i contra aquest rei opressor que, encara no fa gaire temps, ens recordava que era el descendent de Felip Vè, de terrible memòria, que està en deute de sang amb nosaltres;

Contra la dictadura militar, la més repugnant de totes les dictadures per la seva mateixa concepció, que ens ha ofès íntimament amb la profanació de les nostres coses més sagrades;

Contra la guerra del Marroc, aquesta guerra tan injusta i tan tràgica que persisteix, encara que sigui negada pels comunicats oficials;

Contra la injustícia social i els privilegis de classe.

Per la llibertat de Catalunya i el dret a governar-nos nosaltres mateixos, conscients de la nostra personalitat i de la nostra voluntat ferma i definida, convençuts de que Catalunya és capaç de governar-se a sí mateixa i posseeix suficients recursos econòmics per a viure lliurement;

Per la cultura dels catalans, la restauració de les seves corporacions dissoltes, i la creació de noves institucions que afavoreixin els infants, així com les de caràcter tècnic per als obrers, comerciants i industrials;

Per la dignitat i millorament de vida del proletariat, mitjançant reformes socials i la llei de protecció del treball i dels obrers, el que significa la garantia per al progrés i millora, partint del mínim assignat en la convenció de Berna;

Per la llibertat de tots els empresonats per delictes polítics i socials i la llibertat dels nostres companys separatistes que, d'una manera tan heroica, han patit i pateixen, encara, per Catalunya;

Per la implantació de la República Catalana Independent.

Via fora, catalans !

Us crido amb el mateix crit històric que ens recorda les nostres antigues victòries nacionals, car és en aquest moment que voldria fer desaparèixer la meua persona per tal que reconeguéssiu en la meua veu, la veu de la vostra raça, i en la meua gesta, la gesta d'aquells que ens han precedit en la Història. És ben encoratjador de sentir-se, en aquests moments suprems, per damunt de la nostra voluntat, l'hereu i l'instrument d'aquells herois que saberen posar tan alt, en terra i en el cel, el nom gloriós de Catalunya.

Que la nostra senyera de les quatre barres onegi en el vent de la vostra immortalitat ! En aixecar-la de nou al cel de Catalunya, deixeu-me hissar un altra senyera invisible perquè onegi per damunt d'aquells que lluiten per un noble ideal.

La nostra afirmació d'èsser catalans, no significa que ens volem separar de l'afirmació que també som humans; l'estel solitari de la nostra bandera no vol pas significar que ens volem aïllar dels altres que, com nosaltres mateixos, ~~no~~ sofreixen una opressió semblant; la nostra bandera no ens separa de ningú que tingui un esperit lliure, i en els seus plecs no s'amaga cap idea d'imperialisme ni de conquesta. La nostra aspiració és entrar, una vegada lliures, en el concert dels pobles civilitzats per a treballar, amb el nostre ^{jove} esforç, per un ideal de pau internacional, per la llibertat de tots els homes i de tots els pobles i per la justícia. I és aquesta mateixa aspiració ^{la} que ens ha fet aliar amb els separatistes d'Euzkadi i Galícia i ens pot fer aliar, demà, lliurement i cordialment amb les altres ^r petites nacionalitats d'Espanya.

Quan nosaltres afirmem que deslliurarem Catalunya, no ho diem pas amb un esperit d'odi contra vosaltres, espanyols, com ~~els~~ han fet córrer els governs d'Espanya. Tot el nostre odi s'aixeca contra aquesta Espanya oficial monàrquica, avui dictatorial, sota el règim de la qual vosaltres mateixos heu ^e s'avingut esclaus, sobretot vosaltres, obrers, tant com nosaltres mateixos. Us hem vist sotmesos al mateix jou, encadenats al treball i patint pel dur treball, en la vostra terra àrida. I us hauríem estès més d'una vegada els nostres braços, si els hagússim tingut lliures. És el que esperem fer un dia si aquest és el vostre desig. La nostra unió oficial ^{d'} avui, feta per la força - unió que és la causa de la misèria i de la inquietud de tots -, feta demà pels lligams de la llibertat i de la fraternitat, serà plena d'eficàcia i plena de possibilitats materials i morals insospitades.

Heus ací, doncs, l'esperit de la nostra revolució.

Via fora, catalans !

Lluitem per aquesta terra immortal ^{que és} Catalunya i no podem ésser vençuts !

Què seria d'una joventut sense rebel·lia ? Què seria d'una vida sense dignitat ?

Vius o morts, per Catalunya i la seva ànima immortal !

A les armes, catalans !

En nom del Consell provisional de la República Catalana,

Francesc Macià ✱

Francesc Macià, també havia preparat un missatge al món lliure, on deia:

«Es Catalunya la que avui us saluda, nacions lliures del món, en els moments d'aixecar-se en armes en defensa del seu dret imprescriptible de governar-se ella mateixa. Assisfirts per aquest dret i ajudat per un exèrcit de braus voluntaris catalans, així com per l'heroica Legió de voluntaris italians per la llibertat dels pobles, acabem de proclamar la nostra independència nacional i us demanem el vostre ajut, encara que sigui moral, pregant-vos vulgueu reconèixer Catalunya com a Nació lliure.

La raça catalana, la seva llengua, els seus costums, les seves tradicions, el seu temperament i el seu caràcter, són profundament diferents i, en molts aspectes, oposats als d'Espanya. No volem aduir altra prova que l'absència de compenetració que ha existit sempre entre els catalans i els governs espanyols, font principal de les inquietuds i la discòrdia que no han deixat sempre de manifestar-se fins al punt d'haver d'ésser reprimides per la força.

Històricament, Catalunya ha estat de tot temps diferent de la resta de la Península Ibèrica. La Història de l'Estat Mitjà brilla encara per l'esplendor de la gloriosa i independent Confederació catalano-aragonesa, una de les més democràtiques pel seu codi marítim anomenat Consolat de Mar i la que instaurà el primer Parlament a Europa. Esperit democràtic que no ha perdut mai, ni amb la seva aproximació a Espanya després del malaurat casament del rei Ferran d'Aragó i Catalunya amb la reina Isabel de Castella, ni per la persistent política d'absorció realitzada per Castella, que provocà, al 1640, la guerra de separació, ni a conseqüència de les sagnants repressions de Felip Vè, que culminen amb l'assalt històric de 1714, el qual tingué com a conseqüència la pèrdua de les nostres llibertats. En contrast amb la d'Espanya, plena d'un esperit imperialista i reaccionari, la Història de Catalunya és caracteritzada pel seu esperit liberal. Cal tenir en compte que si, abans, Catalunya transformava els seus reis en veritables presidents de república, encoratjà, més tard, els pagesos de remença a enderrocar els drets feudals i abusius dels senyors, esdevenint aquests camperols, els veritables precursors de les revoltes socials.

Geogràficament, Catalunya presenta una unitat ben definida a la Península Ibèrica.

Està constituïda per les províncies de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona; per una llenca de les províncies aragoneses; per un altra més extensa de l'antic reialme de València i per l'arripèlag de Mallorca, que forma la Catalunya insular. Ultra aquestes raons històriques, ètniques i geogràfiques sobre les quals es recolza el nostre dret d'ésser, existeix la nostra voluntat de voler esdevenir independents i lliures, forts de la convicció que tenim de què som capaços de governar-nos nosaltres mateixos i coneixedors dels mitjans que posseeix Catalunya per a viure plenament en tots els ~~aspectes~~ aspectes, gaudint de la seva llibertat nacional. La nostra dignitat d'home, tanmateix, no consent que haguem de viure ni un dia més sota el règim d'ocupació moral i material de Catalunya per l'Estat espanyol, una ocupació que prohibeix l'ús oficial i gairebé privat de la nostra antiga llengua catalana, que destrueix totes les nostres institucions de cultura, que ataca salvatgement les nostres festes populars, que viola els nostres domicilis i la nostra correspondència privada, que ens nega el dret d'associació i el de la lliure expressió de pensament, que empresona els catalans en massa i els tortura bàrbarament i els deporta fora del país pel sol delictes de declarar-se catalans, que pretén imposar-nos per la força el règim d'una monarquia detestable, que ens oprimeix sota una dictadura militar abominable i que ben sovint, com per la campanya del Marroc, ens arrebaça la nostra joventut darrera d'aventures quimèriques de colonització i de conquesta.

Volem Catalunya per als catalans !

Volem una cultura moderna per als nostres infants, per als nostres obrers i per a les nostres escoles superiors;

Volem el màxim de millorament per al nostre proletariat;

Volem administrar nosaltres mateixos les nostres riqueses, en una República Catalana independent.

Que sàpiga tot el món que no estem animats d'un esperit d'odi contra la resta de la Península Ibèrica, ni tampoc per un esperit d'imperialisme i de conquesta. Ens considerem ditxosos, una vegada lliures, d'ajudar els altres pobles d'Espanya que pateixen sota el mateix règim de reacció, per tal que ells també n'esveïnguessin.

Volem trencar les cadenes que ens ~~mantinguen~~ enllogalen amb ells per la força i reemplaçar-les pels lligams lliures i fraternals que ens permetin de treballar junts per la pau internacional. Car és per aquesta pau internacional per la que, en darrer anàlisi, ens aixequem en armes. I és a vosaltres, pobles lliures de tot el món, a qui adreçem, els primers, les nostres salutacions i el nostre crit a'angoixa, demanant-vos de reconèixer el nostre dret d'esdevenir lliures. Ho fem amb l'esperança i la fe en la llibertat i la justícia, aquest principi fonamental de Dret internacional per la cooperació, no forçada, sinó lliure i cordial de tots els pobles i per la igualtat civil, contra tot privilegi i tota tirania. Tenim el convenciment que no serà assegurada la pau d'Europa mentre la força dels exèrcits sostingui exclusivament l'imperialisme i no siguin assegurats els drets de les nacions petites a disposar lliurement d'elles mateixes.

Pel dret dels pobles i dels homes !

Per la pau internacional !

Salut ! »

I acaba aquesta sèrie de documents històrics, amb el projecte de ~~manifestació~~

Declaració d'Independència

« Catalans !

El Govern Provisional de Catalunya, inspirant-se en el dret de Catalunya a la seva sobirania nacional, dret que, com el de tots els pobles, no prescriu i està per camunt de tota usurpació per forta i duradora que sigui.

Declara Catalunya independent, i tenint en compte que cada vegada que la voluntat de la majoria del poble català ha pogut expressar-se lliurement, s'ha manifestat de manera evident a favor de la República Catalana, i tenint en compte que aquest dret fonamental i etern de Catalunya a governar-se ella mateixa ha estat, avui, usurpat per la força del govern espanyol, opressor de la pàtria catalana,

S'aixeca en armes, amb el recolzament de l'exèrcit de braus voluntaris catalans i de la generosa Legió italiana de voluntaris per la llibertat dels pobles, contra tota for-

ça d'ocupació;

Es compromet a no deixar les armes fins a l'obtenció i consolidació d'aquest dret fonamental i tots els altres drets de Catalunya;

Exigeix, pel fet d'aquesta proclamació, l'obediència i el respecte més estrictes de part de tots els catalans, usant d'un dret que posseeix sempre i en qualsevol moment;

Assegura en tots els llocs reconquistats on pugui establir-se lliurement, la llibertat de tots els ciutadans sense distinció de posició, ni de classe o de tendència política, social o religiosa i es compromet a vetllar per la prosperitat moral i material de tots els ciutadans en la mesura de la seva força i el seu poder.

El Govern Provisional de Catalunya, en aquest moment històric i solemne ~~obliga~~ recomença la ~~seua~~ Història del seu poble, ^{(amb} ~~en~~ una confiança il·limitada, però també amb l'angoixa de qui s'endinsa en un camí sagrant i difícil com el que hem iniciat.

Demana, en dret de justícia i per la seva aspiració a treballar per la pau internacional, que totes les nacions lliures del món, vulguin reconèixer i ajudar, no fos més que moralment, la independència nacional de Catalunya.

I espera que la Nació Catalana, pel seu honor i la seva grandesa, pel coratge i l'esperit de sacrifici dels seus voluntaris, sabrà mantenir-se digna davant d'ella mateixa i davant del món sencer i ~~que~~ sabrà accomplir el destí que li és reservat i que l'espera.

El meu primer Consell de Guerra

Un dia va venir el meu advocat Lluís Massot i em va assabentar que s'havia a celebrar el meu primer Consell de Guerra. Em va donar instruccions sobre com havia de comportar durant el judici i em va dir: que no havia de protestar de res, diguessin el que diguessin el Jutge Instructor de la causa i el Fiscal; i que quan acabés el judici i em preguntessin si tenia alguna cosa per dir, digués que no.

Creia en Massot que la cosa es presentava força bé i que, a desgrat d'haver-se produït els fets de Prats de Molló i la campanya internacional a propòsit de l'intent de Francesc Macià, no semblava que relacionessin el meu cas amb aquell intent ~~revolucionari~~ d'invasió que havia de culminar amb la proclamació de la República Catalana.

Em va ~~semblar~~ ^{fer} estrany, perquè m'havien trobat a la butxaca el telegrama de Ventura Casol quan em van detenir i ^(con que) Casol figurava com un dels homes de confiança de Macià, ^(els nostres contactes) em semblava lògic que relacionessin ~~amb els nostres contactes~~ per camuflats que ~~els~~ haguéssim presentat, amb la preparació d'aquell aixecament separatista. I després del descobriment de la SEM, la detenció de Batà i tants d'altres, com que el meu nom figurava entre els primers alumnes de l'Escola Militar Catalana, també era lògic que m'hi compliquessin, relacionant una cosa ⁽ⁱ⁾ l'altra amb l'intent de Prats de Molló, que havia produït aquell rebombori internacional i una evident diatriba contra la Dictadura de Primo de Rivera que esclavitzava Catalunya i els catalans.

Per altra banda, Massot em deia que no havia vist en cap lloc de l'acte de processament del comandant Pérez Garberí ni una sola referència a la meua condició de membre de la Maçoneria ni res tampoc sobre la creació i ^{les} sentències dictades pel nostre Tribunal Revolucionari de Catalunya. Si per cas, Pérez Garberí ^{he} ja havia separat del primer procés i no havia passat al que ja havia començat a redactar el comandant Linares, el qual m'aniria a veure després del primer Consell de Guerra. I va afegir Massot que

la primera diligència que faria Linares a la Model mateix ni figuraria com advocat el senyor Oriol Anguera de Sojo perquè li havia demanat de substituir-lo, almenys durant les primeres diligències d'aquell segon procés que es referia als incidents haguts entre la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona i el Governador Civil i que havia tingut com a conseqüència el confinament d'aquella Junta en ple. Es veu que Anguera de Sojo volia demostrar als militars i al Governador Civil que ell estava plenament identificat i es solidaritzava d'una manera o altra amb la Junta destituïda pel ministre de Justícia de la Dictadura que em sembla que aleshores era Gato Ponte.

Es volia donar al meu segon Consell de Guerra un caràcter eminentment polític més important que el primer i jo, com acusat, seria el que hi tindria el paper més secundari.

Però, tot plegat, em resultava confós i difícil d'entendre.

¿Per què el comandant Pérez Garberí havia desllossat del seu primer procés els delictes de la creació del nostre Tribunal Revolucionari de Catalunya; les condemes a mort que havíem dictat contra els individus que havien estat designats, i havien acceptat, els càrrecs de substituïts governatius de la Junta destituïda, i la col·locació de la bomba que va petar al pati del Col·legi d'Advocats contra els intrusos ?

¿Per què no havia establert una estreta relació entre el telegrama de Cassol i la preparació del complot de Prats de Molló ?

¿Per què no m'havia acusat de membre de la Maçoneria i, per tant, com adherit a una organització clandestina o prohibida ?

En canvi trobava lògic que em volgués carregar un altre delicte fent-me figurar en el procés Baltà, que també havia anat a parar a les seves mans i havia d'haver vist que entre les fitxes dels aspirants a oficial del nostre Exèrcit hi havia la meua.

I em va tornar a entrar el dubte de si Pérez Garberí era o no era de la "meua" Lògia Masònica com m'havia assegurat el doctor Vivancos. Perquè era evident que la policia li havia lliurat tot el que va trobar a la llibreria de la Casa Parés o Aragall i, amb el paquet de paper imprès amb la capçalera del nostre Tribunal Revolucionari

li havia d'arribar el meu davantalet de mapó, si no l'havia volgut fer fonedat.

Finalment, encara hi havia el fet sospitós que el meu nom no figurés entre els dels aspirants a oficials de l'Exèrcit Català i que, per tant, jo, a última hora, no figurés com a processat amb en Baltà i els altres, tot i que, en canvi, hi figuraven alguns dels companys de Garraf que, en realitat, no van arribar a assistir a cap de les classes fetes.

El meu primer Consell de Guerra es va convocar per als primers dies del mes de febrer de 1927 però no es va anunciar a la premsa. Només s'hi va registrar l'aprovació de la sentència signada pel Capità General ^{Emilio} Barrera, el dia 8 d'aquell mateix mes de febrer.

Per cert que, en vigílies de la celebració d'aquell Consell de Guerra, no sé qui va demanar a mossèn Gaspar Vilarrúbia, capellà de la Colònia Güell que m'havia conegut de petit, que fes una gestió urgent a la Capitania General per mirar d'evitar que em condemnessin. Mossèn Gaspar va fer aquella gestió prop del general Barrera i va parlar en nom propi i degudament autoritzat pels Güell. El Capità General li va contestar que no s'emboqués en aquella qüestió perquè es tractava d'un separatista que havia comès una pila de delictes, afegint que li pregava que n'assabentés als senyors Güell perquè es fessin càrrec que tots eren delictes imperdonables.

I això que no sabia res de la meva intervenció en l'escàndol que havíem provocat quan el seu fill va assassinar a la Bernabeu !

Deu mesos després de la meva detenció definitiva es celebraria el meu primer Consell de Guerra. El dia que s'havia de celebrar em van avisar de bon matí i em va venir a recollir a la Model una parella de la Guàrdia Civil. Va resultar, però, que no hi havia cap cotxe cel.lular disponible per portar-nos a la caserna "Roger de Llúria" que hi havia darrera del Parc de la Ciutadella. La Guàrdia Civil em va preguntar si portava les pessetes necessàries per agafar un taxi, perquè, si no, hauríem d'anar-hi a peu. Jo, vaig posar la mà a la butxaca i els vaig dir que sí. Però vaig afegir:

- ¡ No podríamos ir a pie ?

- ¡ Hombre ! Está muy lejos, detrás del Parque.

- Si no tancara dineru tendríamos que ir andando, verdad ?

- Claro -, em va contestar un d'ells.

- Yo prefiría ir andando porque hace muchos meses que no he visto Barcelona y sé que han hecho muchas reformas.

Això es veu que li va fer una certa gràcia perquè el mateix que m'havia parlat em va dir:

- ¿Por dónde quiere usted ir ?

Jo, vaig proposar aquest itinerari:

- Si puede ser, podríamos bajar por la calle de Urgel, pasando por delante de la casa donde viví durante algunos años, cerca de la vía del tren, hasta la Gran Vía; continuar hasta la Plaza Universidad, bajar por la calle de Pelayo, atravesar la Plaza de Cataluña, ir hacia la calle de Bilbao y la Vía Layetana por la calle de Fontanella; llegar a la Jefatura, para verla otra vez, y atravesar la Plaza de Sancho y el Parque, hasta los cuarteles.

El de la Benemérita va fer una nova temptativa per veure si em decidia anar amb taxi:

- Pero tendrá usted que ir esposado durante todo el camino/.

- No me importa -, vaig contestar jo.

I vam emprendre la marxa pel carrer de Provença fins a trolar el carrer d'Urgell i avall.

¡Sort que la meua mare no em va veure tan ben acom anyat ! Abans de sortir de la Model havia demanat a l'Administració que li diguessin que jo tornaria a l'hora de dinar i que podia deixar el cistell. Perquè aquell dia, precisament, em tocava comunicació.

La caminada va ser magnífica i l'espectacle que vaig donar va ser bel·licuosc. Pel carrer d'Urgell, una bona dona em va veure i se li van negar els ulls; més avall un "senyor" em devia prendre per un lladre o per un atracador i em va clavar una mirada terrible, com si em desitjés la mort abans d'hora. Per la Gran Vía vaig passar bastant desapercebut perquè els vianants anaven de pressa i una mica distrets. Al carrer de le-

lai, la gent que omplia el carrer, amunt i avall, m'ebria el camí i vaig veure cares de tota mena: expressions compassives, mirades fulminants, llambregades de gent que es veu que el meu pas no el produïa fred ni calor. Fins que vam arribar a la Plaça de Catalunya, la nova urbanització de la qual havia estat encarregada a l'arquitecte Nebot, protegit per la Dictadura. Allò estava desconegut; les antigues i atretinades palmeres havien desaparegut i ja no podríem treuar a posar petards dels mestres a les velles fareles perquè també les havien tretes. Tot plegat em va fer fàstic i vaig maleir els osses d'aquell arquitecte. Els grups escultòrics dels germans Oslé i els altres no els vaig poguer veure de prop. El pas per Fontanella, la baixada pel carrer de Bilbao i la llarga Via Laietana em va recordar a Cambó. Vaig aixecar els ulls quan vam passar per davant de l'edifici en vivia el líder de la Lliga i vaig veure que dalt de tot encara hi havia la terrassa-jardí que, quan es va inaugurar, ens havia semblat una novetat extraordinària.

En passar per davant de la vella Jefatura, vaig recordar les cel·les del soterrani i la còrpora i la cara de peccs amics del Tejada. I ja, a les acaballes de la nostra excursió, vam passar per davant de l'estació de França, pel costat de l'estàtua del general Prim, vam travessar de dret el Parc i vam entrar a un d'aquells edificis on havia anat a passar les revistes anuals amb la castilla militar de fill de vídua.

Vam pujar un pis o dos i vam entrar a una petita sala que donava al carrer. Allà hi havia el parament del Tribunal Militar que m'havia de jutjar. Ja hi havia en Massot i de seguida va arribar el comandant Pérez Garberi, que em va mirar d'esquitlletes sense saludar-me.

Com que els diaris no havien anunciat la celebració d'aquell Consell de Guerra, de públic només hi havia la meua ex-secretaria Rosa i el meu ex-meritori Toni, que no sé com es van assabentat de l'acte. Ni parents, ni coneguts, ni curiosos de cap mena. Era un acte intrascendent i un processat totalment inconegut.

Va sortir el jutge, els membres del Tribunal i el fiscal que, com tots, feia una cara de tres déus.

Pérez Garberi, amb la vènia del President del Consell de Guerra, va començar la lectura cançonera d'una pila de fulls de paper de barba i va continuar la sessió sense que res no em cridés l'atenció. Tot el que deia m'ho sabia de memòria i m'adonava que de la missa, no en sabien ni la meitat. Tots plegats eren una pobra gent.

Vaig disposar-me a escoltar amb atenció el que diria Lluís Massot. Estava impacient i una mica neguitós per saber com presentaria la meua defensa i amb quins arguments. Mai no me n'havia parlat i aleshores em sabia greu de no haver-li preguntat què diria. Com que ja em considerava condemnat per endavant i més de quatre vegades havia pensat que, per anys que em possessin, sortiria relativament aviat de presidi perquè la Dictadura no podia durar gaire més, no m'hi encaparrava. Però tenia por que en Massot em

presentés com una víctima de les males companyies, de la meua excessiva bona fe i que resultés que m'havia deixat entabanar com un infeliç, que no havia intervingut en res i m'havia carregat els noulers per tot el que havien fet uns altres.

Aquells pensaments em mortificaven de mala manera i em posaven nerviós tot esperant la intervenció del meu advocat. Ja feia estona que no escoltava el jutge i no em preocupava el que diria el fiscal perquè estava segur que tampoc no sabia res de res i es limitaria a fer un discurs espanyelista i grotesc com tots els que feien els fiscals en casos com el meu o molt semblants.

Va tocar el torn a Lluís Massot i, efectivament, va començar per dir que jo era orfe de pare, que treballava en coses de llibres i que m'havia arribat a emancipar per mantenir-nos la meua mare i jo. Va afegir unes quantes coses més per l'estil i em va fer tornar vermell i tot, sentint-me avergonyit davant d'aquells militars que odiava a més ne poguer.

Uns em miraven amb indiferència i d'altres amb antipatia manifesta.

Quan em van preguntar si tenia alguna cosa per dir, vaig contestar que no, tot empat. Però en aixecar-se la sessió, és clar, vaig donar les gràcies a Massot per la seua bona intenció.

La parella de la Guàrdia Civil em va posar altra vegada les manilles, em vaig acomiadar dels meus fidels col.laboradors, la Rosa i el Tomi, i vaig baixar les escales bastant malhumorat. En arribar al carrer em van preguntar si també volia anar a peu i vaig dir que no. Van cridar un taxi i van emprendre el retorn a la Model sense dir-nos un mot. Els guàrdies devien pensar que estava aclaparat per la petició del fiscal i m'era igual que pensessin el que volguessin.

Vaig arribar a la Model i em van tancar a la cel.la. Quan vaig sortir al pati ja m'havia refet i estava en condicions de satisfer la curiositat i l'interès fraternal dels que em voltaven per saber com havia anat el judici. Vaig explicar-los la meua travesia de la ciutat i les novetats que hi havia vist i em sembla que tots em van envejar una mica.

Ne recorda qui va ser que em va preguntar:

- Hi havia molta gent ?
- Un parell d'antics dependents de la llibreria i prou.
- Trobe que t'he prens bastant bé -, va fer un altre.
- I jo vaig contestar-li:
- Quin remei teca! I això no s'acaba aquí...

El dia 8 de febrer de 1927, els diaris publicaven una nota de la Capitania General que deia que havia estat aprovada la sentència dictada per un Consell de Guerra contra mi, acusant-me de conspiració per a l'aixecament de partides armades per atemptar contra la integritat de la patria. La sentència era de de 3 anys de presó correccional amb les accessòries legals, afegint que em servia la totalitat del temps de presó preventiva que portava soferta o sigui des de mitjans d'abril de 1926.

Lluís Massot em va venir a veure altra vegada, tot delgut del resultat del judici. Jo li vaig expressar el meu agraïment per tot el que havia fet i he vaig fet amb tota sinceritat perquè en Massot es va portar molt bé sempre. També va venir el jutge Pérez Garbexi i en acabar el tràmit oficial li vaig preguntar si em portarien a presó de seguida e esperarien la celebració dels altres Consells de Guerra.

- Probablement que esperarán, em va dir.

- Y después, sabe usted a qué penal me van a llevar ?

- Es sí que no le sé. Es cesa de la Dirección General de Prisiones y según la condena a cumplir les llevan a un sitio u otro.

Al cap d'un parell de mesos, sense avisar-me prèviament per ^{proder dir *adieu* a} ~~poguer-me despedir de~~ la meua mare - i potser va ser millor -, em va venir a recollir una altra parella de la Guàrdia Civil i em va ficar al tren, camí d'Alacant.

Camí de presidi

Prop de mitja nit, van encendre el llum i em van obrir la cel.la per dir-me que em preparés les coses perquè estava a punt d'arribar la Guàrdia Civil que m'havia de portar a presidi. A mitja nit, allè ne em va fer cap gràcia. De seguida em vaig recordar de la llei de fuga. Però no era la policia la que em venia a buscar.

La parella de la Benemèrita em va donar el temps just de fer un farcell amb les meves quatre peces de roba interior que tenia a la cel.la i de deixar a l'Administració tots els estris que se m'havien anat acumulant i que s'hauria d'emportar la meva mare quan, l'endemà, dia de comunicació, li dirien que jo ja era fora.

Vaig preguntar on em portaven i un oficial de la Model ^{ca} va mirar uns papers i em va contestar que em destinaven a Alacant. Vaig deixar una nota a la mare dient-li i afegint que així que pogués li escriuria.

Com que el farcell no el podia carregar als guàrdies, després de posar-me les manilles me'l van posar sota el braç i vam emprendre el camí, a peu, cap a l'estació de Sants. De seguida els vaig preguntar si sabien a quin presidi em destinaven i em van dir que al Reformatorio de Adultos de Alicante però que ells dos em passarien a una altra parella quan arribaríem a València. Vam sortir en un tren de les 12 de la nit i vam arribar a València prop de les 8 del matí.

Pel camí, és clar, vam passar una colla d'estacions que em portaven records d'infància i d'adolescència: Gavà, Castelldefels, Vilanova. Més enllà ja no coneixia res.

Durant el viatge jo volia fer unes quantes preguntes als Civils però ne sabia com començar. Vaig adonar-me que un d'ells ~~foi~~^{he} una estona que m'observava i em va dir:

-; Usted es político, verdad ?

- Sí. Me condené un Consejo de Guerra y tengo otros dos pendientes.

- Entonces es usted de cuidado y puede que tenga ganas de fugarse -, em va dir mig rient.

- Ne. Quiero conocer el Reformatorio de Alicante y supongo que tendré que regresar a Barcelona muy pronto para asistir a los otros dos juicios que tengo pendientes.

A partir d'aquell moment es va establir una mena de clima de confiança. I el mateix guàrdia que havia iniciat el diàleg em va dir:

- Si podemos confiar en usted, le quitaré las esposas.

- Se lo agradeceré porque resulta muy incómodo ir amarrado de esta manera.

- Pero tendré que ponérselas de nuevo tan pronto nos acerquemos a Valencia porque, per la calle, no se nos permite quitarlas.

- Claro -, vaig contestar jo.

Em va treure les manilles i la conversa va continuar:

- ¿Usted conoce Valencia? -, va fer l'altre tricorni.

- Todavía no. Mi madre nació en Olocau, en la Serralada de Portaceli del Camp de Llíria, pero yo no estuve nunca. Mi padre era catalán y yo nací en Castelldefels.

- ¡Hebre! Pues yo soy de la misma Llíria -, va dir satisfet l'home.

- Entonces hablará usted valenciano; verdad?

- Sí, claro.

- Així deu entendre el català...

- Fa vint ^{anys} que vixc a Catalunya.

I va ser com si ens haguéssim conegut tota la vida. Però vaig pensar que l'altre guàrdia es posaria furios sentint-nos parlar en català i li vaig dir:

- ¿Ne le molesta que hablemos en catalán?

- No. Yo no le hablo pero lo entiendo bien. Soy murciano y llevo tantos años en Cataluña como mi compañero.

La cosa ne podia anar millor i em va semblar com si conspiréssim contra el règim.

- En arribar a València, ¿haurem d'agafar un altre tren?

- Sí -, va dir el valencià. Es un carrilet que va fins Alacant passant per Gandia però com que ja serà tard per fer l'enllaç, supose que vestè haurà de dormir a Dénia per

continuar el viatge, fins a destí, el dia següent. Nosaltres acabarem aquest servei a València, haurem de portar a vostè a la Delegació de Policia i allà l'aniran a buscar a l'hora de marxar.

Molt a prop [Ja] de València em van posar les manilles. En arribar a l'estació em van ajudar a baixar perquè portava el farcell sota el braç i van emprendre el camí cap a la Jefatura. Però abans d'arribar-hi i en passar per una plaça que no sé com es deia, un parell de xicots de 15 e 16 anys em van mirar i vaig sentir que un deia a l'altre:

- Mira, un lladre !

I sense pensar-s'hi gens, van agafar unes quantes pedres de les que hi havia en aquells jardins i van apedregar-me amb bastant bona punteria perquè no van tocar cap guàrdia. Un dels de la Benemèrita els va fer un crit i els va amenaçar amb un cop de culata; els xicots van llençar les pedres i em van deixar tranquil. Sort dels Civils que em van defensar de l'agressió perquè, amb una mica més, em baden el cap. Els guàrdies no hi van fer cap comentari.

I van arribar a la Delegació.

Je continuava amb les manilles posades i quan la parella va sortir de les oficines després de registrar la meua entrada, me les van treure. I molt seriosos i tívats, em van dir:

- Adiós !

Es veu que tenien prohibit de confraternitzar amb els detinguts o condemnats.

El comissari em va fer unes quantes preguntes amb els papers a la mà, segurament per comprovar si la documentació es referia a mi. Després, va cridar un Guàrdia de Seguretat i li va dir que em tanqués a baix; que aniria una altra parella de la Guàrdia Civil a recollir-me.

La cel.la que em va tocar era més "confortable" que la de la Jefatura de Barcelona perquè, almenys, tenia una pest clavada a la paret per poder seure. Però la porta també era una reixa de dalt a baix. Es veu que aquella mena de cel.les individuals eren pels "especials". Perquè a les cel.les veïnes hi havia unes quantes dones de la vida que

discutien a crits sobre unes batusses que hi havia hagut al seu carrer. Quan vaig entrar jo, van callar un moment per observar-me, em van mirar com si fos un intrús i de seguida van continuar la disputa en valencià, potser pensant que jo no les entendria.

El guàrdia que m'havia baixat se les va mirar i una d'elles li va dir:

- ¡Hombre, eres tú !; Me das un cigarrillo ? Cuando salga te trataré bien.

L'al.ludit se la va mirar sense dir res, va treure una cigarreta de la petaca, li va encendre i va marxar escales amunt.

A cap de tres o quatre hores ja s'havien emplerat dues cel.las col.lectives més amb xicots de 20 a 25 anys que potser eren carteristes o d'aquella mena de gent de mal viure que es dedica^{ca} a diverses activitats del seurem.

Una estona més tard, compareixia un altre guàrdia, m'obria la reixa i em deia:

- Suba usted.

A l'oficina ja m'esperava una nova parella de la Guàrdia Civil i em deia:

- ¡fiene usted que venir con nosotros.

Van demanar que els despatxessin de pressa perquè tenien el temps molt just per agafar el tren de Gandia. I van sortir de la Comissaria al cap de mitja hora. Però encara van ser a temps d'agafar aquell carrilet que feia un trajecte que mai no oblidaré. Passava per entremig de camps i més camps de tarongers, creuats per diverses carreteres i camins molt ben cuidats. Uns camps que era una delícia contemplar-los perquè estaven molt nets, sense mica d'herba inútil. No m'hauria fet res de passar unes hores per indrets com aquell.

Fins que ja prop del migdia van baixar a Dénia on havia de fer nit perquè fins l'endemà ne hi havia un altre carrilet per anar cap Alacant. Els guàrdies em van preguntar si volia dinar i si portava diners. Els vaig dir que sí i em van oferir de dinar amb ells en una casa particular que ho feien molt bé i baratet. Em van posar-les manilles i van anar cap a dinar.

Pel camí em van dir que la parella que m'havia portat de Barcelona a València els havia donat bons informes de mi i que si els prometia portar-me bé em treurien les

manilles i després aníffem a prendre cafè i tot. D'aquella manera no caldria que em portessin a la presó fins cap al tard.

¿Quina mena de Guàrdia Civil m'havia tocat? ¿Es que tots eren de la Masoneria i sabien que jo era un germà que "dormia"? No podia ser.

El cas és que no tenia res a dir contra les parelles de la Guàrdia Civil que fins aquell moment havia tractat. Pensava que si els companys anarquistes ho sabessin, no s'ho creurien i si s'ho creien em dirien que s'havien comportat d'aquella manera perquè jo no era un obrer manual. I potser tindrien raó.

Vam arribar a la casa on anàvem. Era una caseta modestíssima amb la façana i l'interior tot emblanquinat de nou. El sel encara destacava més la blancor. Era molt neta per dintre, moblada d'una manera rústica, molt simpàtica. De seguida vaig sentir que tethom parlava en valencià i vaig descobrir que els guàrdies també eren del país. Es veia que hi havia molta franquesa entre ells i un dels armats era molt amable amb una de les noies de la casa, la més petita, una valencianeta de poc més de 20 anys, molt eixerida, que va sortir a l'entrada en jo estava assegut en una cadira de boga i sense les manilles. La noia es va posar a tallar els cabells del seu guàrdia amb molta traça.

Vaig dinar amb ells i ningú de la casa no em va preguntar qui era ni què havia fet. Em van tractar com un client qualsevol dels que hi anava a menjar; vaig dinar molt de gust i després vam anar cap al cafè del poble o de la barriada que en deien nova.

El cafè ne era gaire lluny i pel camí no ^{vaig anar} ~~vaig anar~~ ~~entre~~ els dos Civils sinó al costat ^{del} de la dreta, com si fos un guàrdia lliure de servei que ^(anava) ~~anava~~ de paisà... Ells, però, anaven amb el fusell i jo anava sense manilles. I per dir alguna cosa, vaig dir:

- A quina hera surt el tren e carrilet d'Alacant? -, així, en català.

I un d'ells em va contestar:

- A les uit del matí.

I amb tota la naturalitat i com si ja ho haguéssim fet abans, vam continuar parlant en valencià ells i en català jo.

Al cafè, ells van saludar una pila de coneguts i ningú ne es va sorprendre de la meua presència ni ningú em va mirar malament. Van prendre el nostre cafè i cepa, bastant be, en una taula rodona, de marbre, tots tres sels.

21

Amb tot això, ja era més de mitja tarda i em van dir que, si volia, abans d'anar a sopar podíem donar una volta pel poble. Jo, encantat, és clar. Tot passejant, em van explicar de què vivia aquell poble de l'antic Marquesat de Dénia, format de treballadors del camp i de pescadors que tenien el seu barri al voltant del port on hi havia la presó local i on hauria de passar jo la nit fins que em tornessin a venir a buscar per agafar el tren d'Alacant.

Vam sopar a casa d'aquella família i quan van estar ilesos ja començava a fer-se fosc. I cap a la presó falta gent.

El tràmit d'ingrés a la presó local va ser molt ràpid perquè es tractava d'una estada de pas. La presó era un gran magatzem que donava al port. Em van tancar amb pany i forrellat i em vaig trobar amb una altra reixa sense porta ni res que evités de passar l'aire. Si a l'hivern era igual, allà dins s'hi havia de passar molt de fred.

El magatzem o sala era ben fosca i jo caminava a les palpentas. No em vaig veure amb cor d'endisar-me massa i vaig tornar cap a la reixa que oferia un espectacle meravellós de pals i barques amb la lluna al fons. Fins que algú em va dir:

- Si tienes sed, no bebas del agua de aquel cubo que hay cerca de la reja porque el muchacho que está al fondo es sifilítico y se ha lavado antes de tumbarse. Sólo somos nosotros tres.

Li vaig donar les gràcies per haver-me avisat i, com que no el veia, no vaig tenir ganes d'entaxlar conversa i al cap de poca estona ja el vaig sentir que roncava.

Aquell espectacle del port em tenia el cor robat i potser el ^{l'assessoria} paladejava més de gust perquè no tenia sen. Però em vaig decidir a mirar de dormir una estona i em vaig adonar que no hi havia ni un sol llit, ni cap malfega, ni palla per enlloc. I em vaig asseure a terra repenjat a la paret i allà vaig fer petar una becaina i vaig veure sortir el sol, un altre espectacle inoblidable.

De bon matí, va venir la parella de valencians i, altra vegada emmanillat, vam anar cap a l'estació. Vam agafar el carrilet i el paisatge va anar perdent aquell encís. Fins que vam arribar allà on anàvem i em van deixar a mans del Subdirector que estava de guarda al Reformatori.

No sabia el que m'esperava.

El règim penitenciari

L'edifici del Reformatori em va semblar bastant nou. Les oficines eren netes, molt més netes que les de la Model de Barcelona. El registre del meu ingrés el van fer ràpidament i don Giro, el subdirector que em va "rebrar" - un home molt baix d'estatura ficat dins d'un uniforme que li venia molt estret -, em va mirar amb un aire de perdonavides. Un cop fet aquell tràmit burocràtic, l'Oficial de torn em va ficar mà a totes les butxaques i de l'infern de l'americana em va treure la cartera, de la butxaca de fora l'estilogràfic a i de la de la dreta ^{de la pantalon} de les calces un moneder per a la xavalla. Va comptar quan hi havia en total ~~uns centenars de pessetes~~ - no em recordo quant era però no arribava a uns centenars de pessetes - i em va dir que tot allò quedava dipositat a l'Administració fins que passés el període. Però no em va dir què volia dir allò del període ni je li ^{ho} vaig preguntar. Després, el mateix oficial, acompanyat d'un ordenança que es veu que era un pres igual que jo, em va portar al tercer pis i em va ~~destinar~~ destinar, per mi tot sol, una habitació bastant gran, cosa que no m'esperava. Era una cel.la quadrada que s'assemblava molt a les que a la Model de Barcelona en diuen de "polítics". Però l'Oficial em va dir que allò era provisional. I em va donar les primeres instruccions sobre comportament i disciplina:

Quan sentís obrir la porta de la cel.la, m'havia de situar cuita-corrents en posició de firmes al mig de la paret del fons; quan m'aniria a veure el senyor Director havia de contestar totes les ^{seves} preguntes que ~~em fes~~ sense moure'm d'aquell lloc, palplantat; si pujava el senyor Subdirector havia de ^{comportar-me} ~~ser~~ igual i també si es tractava d'un Oficial; i havia d'~~obedir~~ ^{formular} totes les ordres que em donessin els Caps i Oficials sense replicar ni ~~fer~~ ^{servir militar} preguntes. Je, que no havia fet el soldat perquè era fill de vídua, ara n'aprendria una mica.

L'Oficial del Cos de Presons va manar al seu ordenança que em portés les coses de menjar. I les coses de menjar consistien en una camela o plat abonyegat, una cullera i un got, tot de llauna. Totes tres peces eren molt usades i havien agafat un te de gris negrós. A la cel.la hi havia un llit com el de la Mouel, una post que feia de taula i un tamboret de fusta. El mobiliari, doncs, era el mateix que a Barcelona. L'Oficial i l'ordenança van sortir sense dir^{me} /ase ni bèstia i van tancar la porta darrera d'ells.

Cap a mitja tarda vaig sentir seroll de clays i, sense esperar que obrissin, em vaig situar d'esquena a la paret i aleshores vaig pensar que et volien tenir lluny per si et venia l'acudit de tirar-los el tamboret pel cap. Es va avançar el mateix Oficial i va anunciar, tót encarcerat:

- El Señor Director.

Amb el Director venia el Subdirector que ja coneixia: don Ciro, com vaig sentir que li deien.

El director era una home baixet i prim - es veu que era la mida de reglament per als Caps d'aquell establiment -, portava un uniforme molt ^{ben tallat} engalonat i un bastó de comandament. Caminava ^(a poc a poc) i anava amb el coll torçat com si tingués ticolis.

Per que em va dir, vaig pensar que, abans de pujar, havia fullejat el meu expedient.

- Usted viene condenado por cuestiones políticas ¿verdad ?

- Sí, señor director - vaig contestar.

- Pues aquí no se hace distinción alguna entre delincuentes políticos y delincuentes comunes. Todos viven bajo el mismo régimen y nos olvidamos de su delito para ayudarles a reformarse. Tratándose de un delito político, le diré que a mi no me importa que sea usted monárquico o republicano, que quiera usted un rey con corona o un presidente con gorro frigio. Cumpla usted el reglamento, obedezca usted a los oficiales, procure pasar el tiempo que le toca estar aquí con calma, sin pelear ni discutir con nadie y reflexione sobre la necesidad de enmendarse para servir mejor a la Patria.

Mañana le trasladarán a otra celda y pasará usted allí un mes en observación. Adiós.

Va girar cua i se'n va anar acompanyat de tota l'escorta. Aquell adiós, devia voler dir : He dicho. Em va fer l'efecte que aquell discursset era el que col·locava a tots els que ingressaven als seus dominis. I a mi, com a delinqüent polític, m'havia fet l'afegitó d'allò del gorro frígio. El pobre home no sabia de què anava ni tenia la més remota idea del problema nacional català ni la diferència que hi havia entre la meua ^{estable} Pàtria i la seva. També em va vagar de reflexionar sobre la diferència de tracte que ~~fa~~ ^{establen} el règim penitenciari espanyol entre un delicte polític d'un simple ciutadà i un delicte polític-militar d'un cap o d'un oficial de l'Exèrcit. Nosaltres havíem d'estar sotmesos al règim de delinqüents comuns mentre els militars condemnats, com nosaltres, per un Consell de Guerra els portaven a un castell, ben atesos i ben peixats i ^{amb} ~~després~~ quatre dies ~~no~~ sortien al carrer.

Al cap d'una estona - el temps just d'acompanyar al Director fins a la planta baixa -, l'Oficial i l'ordenança tornaven a venir per acompanyar-me a la nova cel·la que tenia destinada tan bon punt m'hagués posat l'uniforme de presidari. Em vaig posar aquelles calces i la jaqueta davant d'ells. Dues peces d'una mena de roba de lleu col que havia estat blanca i ara tenia un color grogós, segurament perquè era d'un altre que havia sortit en llibertat i la rentada havia estat molt lleugera. Vaig agafar el meu vestit, ~~el~~ el farcellet de la roba interior que m'havia ^(els estris de menjar) deixat conservar i vaig passar al davant de l'Oficial obeint la seva indicació.

La nova cel·la - això de nova és un dir -, era a la planta baixa. Menys mal. Jo em pensava que aniria a parar al soterrani per començar. Era una cel·la per l'estil de les de Barcelona i amb el mateix mobiliari. Però la malfega era nova i plena de palla de blat-de-moro i al damunt, ben plegada, hi havia una flassada prima de cotó.

I vaig començar a reflexionar però no pas pensant en el meu "delicte" sinó en el període d'observació que m'havien anunciat sense dir ~~em~~ què consistia. No entenia que per tenir-me en observació m'haguessin de tenir tancat un mes i sota un règim de rigorosa incomunicació. Seria un mes de penitència.

Van passar un parell d'hores i l'ordenança d'aquella Galeria em va portar un pa

rodó una mica morenet i res més. Potser ja havia fet tard pel ranxo. Efectivament, l'ordenança em va dir que a mi no em tocava ranxo.

- Es que no es pot comprar res ? No hi ha economat aquí ? - vaig preguntar-li.

El xicot - que va resultar que era ^{un} català de Girona - es va posar a riure i parlant a mitja veu em va dir que allà no era com a Barcelona. Si es volia comprar alguna cosa s'havia d'encarregar al carrer i a una persona coneguda que volgués portar-ho al Reformatori. Però que durant el període, com que jo era polític, no podria menjar res més que pa; que estaria a pa i aigua. I va tancar la porta sense entretenir-se més.

La cosa començava bé ! Vaig trencar un bocí de pa i vaig clavar-hi unes quantes moes segades. No era pas dolent ni gaire sec.

Vaig iniciar el meu passeig amunt i avall de la cel.la, tal com feia a la model per fer exercici i, finalment, em vaig estirar al ^{en la meua} llit. Em va costar d'agafar el son però al final em vaig adormir.

De bon matí em vaig despertar i em vaig adonar que la cel.la no donava a cap pati perquè no tenia cap reixa al fons sinó damunt ~~de~~ la porta, amb aquell espirall de reglament i amb una finestreta oberta perquè l'habitació es ventilés. Una finestra molt alta que donava a la Galeria. Ni de dia ni de nit no hi havia gaire claror. Però no la necessitava perquè no tenia res per llegir ni per escriure.

Devien ser les vuit quan el mateix ordenança, sense dir un mot, em va demanar el got i m'hi va posar un cullaret d'un suc negrós que devia ser cafè. I d'un cistell que portava, em va donar una mena de llonguet que era la meitat de tamany dels normals. Allò era un suc de no sé què però amb tot i això, després de menjar-me el llonguet em vaig veure aquell "cafè". Al cap d'un parell d'hores més em va portar el pa del dia i ja sabia el que em tocava: pa i aigua. Al cap i a la fi, ^{en} me tenia gens de gana, aquell dia.

Quan ja feia estena que em passejava, vaig sentir un sorll estrany com si sortís de l'excusat. Vaig escoltar per si el tornava a sentir i vaig alçar la tapa. Efectivament, algú em cridava amb una veu fesca i desconeguda:

- Ferrer ! Ferrer ! Escolta. Em sents ? Tira l'aigua del water i em sentiràs miller.

De primer, vaig pensar que podia ser un parany per posar-me a prova. Però com que la veu insistia, em vaig decidir a usar aquell "telèfen".

- Qui ets ? - vaig preguntar.

- Ja he sabràs quan surtis. De Barcelona m'han dit que t'ajud^{res}és i per ara no puc fer^{res} més que això. Pren-te les coses amb calma i no t'impacientis. Això dura un mes. Procura menjar tot el que t'entrin.

- Per ara - vaig dir -, només em donen pa i una mica de cafè al matí. No em teca ranxo.

- Sí que he tens fetut, noi ! - va fer el company de l'altra banda, que devia ser a dalt d'on era jo, i va continuar - Es veu que t'han pres de cap d'esquila i has vingut amb mala fitxa per la teva condemna. Tu, aguanta. Demà a una hora o altra miraré de tornar-te a parlar.

I no va dir res més.

Qui era ? Qui m'havia recomanat ?

Cada dia al matí em telefonava per donar-me ànims.

Aquell règim de pa i aigua m'havia fet perdre la gana. Però no em sentia gens decaigut. Només que ja no tenia tantes ganes de passejar.

Un dia cap al tard, m'estava ajegut al llit i vaig sentir a la Galeria uns grans crits i cops a una porta. Semblava allà davant mateix. No podia veure res perquè la finestra era massa alta. Però els crits i els cops continuaven.

- ¡Sáquenme de aquí ! ¡Bandidos !

Vaig sentir corredisses i una veu que deia:

- Trae la camisa. ¡Rápido!

Em vaig imaginar que algun dels meus companys de "període" s'havia trastocat. I l'endemà al matí, el xicot del cafè m'ho va confirmar.

Quin sistema penal era aquell ? Com podien posar-nos "en observació" en aquell règim de solitud, de clausura i de pa i aigua ? Es possible que allò pogués ser el Re-

glament espanyol de presons ? No seria un abús de poder d'aquell director del coll torçat ?

Calia que t'aguantessis ben serè si no volies acabar malament.

Al cap de quinze dies, el règim es va fer més benigne: ja sortia, amb altres, a donar voltes per un pati petit, cosa de mitja hora, a consció de no éir-nos ni un mot. I no es podia acostar ningú als que fèiem la rotllana.

Un matí em vaig adonar que, mentre travessava el centre de l'edifici on hi havia la gàbia del subdirector, un individu que portava el mateix uniforme que jo em mirava insistentment i fins i tot em va semblar que em somreia. Me'l vaig tornar a mirar i em va semblar que li faltava ^{mig} braç, del dret. Potser era el que em parlava per telèfon, vaig pensar. No el coneixia de res. L'endemà m'anunciava pel wàter que em treurien aviat i que ja em preparaven un arròs de primera :

S'havia acabat la segona etapa del "període" i les camos ja em començaven a fer figa. Però el cap el tenia ben clar, em semblava.

Vaig sortir del "període" i aquell arròs dels amics desconeguts em va reprendre. Però ja estava "en llibertat" :

La nostra "República Catalana" a presidi

Havent dinat, vaig començar a ^{el meu interrogatori} fer preguntes: Qui els havia avisat de la meua arribada al Reformatori? Qui hi havia més de Barcelona, que jo pogués conèixer? Què/podríem ^{amb} fer ^{impedint} per continuar fent-nos el menjar i no haver de ^{reforçar-nos del} menjar/ranxo?

Ne em vaig atrevir a preguntar perquè havien estat condemnats aquells sis amics. Perquè els que formaven aquella colla eren 6 i jo 7. Era una casualitat que feia que m'hi sentís bé. I això que era gent ben diferent dels meus antics companys del "Grup dels Set".

Ja, l'endemà mateix els vaig explicar perquè m'havien processat i condemnat. Vaig observar que em miraven encuriolats. I mig en broma mig seriosament els vaig proposar de batejar el grup amb el nom de "República Catalana". Els va fer gràcia i ningú no hi va tenir res a dir, ~~en contra~~. Tothom semblava estar satisfet de crear una nova família. I al cap de 24 hores ja ens tractàvem com si haguéssim estat amics de tota la vida, tot i que les converses s'havien de fer en castellà, naturalment. Però quan jo parlava amb els tres amics catalans i ho feia en català, els altres amics bascos no els feia res i fins i tot semblaven disposats a ^{aprendre} saber una mica de català, si els ajudàvem amb paciència. En canvi, cap de nosaltres no era capaç de saber un borrall de basc i tots tres el parlaven i s'entendien de debò.

Els vaig anar identificant i, sense demanar detalls, vaig saber perquè es trobaven allà i quines eren les idees que els hi havien portat.

Eusebi Rodríguez Salas (a) el Manco, era de Tarragona, havia estat de la CNT i aleshores simpatitzava amb la Federació Comunista Catalano-Balear, el dirigent de la qual era Joaquim Maurin; Josep Jover, era un minyó de la CNT que trobant-se fent el servei militar a Saragoossa va participar en un intent de sublevació politico-militar; Pere Carulla, era com Jover, de la CNT, i també l'havien condemnat per la

mateixa sublevació fracassada. Tots dos eren anarquistes i teòsofs, però el primer era més anarquista que teòsof i el segon més teòsof que anarquista. Horacio Prieto i els dos germans Iñurrategui eren bascos. El primer militava a la CNT i els altres dos eren del Partit Nacionalista Basc però amb simpaties pel comunisme. Prieto, estava complint una condemna per tenència d'explosius i els dos germans havien estat condemnats com a còmplices d'un atemptat a no sé quin element espanyolista que oia-ven feia molt de temps.

Vaig comprendre que Joaquim Maurin havia avisat a Rodriguez Salas i aquest se les havia arreglat per ajudar-me en la mesura de les seves possibilitats. Però un dia ~~quan arribava~~ Josep Jover em va dir que també l'havien avisat de la meua arribada els seus companys cenetistes de la Model i li havien recomanat que m'orientés. Però com que Rodriguez era un gat vell i estava ben situat a l'escola del penal, estava amb més llibertat de moviments que no pas ell i per això va poder establir contacte telefònic amb mi tan bon punt vaig arribar.

Eusebi Rodriguez havia estat condemnat per "inducció a l'assassinat" o a l'homicidi contra el patró Gassull, de Reus, i condemnat a 3 anys, 6 mesos i 20 dies, el dia 7 de març de 1926 i, per tant, seria el primer que sortiria de tots nosaltres perquè el temps que havia estat en presó preventiva i el que portava al penal feia que en tingués per pocs mesos més. El Manco, parlava amb una gran il·lusió del seu retorn a casa i pensava traslladar-se a viure a Barcelona on tenia una néta que ja tindria uns pitets així, com el puny, deia ell. Però es fregava el manyo del braç dret que havia perdut en part en un accident ~~de treball~~ de treball quan feia de ferroviari a Tarragona.

Horacio Prieto, era un xicot de la meua edat, de formació anarquista però amb una inclinació per la intervenció política. ^{Tal com hem dit,} Estava a presó per tenència d'explosius i deia que es penedia d'haver perdut el temps i la llibertat per aquell gest infantil.

Els dos germans Iñurrategui eren dos nois que es portaven un parell d'anys de diferència.

Pere Carulla, sempre tenia ganes de fer-me confidències sobre els seus amors i les seves idees filosòfiques; m'oferia les obres dels seus mestres inclos l'Annie Besant i Kristianmurtri; s'empenyava en fer-me comprendre la gran importància del pla astral per a transformar ^{convènia} la humanitat i ~~fer a tothom una~~ ^{de} persona de bé.

De tant en tant, s'adheria a la nostra "República", dinant amb nosaltres, un andalús que es deia Sevilla, de veritat. Era un ex-funcionari de Correus que, encara que no ho va dir clar, vaig comprendre que l'havien enxampat amb un desfalch a la caixa del seu departament de Girs Postals. No havia pogut entrar en el grup perquè havíem convingut que mai no passaríem de set membres efectius. Això no volia dir que un dia ^{no} admetéssim ~~a~~ un conegut, pagant el que li portoqués segons el que havíem gastat pel dinar. Sevilla, cada vegada que dinava amb nosaltres jurava fidelitat plena a la "República Catalana" perquè ell deia que era separatista de la nació Andalusia i no volia saber res amb els castellans.

Quan els vaig preguntar qui hi havia més de Barcelona, em van dir que hi havia un xicot de Mataró que es deia Maderu. Rodriguez va precisar que es tractava d'un vegetarià i anarquista que estava "grillat".

- Joan Maderu ? Estava amb mi a la Galeria Quarta de la Model. Es a l'infermeria ?

- No. El tenen a la mateixa cel.la de quan va arribar - va contestar l'Eusebi.

- I no se'l pot veure ? - vaig fer jo.

- No ho permeten perquè va trencar el cap d'un oficial amb un cop de tamboret.

- Però jo el vull veure - vaig insistir.

- Diuen que no coneix ningú o no vol conèixer...

- Això és un crim - vaig interrompre jo - referint-me a la situació dels que de resultes del període acabaven malament del cap, com aquell pobre camperol castellà de la nova Galeria.

- Sí. Però no en treuràs res.

- A Barcelona també es va tornar boig un altre anarquista com ell que es deia Picos i va morir a l'infermeria abans que a Madrid enllestissin l'expedient per

traslladar-lo a un manicomi. Jo parlaré amb el director.

Vaig parlar amb el subdirector perquè m'apuntés per una entrevista amb el Director l'endemà diumenge. I així ho va fer.

El diumenge ~~matí~~, després de la missa, on havíem d'assistir per força, vaig demanar per parlar ^{amb} al Director i quan em va tocar el torn vaig entrar a la gàbia on rebia les nostres visites. Li vaig plantejar el cas del Madern i fins i tot li vaig dir que jo era amic de la seva família i que la pobre gent estaven molt intranquils perquè d'ençà que l'havien tret de Barcelona no en sabien res i havien arribat a pensar que li havien aplicat la "lleï de fuga".

Aquesta història va fer el seu efecte. Vaig veure al director preocupat i com a covardit. Em va dir que jo escrivís a la família dient que estava una mica malalt i que era a l'infermeria.

- Bien. Pero yo quisiera verlo, señor Director.

- No es posible porque no hace mucho tiempo que agredió a un Oficial.

- Si quiere usted - vaig replicar jo - le firmo una declaración diciendo que me hago responsable de cuanto me pueda suceder.

Es veu que em va veure decidit a conseguir el que em proposava, i em va dir:

- Bueno. No hay necesidad que firme usted nada.

I va ordenar a l'oficial que m'obris la porta de la cel.la del Madern amb les màximes precaucions. Van acompanyar-me dos oficials i l'ordenança de la Galeria on estava aquell noi i, amb moltes mostres de malfiança, van obrir la porta de bat a bat.

Jean Madern estava nu de pel a pel fent no sé què a la pica de l'aigua. Vaig avançar unes passes poc a poc i vaig dir:

- Hola, Madern !

I ell em va mirar i va dir:

- Hola, Ferrer ! - de la manera més natural .

Vaig acostar-m'hi i li vaig preguntar què feia .

- M'estic ~~pastant~~ el pa - em va contestar.

Efectivament, tenia el pa del dia i el del dia abans en remull i fets una bola.

Li vaig dir si volia venir a dinar amb nosaltres i em va dir que sí.

Vaig girar-me cap als oficials que contemplaven l'escena una mica asterats i els vaig dir:

- Déjenme hablar otra vez con el señor Director para decirle que el muchacho está normal y que permita que coma con nosotros.

- Buene, vaya usted - em van contestar ells.

Ho vaig plantejar al director mentre travessava el pati, camí del departament de dutxes i li vaig demanar que el deixés venir amb nosaltres a dinar. De passada, vaig voler dir-li el que em proposava i que se m'havia acudit en aquells moments: el portaria a dinar amb nosaltres i a partir de l'endemà, jo m'encarregaria de portar-lo a la dutxa, fer-li fer exercicis gimnàstics, fer-lo córrer pel pati una estona i tornar-lo a la cel.la a descansar fins a l'hora de dinar, perquè nosaltres només feiem un apat al dia.

Em va fer una sèrie de reflexions sobre les responsabilitats que contraïa però va accedir a fer la prova. Don Ciro va acatar l'ordre superior i em va donar ^{el seu} permís, per no ser menys; va avisar als Oficials que hi havia de guàrdia aquell dia i tot va quedar establert.

Vaig tornar a la seva cel.la a Maderu i el vaig ajudar a posar-se els calçotets, les calces i la camisa i van sortir com si tal cosa. Joan Maderu va dinar amb nosaltres sense dir un mot i com si estés ^{absent}. Va menjar amb bona gana perquè devia portar molts àpats endarrerits, pobre noi, i no es va recordar que era vegetarià.

Després, Maderu i jo vam anar a donar dues o tres voltes pel pati com passejant i com un assaig. Ell ^{re}ntava les pedres que trobava i no va passar res. El vaig tornar a la cel.la i tots els que el contemplaven van quedar boca-badats. En tornar prop de la colla ~~em~~ vaig proposar de fer-lo membre honorari, ~~el~~ alliberat de serveis, i tothom hi va estar d'acord.

Aquell mateix dia vaig anar a regirar-li els papers que tenia a la cel.la per mirar de trobar el nom i l'adreça de la seva família. Vaig trobar una carta de la seva germana i li vaig fer quatre ratlles dient-li que s'havia trobat malament tot aquell temps però que ja estava fora de perill i que, mentrestant, m'escrivissin a mi.

L'endema, després del recompte de les 8, el vaig anar a buscar i el vaig portar al departament de dutxes que hi havia, força ben instal·lat, al cap d'avall del pati; el vaig fer cansar una estona fent veure que boxejàvem, el vaig ficar sota la dutxa i la feina va ser meua per fer-lo sortir de sota l'aigua. No m'havia recordat que era naturista i vegetarià i que a la Quarta es banyava cada dia pel sistema del pot, com feiem molts. Una vegada vestit, van donar unes voltes pel pati al trot i el vaig portar a la cel·la. Així que va entrar es va estirar al llit perquè es devia sentir molt cansat. Li vaig fer una estona de companyia i vaig tafanejar els papers i llibres que tenia damunt del tauler: hi havia ^{els} dos volums de La decadència de Occidente, de Sprengler, que si els havia llegit li devien haver fet sortir fum del cap amb aquell estil germànic traduït pels de la Revista de Occidente, de José Ortega i Gasset. Vaig fullejar aquells volums i vaig veure que a les pàgines en blanc i als marges de moltes pàgines hi havia una pila de dibuixos pornogràfics i mal fets. Entre els papers vaig trobar un retrat de la seva germana o vaig suposar que ho era perquè ^{vaig trobar} ~~en un moment~~ que s'assemblaven molt i devia tenir un parell o tres d'anys menys que ell. És veu que ^{per} ~~per~~ una desviació sexual aquell retrat l'excitava de mala manera perquè tenia un senyal sospitós fet en llapis al lloc corresponent. No em vaig atrevir a emportar-me'l però vaig pensar que ho faria un altre moment per allunyar-lo de la temptació.

Aquell sistema "curatiu" va durar dies i mesos perquè jo, cada dia, després del recompte, durant els mesos d'estiu i d'hivern m'anava a dutxar amb ell. I els oficials, a qui em calia demanar el permís corresponent, em feien un gest amb la mà autoritzant-me. Anaven sempre amb una bufanda fins al nas, encara que no fos de reglament, i rondinaven dient:

- Este tío está loco ; - referint-se a mi.

Un dia, el Madern se'm va sublevar i tornant de la dutxa va córrer escales amunt cap al tercer pis i quan va ser dalt va començar a clavar cops de puny als vidres dels grans finestrals que hi havia. Vaig mirar de subjectar-lo i no vaig poder.

De seguida van pujar els oficials amb don Ciro al darrera, van agafar al Madern

i el van arrossegar e scales avall. El noi tenia les mans plenes de sang.

Va baixar don Ciro i es va aixecar de puntetes per dir-me que jo en tenia la culpa per voler ficar-me allà on no em demanaven. I em va dir que em tocava passar una temporada al soterrani.

No li vaig replicar i quan es van haver desfogat vaig demanar a un oficial que em fes obrir la reixa del dormitori col·lectiu, on m'havien destinat en sortir del període, per agafar la meua mare i anar a la cel·la de càstig. Però l'oficial em va contestar, molt seriós, que encara no li havien donat l'ordre. ~~He~~ Va anar a preguntar a don Ciro i el petit subdirector li va dir que ho havia de consultar amb el director. Però va alçar la vista, em va veure al replà del dormitori col·lectiu i va cridar:

- Baje usted !

Quan vaig ser al davant d'ell, em va dir:

- Que sea la última vez !

I la cosa no va tenir més conseqüències. L'endemà, doncs, vaig tornar a fer d'infermer sense títol.

Ja m'havia organitzat el viure i només em faltava resoldre alguns problemes. Ja estava en relació amb la meua mare i li escrivia cada setmana. Ella, ja m'havia fet els primers girs postals i nosaltres havíem perfeccionat l'organització de la nostra "República" a base ~~de~~ ^{que} cadascú fes el dinar un dia a la setmana i així, com que érem set ~~de~~ membres actius, teníem la setmana plena. En un racó del pati hi havia uns fogons pels que no volien menjar ranxo i podien menjar de fora, fent-se'l ells.

Els anarquistes de Barcelona, continuant la seva acció solidària havien trobat uns companys d'Alacant que s'encarregaria, de fer-nos les compres al poble i ens portarien tot els que els encarreguéssim, dues o tres vegades a la setmana. Van venir un diumenge a comunicar amb mi i ens vam posar d'acord amb tot l'agraïment de part nostra. Era una família anarquista de les bones que he conegut.

L'escola de dia i la de nit a presidi

El Reformatori hi havia un mestre d'escola primària del Cos de Presons destinat als analfabets que complien condemna. Li deien don Vicente. Era un home en edat de jubilació, alacantí de naixement. Amb mi parlava en valencià però quan donava classe, com a bon mestre nacional, ho feia en castellà. Sempre anava amb un bastó perquè tenia una cama esguerrada, ^{(feia cara} ~~tenia un~~ pare de bon home i vaig comprovar que ho era de debò.

En realitat només era a l'escola una hora al matí perquè durant tot el dia les classes anaven a càrrec del nostre Eusebi Rodríguez Salas que li feia d'ajuant perquè per exercir aquell càrrec no calia haver passat per la Normal. Per la feina que li era encomanada durant tota la jornada, tenia assignat un sou simbòlic d'una pesseta mensual. No sé si aquesta pesseta la pagava l'Estat o l'Administració del penal i era carregada a despeses generals o imprevistes. El que sé és que Eusebi Rodríguez signava el rebut corresponent el dia que cobrava. I, aquell dia, li deien que li tocava pagar el dinar de tot el grup.

Jo, d'ençà que vaig sortir del "període" vaig estar preocupat per aconseguir una cel.la per mi tot sol. M'havien destinat al dormitori col·lectiu - on tenia la meua malfega a terra, com tothom -, on havia fet bons amics entre els delinqüents de tota mena però m'estimava més estar sol i fer alguna cosa per mi. Com que el treball era obligatori i jo no servia per treballs manuals, van tenir la consideració de deixar-me passar els matins i les tardes a l'escola. Allà vaig llegir gairebé tot el que hi havia a la biblioteca ~~de l'escola~~ i allà vaig dedicar-me a prendre notes de tot el que llegia, perquè sempre trobava una cosa o altra que m'interessava registrar. En aquelles circumstàncies, la meua mania de cultivar la correspondència amb parents i amics, resultava una mica pesada per la manca de comoditats que tenia. I les cartes que rebia,

cada dia augmentava en nombre. El correu es repartia després del ranxo del migdia. L'ordenança encarregat de llegir la llista dels que tenien carta o cartes, es posava al portal que donava al pati i cridava:

- ¡Oído ! La correspondencia.

I es feia un silenci absolut.

Cada dia per altre hi havia crits de protesta amable quan l'ordenança cridava el meu nom i cognom dues o tres vegades seguides, que volia dir que tenia dues o tres cartes, mentre d'altres pobres reclusos es passaven dies, setmanes o mesos sense rebre'n cap.

Rodríguez Salas tenia cel.la perquè feia d'ajudant del mestre i em va suggerir un pla: com que només podien disfrutar de cel.la individual els que prestaven un servei o altre al Reformatori, podria proposar al Director ^{logantjar} donar unes classes nocturnes als que tinguessin ganas d'estudiar una ^{assignatura} cosa que jo estés en condicions d'ensenyar-los i ^{donar} fer aquestes classes de 7 a 9 del vespre, abans de tocar silenci. Es tractaria de reunir un nombre d'alumnes ^{les} que ^{se-} justificués ~~aquelles classes~~. Però no podria dedicar-me als analfabets perquè aquests ja tenien les classes de dia. I vam començar a pensar què podria ensenyar.

En vaig parlar al dormitori col.lectiu i tota una colla van dir que s'hi apuntaven per tal de passar l'estona ^{de} les dues darreres hores del dia. Vaig dir-los quines classes elementals podria donar i em van dir que això no tenia importància. Però jo havia de portar un informe del pla de treball amb la instància al director perquè m'autoritzés aquelles classes i perquè ells, com alumnes, també fossin autoritzats a sortir del dormitori per assistir a l'escola de nit.

Hi havia un xicot que es deia Serratacó, que estava condemnat a pocs anys; cantava la Serenata, de Toselli a la missa dels diumenges i aspirava a cantar al Liceu un dia o altre. Volia aprendre una mica més l'italià perquè no en sabia gaire i jo que en tenia unes nocions apreses en temps de la Llibreria Italiana, les hi podria donar sense cap mena de pretenció. Uns altres es van apuntar a unes classes de comptabilitat o tenèria de llibres; dos o tres més a llegir i escriure més correctament, i així va

anar) ^{augmentant-se} ~~la llista.~~ Per altra banda, mitja dotzena de catalans es van apuntar a unes converses sobre temes polítics i socials. ~~No~~ No vaig precisar-ho massa per por que no ho autoritzessin però ja els vaig dir que parlariem d'Història de Catalunya i del Moviment Obrer.

Vaig presentar el pla a don Ciro i em va dir que després de les set del vespre no podia sortir ningú del dormitori general, però que en parlaria al senyor Director. I el director ho va autoritzar immediatament.

L'endemà, don Ciro em va fer cridar i em va dir que m'havia estat destinada una cel.la individual perquè pogués preparar les classes d'un dia per l'altre. I això era el que volia jo: tenir cel.la :

Però aquelles classes de nit havien de durar pocs mesos perquè Eusebi Rodriguez va complir la condemna, va sortir en llibertat i em vaig haver de fer càrrec de l'escola de dia ~~com~~ com ajudant de don Vicente. Però com que els meus "alumnes" de la nit van protestar que s'haguessin de tornar a tancar aquelles ^(dues hores) hores del vespre, no em va tocar cap més remei que demanar a don Ciro que em deixés continuar les classes nocturnes. No hi va haver cap inconvenient. Però no em van augmentar el sou d'una pesseta al mes.

El mal és que jo havia pensat dedicar unes hores cada dia a fer una bibliografia sobre política i sociologia. Ja havia començat a rebre els ^{catàlegs} ~~catàlegs~~ de diverses editorials de Barcelona i de Madrid, utilitzant les adreces d'un anuari "Riera" de feia cinc anys, que hi havia en un racó de la biblioteca de l'escola. Havia escrit una pila de cartes dient el que em proposava de fer i van arribar catàlegs a dojo. Ja estava embarcat i em dolia abandonar aquella iniciativa que em semblava que un dia o altre em faria servei. I cada dia al vespre, de 9 a 12, m'hi dedicava. L'ordenança de la Galeria, quan havia tancat la porta de la cel.la, em deixava el llum encès i, de tant en tant, passava i em preguntava si l'apagava o no.

Un dia, don Ciro em va demanar que li expliqués què feia amb tots aquells catàlegs que rebia i li vaig explicar. Em va sembla que no sabia ni què era una bibliografia però em va dir que devia ser molt interessant i que després la podria deixar al Reformatori com una mostra dels treballs dels reclusos. Li vaig dir que ho sentia molt però que quan sortiria en llibertat ~~me~~ m'ho emportaria. ~~perquè en feia un treball curvat.~~

La Lliga coqueteja amb el Dictador

Amb don Vicente, el mestre d'escola del Reformatori, ens vam fer molt amics. Es veia ^(havia llegit) ~~que~~ ~~el~~ ~~meu~~ ~~expedient~~ i segurament que no sabia ben bé què era el separatisme català però l'esborronava homés de pensar-hi. Políticament, no era pas un reaccionari sinó un tímid element anònim del moviment d'opinió contra la Dictadura amb una lleu inclinació republicana. Volia estar al dia sobre política espanyola i llegia, alternant-los, l'ABC, El Sol i El Debate.

Quan arribava amb un diari a la mà és que portava l'ABC o El Debate; quan en portava uns quants fulls doblegats a l'infern de l'americana és que hi havia notícies interessants al diari madrileny El Sol. Mentre ell feia classe, em deixava fullejar els diaris de arreta i quan portava uns bocins d'El Sol, periòdic liberal, amb col.laboradors catalans de primer rengle, me'ls donava d'amagat i me'ls podia quedar.

A Francesc Cambó no el podia veure, potser influenciat per les campanyes de l'ABC. I com que jo volia augmentar-li l'antipatia que sentia pel líder de la Lliga, li vaig contar ^(un parell d') ~~unes quantes~~ anècdotes que em semblava que li havien de fer efecte.

Vaig començar per dir-li que el Cambó de 1927 era un home ~~seta~~ ^u rampells que es veia marginat per sempre més de la política activa i això el desesperava. Deia que no era separatista però que comprenia que n'hi haguessin un bon nombre a Catalunya. Les seves reflexions d'home conservador, a qui espantava una revolució popular, feien que digués que la independència de Catalunya seria catastròfica pels catalans i que fins i tot l'autonomia ens resultaria cara perquè si volíem fer alguna cosa de profit per a la nostra terra, ens caldria augmentar les contribucions i els impostos de tota mena i carregar-nos de deutes amb quantiosos emprèstits per a les nostres corporacions públiques.

No volia ser separatista però un dia que algú li retreia el fet que tingués un por-

ter castellà a casa seva, diuen que va contestar:

- Si els nordamericans tenen esclaus negres, jo en tinc un de castellà.

I posat a recollir anècdotes del líder de la Lliga, no em vaig saber estar de contar-li aquesta altra:

Cambó tenia fama de ser un home a qui les dones feien anar de bòlit. Quan havia de preparar una intervenció a les Corts, un míting o una conferència important, la nit abans l'havia de passar amb una dona de preu i quedar ben satisfet. Altrament, la intervenció parlamentària, el míting o la conferència no eren el que ell hauria volgut que fossin.

I els seus amics i admiradors, deien:

- Ahir, en Cambó no va passar bé la nit...

I don Vicente somreia per sota el nas, tapant-se la boca amb la mà dreta per dissimular davant dels alumnes.

A primers de novembre de 1927, es va publicar a Madrid i en castellà, la segona edició del seu programa titulat Por la concordia, amb un prefaci on recordava que aquell programa l'havia presentat en una conferència pronunciada a l'Associació Catalanista de la Barceloneta el mes de gener de 1923 i que aquelles doctrines merecieron la felicitación calurosa y efusiva del Excelentíssimo señor Marqués de Estella, Capitán General de Cataluña.

Així que el dictador es va assabentar de l'aparició d'aquell llibre i va llegir el que deia l'autor en el pròleg, va donar una nota als diaris dient que, efectivament, havia superat aquell criteri "porque los catalanes empiezan pidiendo la descentralización y el respeto para su lengua y acaban propugnando el separatismo".

Però Francesc Cambó no escamentava i va fer iniciar per Lluís Duran i Ventosa una nova campanya encaminada a aconseguir que la Lliga fos autoritzada a reorganitzar-se per a reprendre les seves activitats polítiques "dintre la legalitat" o sigui disposada a la col.laboració amb la Dictadura.

El Debate del 18 de novembre d'aquell mateix any 27 publicava un resum de les declaracions ~~feites per~~^{d'} aquell prohom del partit que s'havia guanyat un prestigi repre-

sentant a la Lliga a l'Ajuntament de Barcelona i ara treballava de cara a Espanya d'acord amb el seu líder.

Don Vicente em va portar El Debate perquè llegís aquelles declaracions i li digués què em semblaven. També em va portar l'ABC i El Imparcial, i em va donar uns bocins del Sol per sota de la tarima.

Però fins al cap de molts anys no he pogut reconstruir aquell episodi de la política de la Lliga, repassant els diaris de l'època i utilitzant l'arxiu particular del periodista Santiago Vinardell.

El Debate resumia les declaracions de Duran i Ventosa d'aquesta manera:

Los hombres de la Lliga estamos dispuestos por temperamento y por obligación, a dejar el paso libre a los que vengan de nuevo a defender la virtualidad de nuestro ideario - es devia referir als dissidents d'Acció Catalana, la majoria ex - memores de la Joventut de la Lliga #. Pero es necesario que la opinión crea en ellos y parece que no ocurre así, por cuanto en todas partes se nos dice que debemos actuar nuevamente... Entre los que se han acercado a los antiguos directores de la Lliga, figuran propietarios, elementos de orden económico y político, interesándose que actuasen. Y ante tantos e importantes requerimientos, es evidente que nosotros, que no desechamos nunca el cumplimiento de nuestro deber, hemos de reflexionar seriamente sobre la conducta a seguir, pero, sin que hasta ahora se haya acordado nada ni se haya trazado ningún plan, ni puedo decir si realmente reanudaremos pronto la actuación interrumpida... Es lógico que el ambiente propicio para los jóvenes sea la actividad y la lucha; que combatan la inactividad. Y por esto, igualmente requieren nuestro concurso, quieren que reanudem la interrumpida labor. Aunque como no somos elementos revolucionarios, no podemos hacer más que lo que nos permita el Gobierno. Ni somos, ni hemos sido revolucionarios, pues de lo contrario no pretenderíamos actuar dentro de la ley...

Per a reblar el clau sobre els propòsits de reorganització i, és clar, de col·laboració amb la Dictadura, La Veu de Catalunya del dia 21 de desembre de 1927 publicava un requadre amb aquest text: "La Veu de Catalunya publicará demà un interessantísim

entreviu amb el nostre il.lustre amic Francesc Cambó". I La Veu de l'endemà al matí tornava a anunciar: "La Veu de Catalunya publicarà aquest vespre i demà al matí un interessantíssim entreviu amb el nostre il.lustre amic Francesc Cambó".

Però l'endemà destacava aquesta altra nota:

"El govern decideix interdïr la discussió sobre el tema suscitat aquests dies".

I l'ABC, de Madrid, hi ficava cullerada de seguida per dir tot de coses sobre el seu parer respecte de Catalunya i dels catalans, un parer que ja ens sabem de memòria, en un article titulat La perfídia de la "Lliga" catalanista. I deia:

Es digna de aplauso la presteza y rotundidad con que el Gobierno, oponiendo una negativa categórica, se adelanta a la maquinación que, con las sinuosidades habituales, preparaban los antiguos directores de la funesta y fracasada "Lliga" catalanista, para resucitar su intervención en política. El señuelo para obtener la benevolencia o siquiera la tolerancia del Poder público era esta vez, como todas las veces, brindarnos el favor de encausar el regionalismo, alejándolo de las efervescencias separatistas. El mismo tópico de siempre, que reducía a los Gobiernos propicios a las contratas del Orden Público y de la quietud de las aguas políticas y que facilitaba a los apóstoles el pèrfido juego de una actitud en Madrid, cerca de los Ministerios o al frente de ellos, y otra postura en Barcelona, más grata a la verdadera tendencia de la campaña.

Ha hecho muy bien el general Primo de Rivera que conoce de cerca el problema y a los hombres de la "Lliga", en cerrar el paso de esa nueva tentativa, doblemente sospechosa cuando se acerca la revisión del Arancel a cuya sombra y protección lograron situar los regionalistas industrias parasitarias, a expensas de todos los españoles, sin perjuicio de menospreciar a los forzados consumidores. No hemos olvidado, no ha olvidado la industria de España, la que trabaja y progresa en plena competencia, que los progenitores del Arancel vigente fueron el señor Cambó y sus amigos. Sin duda, un nuevo "servicio" a la política nacional, con el consabido "truco" de antaño, le permitiría ahora la esperanza de mangonear también en la tarea revisora; pero los tiempos han cambiado, el arancel no puede

ya confeccionarse en una tertulia; todas las clases productoras quieren ser escuchadas, y ya no es admisible la injusticia que los cubileteos de la política hacían antes prosperar para que, a costa de la mayoría de las industrias, se robustezcan privilegiadamente las que carecen de viabilidad. Eso ya no cabe más que en la cabeza de los proteccionistas de la "Lliga"...

I El Imparcial, también madrileny, ~~ya~~ hi deia la seva:

Ya no es posible aclarar intenciones, explicar propósitos, definir actitudes y filosofar acerca de lo que llamábase despectivamente "incomprensión". España entera había comprendido siempre y perfectamente lo que en vano se pretendía disfrazar con pujos de raza, menudencias de historia, pretensiones de superioridad y tantas y tantas puerilidades atentatorias a la unidad espiritual de un pueblo, cuyas regiones podrán tener todas las características variables que les prestan sus costumbres, su idioma y su suelo; pero cuya constitución política y moral forma un nudo tan vigorosamente atado que no puede aflojarlo la intención de una pequeña meznada de ambiciosos, ni los actos de unos cuantos exaltados víctimas de su misma incomprensión. El valor de la inoportunidad es una de las cualidades de los que viven lejos de la realidad del momento; valor se necesita para reavivar una lumbre de entre brasas apagadas, cuando aún están éstas bajo el pie que las aplastó. ¿Es inconsciencia? ¿Es esperanza? No acertamos con el propósito de los aves Fénix de la "Lliga"...

Aquestes intervencions dels diaris monàrquics i partidaris de la Dictadura, es produïen immediatament després d'haver-se conegut la rèplica de Primo de Rivera als homes de la Lliga. ^{I en una nova} ~~aquella~~ nota oficiosa, deia:

Iniciado recientemente en la prensa el tema del ~~resurgimiento~~ resurgimiento de una actuación política, que se pretende designar y presentar como "catalana", y publicadas las contestaciones y comentarios del Jefe del Gobierno, relativas a la misma, se intenta ahora por algunos periódicos desarrollar una amplia discusión sobre el asunto en forma de artículos, noticias y reportajes.

El Gobierno ha dado órdenes a la Oficina de Censura de toda España para que se

evite el intento, pues, sin desconocer que, en régimen normal, sería difícil fun-
damentar esta restricción, cree que para un Gobierno de dictadura es lícito y obli-
gado proceder así, ya que siendo un tema esencialmente político y de política que
se caracteriza como cosa nociva y arriesgada, está primordialmente comprendido
entre los temas suspendidos temporalmente de ser tratados por la prensa.

Es evidente que otro proceder sería, sin beneficio de nadie, origen de excita-
ciones y extremismos, de forma condenable, cualquiera que sea su procedencia y, más
que condenable, injustificada, porque falta ya, afortunadamente, la existencia de
hecho que nos quiera presentar como una realidad una política exclusivamente cata-
lana en una Cataluña completamente incorporada al alma y al sentir nacional, y tan
digna de atención en sus problemas y aspiraciones como las demás provincias de Es-
paña.

Sería insensato, cuando tales dificultades, ficciones y distinguos vienen desa-
pareciendo, el solo conato de hacerlos revivir y la flaqueza de autorizarlas.

El Gobierno prefiere seguir pasando por tirano, aunque no crea que merezca ~~ser~~
~~mantenido~~ este calificativo, que por débil ante la omisión de los remedios que la
salud pública demanda.

I La Veu del día 24, en reproducir la nota del dictador ^{deia} ~~que~~ "per causes es-
tranyes a la voluntat nostra, no podem publicar avui l'article de fons que teníem
preparat".

L'arxiu de Santiago Vinardell em donava més detalls sobre el moment i em desco-
bria les discrepàncies internes de la Lliga i fins i tot entre els homes més addic-
tes a Cambó.

Amb data del 21 de novembre de 1927, Ferran Agulló "Pol" - que sempre havia estat
un incondicional del líder de la Lliga -, escrivia una carta a Vinardell i li deia:

"... He llegit una de les meves cartes - la política - al amic Cambó. Com és natural l'ha satisfet. Demà, si ho permet la censura, La Veu publicarà unes declaracions seves. Com que les llegireu al mateix temps que aquestes ratlles, no us avengo res. Aquí, la censura arriba a uns extrems que no podeu imaginar, sobretot en les meves cròniques. Ahir em va treure uns comentaris a un article de l'Argente - Baldo-mero Argente - a La Vanguardia, que hauria pogut publicar-se a La Nación. Subleva el que ens passa fa uns dies. El meu criteri es que si no anem a la República Federal, perdrem el temps i la paciència. En Cambó s'equivoca en actuar dins el règim. Si jo tingués alguns anys menys i uns quants quartos més, algaria pendó i em seguiria molta gent..."

Es que Cambó oferia al general-dictador la col.laboració governamental de la Lliga en la represa d'activitats polítiques que volia iniciar d'un moment a l'altre. I la resposta indirecta de Primo de Rivera no es va fer esperar gens. L'endemà mateix li deia en una nota pública:

El asunto es tan grave que requiere por parte del Gobierno una declaración pronta y categórica. Sería preciso ser muy flaco de memoria para haber olvidado en plazo tan corto las timideces y pudores con que el regionalismo nació y cómo condujo en un tercio de siglo a España a situación difícilísima, hasta que, audaz y desenmascarado, llegó a la celebración de la ridícula Asamblea tripartita - la Triple Alianza : Galeuzca, de 1923 - en la que, para entenderse, al fin, tuvieron que adoptar sus miembros el cas

tellano, como único idioma nacional entre españoles. Por fortuna, en Vasconia, como en Galicia, como en Cataluña, tal fiebre engendradora de recelos y arrogancias regionalistas, ha desaparecido y tan español es hoy el glorioso árbol de Guernica como Poblet, Santiago, Guadalajara o la Giralda, y la sardana como la praviana o la jota, y la barretina como la boina o al sombrero charro... Así, pues, no solamente no ve el Gobierno con agrado al renacimiento de tales tendencias y propagandas sino que las estorbará categóricamente. El rigor y diligencia con que la Francia republicana procedió en la extirpación de los primeros brotes de autonomismo en algunas regiones, justifica, con un alto ejemplo más, que ningún estado consciente de su misión unitaria debe transigir en esto ni con los devaneos que, pocas veces, cuando son consentidos en principio, no acaban en dolorosas tragedias nacionales.

~~Una vez más, el Dictador, al hablar de la Lliga, Primo de Rivera, afirma que no se trata de un movimiento regionalista, sino de un movimiento de independencia nacional.~~

El Dictador parlava del Pacte de Galeuzca de l'Onze de setembre de 1923 signat al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria i, naturalment, no sabia que la Lliga no solament no hi havia intervingut sinó que hi estava en contra.

La Publicitat, de Barcelona, aquell mateix dia, reproduïa de La Noche, una crònica de Santiago Vinardell que parlava de l'efecte que havia fet la diatriba contra el regionalisme que Primo de Rivera havia lliurat a la premsa com a resposta indirecta a la petició de Cambó.

Heus ací el que recollia Vinardell entre els veïls polítics que a Madrid comentaven la pintoresca però contundent nota oficiosa del general:

Un ex director de Aduanas, me decía: - Yo iría ahora mismo, de buena gana, a felicitarle. No quisiera acordarme de que figuro entre los caídos. ¡Ah!, si no fuera por el qué dirán!... Primo de Rivera ha estado admirable. En esto todos los buenos españoles estamos a su lado incondicionalmente.

-¿Lo dice usted por haber cerrado el paso a la Lliga y a Cambó ?

-¡Claro!... Pero esto es lo de menos. Lo digo por la energía con que ha defendido,

noblemente, la intangibilidad de la patria...

Si, la "nota" del jefe del Gobierno, al atacar, resueltamente, la más leve intención autonomista, ha tenido la virtud de unir a los hombres de las más opuestas tendencias en un solo bloque compacto.

El general Primo de Rivera puede asegurar que, para defender el sistema unitario, cuenta con todos los prohombres de la meseta. Cuando se trata de defender la intangibilidad de la España única, los ex ministros arrinconados y los ex parlamentarios reducidos al silencio - liberales, conservadores y republicanos - le proclaman caudillo.

- ¡Así se hacen las cosas !

- Nosotros fuimos en esto demasiado débiles.

- Esa tendencia criminal hay que perseguirla sin contemplaciones.

- ¡Yo indultaría al ladrón y al asesino. Al catalanista, no!

La "nota" del marqués de Estella ha vuelto a dar color a un tema olvidado. Son muchos los ex políticos que opinan que hay que reducir el uso del "dialecto" catalán a la intimidad de los hogares.

Un ex senador demócrata, decía:

- Como así no le dé la puntilla a todo eso, no se la da nadie. Yo no me explico que se tolere la publicación de periódicos y revistas en esta que el ABC calificó, muy justamente, de "jerga arbitraria".

El viejo periódico madrileño El Imparcial echa también las campanas al vuelo sintiéndose orgulloso de que sus ideas tradicionales hayan sido tan briosamente defendidas por el jefe del Gobierno.

Y el corresponsal del Diario de Barcelona en Madrid, decía:

« Los directores del regionalismo, que acaban de presenciar como trató el presidente del Consejo de Ministros a aquellos elementos que intentaban crear, por la derecha y por la izquierda, fuerzas auxiliares o coadyuvantes del núcleo ministerial, han cometido un error de táctica considerable al anunciar su movilización prescindiendo de las prendas pretóricas indispensables para asegurar el éxito. Entiende el general

271-

Primo de Rivera que la salud de la patria reclama ahora la existencia de un solo partido, que acepte y apoye sin distinciones ni tateos la política del régimen excepcional. Todo lo que exista fuera del núcleo es para él lo mismo que el adversus hostes era para los romanos, importándole poco las determinaciones que puedan tomar.

I La Veu encara destacava una nova nota oficiosa del Govern:

"El Govern diu que no solament no veu amb satisfacció la renaixença de la tendència i propagandes regionalistes sinó que les destorbarà cateòricament".

El meu segon Consell de Guerra

L'avís del meu trasllat a Barcelona per a presentar-me al segon Consell de Guerra i, especialment, davant del jutge militar que era el comandant Linares, a qui només havia vist una sola vegada, em va plantejar molts problemes perquè ningú no em podia dir si tornaria al Reformatori o no; si m'hauria de passar una llarga temporada a la Model o seria qüestió de pocs dies. Jo suposava que m'hi passaria uns quants mesos perquè el jutge encara no m'avia fet un interrogatori com els que em va fer Pérez Garberí. A més a més, la intervenció d'Oriol Anguera de Sojo que m'havia anunciat el meu advocat Massot, em feia suposar que complicaria les coses. Per què hi volia intervenir personalment si no havia intervingut en cap dels altres processos separatistes? Ell sempre s'havia limitat a coordinar les defenses i, potser, a donar als advocats defensors unes directrius determinades. No entenia perquè havia d'intervenir tan directament en el meu segon Consell de Guerra.

No sabia a qui deixar tots els meus papers, la correspondència rebuda i que no volia estripar; les meves notes de lectures, els catàlegs editorials i les fitxes que ja tenia fetes i, en bona part, ordenades per matèries. I no m'ho podia pas emportar si, com era segur, hauria de tornar al penal a complir la resta de la primera condemna i la segona o potser la tercera i tot que em sortiria quan es fes el Consell de Guerra a l'amic Baltà, com a responsable màxim de l'Escola Militar o Societat d'Estudis Militars (SEM).

Don Ciro, com si preveïés que tindria aquest problema, es veu que de seguida va pensar amb el fitxer bibliogràfic i em va dir:

- ¿Qué hará usted con sus fichas ?

I jo li vaig contestar com si ja ho haguéssim convingut amb els companys:

- Me las guardarán los amigos que todavía les falta mucho por cumplir.

Sí. Decididament ho deixaria a un dels amics que encara trigarien bastants mesos a sortir en llibertat. La correspondència a Pere Carulla i el fitxer a l'andalus Sevilla, que també ^(se n'havia ofert) ~~me n'havia ofert~~ en tot i per tot.

Va venir una parella de la Guàrdia Civil a buscar-me i vam emprendre el viatge de retorn cap a Barcelona, primer amb el carrilet i després per la línia de M. S. A. Recordo que vam sortir de València cap al migdia i vam arribar a l'estació de Sants a les 8 del vespre, poc més o menys. I com ^(quan) ~~de~~ el viatge d'anada al Reformatori, vaig passar a mans de dues parelles de la Benemérita sense que em tingué res a dir pel que fa al tracte que em van donar. Les mirades o llambregades dels viatgers que venien en el mateix vagó, no em preocupaven poc ni molt i no em feia res que em veiessin emmanillat i vestit de presidiari, perquè anava amb el cap ben alt i fins i tot em sentia una mica orgullós de la meua situació. Em va semblar que algú se'n va adonar. Potser em va prendre per un idealista o per un poca-vergonya. Qui sap.

A la Model no em van destinar a la Galeria Quarta sinó a la Sisena on hi havia els lladres i quizenaires. Després, vaig saber que a la Quarta ja no hi quedaven detinguts polítics ni socials, ni processats ni governatius. Una vegada més comprovava que el fet de ser un delinqüent polític no em distingia dels lladres i quizenaires que em voltaven al Reformatori i a la Model. Aquest criteri unificador del reglament de presons espanyol potser només s'aplicava als condemnats polítics que ja érem vulgars "presidaris". Però això no passava pas amb els condemnats militars que havien estat processats per la jurisdicció de Guerra per haver fracassat en un complot polític o en un pronunciamiento qualsevol. Jo, ja havia perdut la condició de "ciudadà honrat" del nostre temps, si és que em podia comparar amb els antics barcelonins que eren distingits amb aquest títol, encara que no fos burgès ni tingués cap prestigi polític, econòmic ni social.

Vaig començar per demanar a la meua mare que em portés un vestit dels meus, amb l'ex-cusa que m'havia de fer rentar l'uniforme de presidiari. I mentre vaig viure la meua segona etapa de Model, no em vaig tornar a posar l'uniforme i ningú no em va dir res.

Van passar més de quinze dies abans no es va presentar el comandant Linares. Era un ^(home)

alt, ben plantat, semblava fill de casa bona. Però molt més dur de tracte que Pérez Garberi. No devia ser ~~francès~~ francmaçó.

El primer interrogatori va ser molt breu. Em va preguntar si jo era membre del Tribunal Revolucionari de Catalunya i, seguint les instruccions d'en Massot, el meu advocat, li vaig dir que no i que qui m'havia deixat el paper imprès eren dos amics que havien marxat ~~a França;~~ ^{a França;} que ells utilitzaven la meua màquina d'escriure i que no sabia res de la bomba del Col·legi d'Advocats.

Van passar un parell o tres de setmanes més i em van cridar altra vegada per ordre del comandant Linares. ~~Em~~ ^{En} vaig trobar amb l'il·lustre jurista Oriol Anguera de Sojo que feia d'advocat "substitut" en aquell nou interrogatori, perquè el meu advocat, en Lluís Massot, no havia pogut assistir ^{a la} diligència "per causa de força major."

El cas és que el nou interrogatori ^{se'm} ~~em~~ va fer i la diligència i l'interrogatori va anar a càrrec d'Anguera de Sojo. Perquè va ser ell qui va estar interrogant contínuament al jutge militar i discutint la interpretació que calia donar a uns determinats articles del Codi de Justícia Militar. Cal suposar que el que feia un jurista de la categoria d'Anguera de Sojo era lícit de fer perquè, altrament, el comandant Linares no li hauria permès.

Encara em sembla que els vegi: l'un, Anguera de Sojo, fumant una cigarreta darrera l'altre, plantejant problemes d'interpretació amb una traça i una seguretat que era d'admirar i que posava frenètic al comandant Linares. Aquest, va perdre els estreps i es va posar a cridar:

- Pero aquí, quién tiene que interrogar, usted o yo ?

I Anguera, amb la seva flama i tartamudejant com sempre, li contestava, somrient, una cosa així:

- No se ponga así, comandante - i allargant-li una cigarreta de les que gastava com a fumador empedernit, afegia- ¿Quiere usted fumar ?

I l'altre, va contestar tot empipat:

- ¡No!- a seques.

La discussió es va anar allargant i jo hi vaig fer el paper de simple espectador, amb gran divertiment, això sí, procurant aguantar-me el riure cada vegada que Anguera plantejava al comandant una qüestió d'interpretació jurídica.

Però aquell tràmit no va pas aconseguir que aquell procés o causa fos sobressida. Ni va evitar-me el Consell de Guerra. Potser ho va ampitjorar. Però no em feia res perquè l'escena m'havia divertit molt. A més a més, es va veure ben bé que, al cap de dos anys dels fets, Anguera de Sojo es solidaritzava amb el comportament de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona enfront del Governador Civil i fins i tot enfront del Ministre de Justícia, com volent provocar al comandant Linares a que el processés per desacato o una cosa per l'estil. Potser Anguera tenia la intenció de provocar un procés contra d'ell i estava disposat a defensar-se personalment per a convertir el ^{judici} ~~consell de guerra~~ en una plataforma contra el règim dictatorial de Primo de Rivera que havia conculcat la Constitució espanyola i tot el que fessin els seus col·laboradors patia del mal del Cop d'Estat, evidentment molt més subversiu que tota la resistència de la Il·lustre Junta de Govern del Col·legi, perquè el pronunciamiento del 13 de setembre de 1923 havia estat un acte de força penat per la llei. Però al meu advocat substituït no li va passar res. No s'hi van atrevir potser perquè li van endevinar les intencions.

Aquell segon Consell de Guerra es va celebrar, com el primer, a les dependències de la caserna "Roger de Llúria" de darrera el Parc de la Ciutadella i Lluís Massot va tornar a ser el meu advocat defensor. El seu al·legat va ser molt hàbil i seguint l'orientació donada per Anguera de Sojo. Em va presentar, altra vegada, com un bon noi incapaç, de trencar cap plat ni cap olla. El fiscal, que no era el mateix del Consell de Guerra anterior, va atacar-me d'una manera ferotge, com si fos un reincident incorregible, tot i que els fets del primer i del segon Consell de Guerra eren del mateix temps i gairebé simultanis.

Em van dir que aquell Consell de Guerra no s'havia anunciat enlloc. Però entre la mitja dotzena de persones que hi havia com a públic s'hi trobava la meua xicota Maria Serra Rosselló, filla de Rubí, de la comarca del Vallès Occidental i, segons la dita, "com el Vallès no hi ha res".

La parella de Civils em van tornar a la Model, i un oficial de la Casa em va acompanyar altra vegada a la cel.la de la Sisena i com que en aquella Galeria no podia discutir de política i de qüestions socials amb ningú, em vaig dedicar a escoltar i a observar als processats per robatori, als quinzencaires i als ⁿinvertits i tot, perquè era entre tota aquella mena de gent que m'havia tocat de viure, prescindint de la meua condició de "delinqüent" polític.

Un "professional" del Districte Cinquè de Barcelona, que es veu que havia estat una vegada a la Quarta, de passada, i que m'havia sentit discutir amb els anarquistes, em deia que ell també tenia les seves idees contra la propietat privada; un quinzencaire que es pot dir que es passava dotze vegades cada any a la presó durant un mínim de dues setmanes cada vegada, sense haver-lo pogut processar mai, em volia demostrar que coneixia millor el Codi Penal que més de quatre advocats i que, gràcies als seus coneixements "jurídics", sabia esquivar les responsabilitats quan la policia l'agafava amb un "rossinyol" a la mà, perquè així que es veia perseguit, només havia de posar aquella eina a una porta qualsevol per evitar de ser acusat de voler robar, si la porta era oberta. ^{Segons ell,} ~~Perquè~~ la tenència d'utils per al robatori era molt fàcil d'eludir; i un invertit que treballava a la barberia de la Model i que sempre el detenien com a quinzencaire o gent de mal viure, em deia un dia que no volia que el confongués amb un vulgar lladregot. Perquè ell reconeixia que era "Marieta" però "honrada" i incapaç de robar res a ningú. ~~Però~~ Els lladregots al.ludits em van explicar ~~una vegada~~ els seus èxits com a carterista i deien que ~~de tots~~ en sabia més que tots els del Districte.

Però la gran sorpresa la vaig tenir el dia que, a la comunicació ordinària amb la meua mare, va venir a veure'm en Joan Madern, de Mataró, aparentment normal. Em va dir que venia a saludar-me i a donar-me les gràcies de part de la seva germana i de tota la família per tot el que havia fet per ell al Reformatori.

I em vaig considerar molt ben pagat.

Mitja dotzena de companys de presidi

Em van tornar a presidi amb un altre gep de prop de quatre anys i encara que, en total, les meves condemnes ja sumaven més de sis anys, com que els anys es comptaven per condemna i no pel total de diverses condemnes, no em van portar a San Miguel de los Reyes sinó altra vegada a Alacant.

Per tant, al Reformatori d'Adults d'Alacant només hi havia delinqüents de poca categoria, susceptibles de poder ser reformats. Però no es feia res per reformar-los i, si per cas, s'havien de reformar ells sols per la reflexió i el penediment, encara que ningú no els aconsellés de reflexionar ni de penedir-se. T'ho deixaven a la teua ma i deia: per tu faràs !

El nombre extraordinari de penes de menys de sis anys que posaven els Tribunals Civils i els Militars, feia que al Reformatori hi hagués una gran varietat de delinqüents i per les causes més diverses. Allà hi havia de tot: conspiradors i membres d'organitzacions clandestines polítiques i socials, autors de propaganda subversiva, soldats còmplices d'intents de sublevació militar, còmplices d'intents d'atemptats frustrats de tipus social o polític, còmplices d'atracaments vulgars o pro-presos, manipuladors d'explosius i posseïdors d'armes sense permís; acusats de robatoris modestos, funcionaris de l'Estat condemnats per abusos de confiança en qüestions administratives ^{en les quals} els oficials s'havien salvat i ells havien carregat amb els newlers, ^{al Marroc,} funcionaris de l'Administració de Correus que havien fet fondèsses unes pessetes del departament de Girs Postals; condemnats per maltractes o per abusos deshonestos, etc.

Potser val la pena de triar-ne mitja dotzena, com a mostra, per tal de tenir una idea aproximada de la mena d'homs que vivien en aquell refugi, allunyants dels ciutadans indiferents davant les injustícies polítiques i socials o d'una honestetat a tota prova i també dels que disfrutaven de plena llibertat tot i delinquir més que

d'altres col·laborant amb el règim dictatorial que volia imitar el de tipus feixista de Benito Mussolini.

A més a més dels que integràvem el Grup de la "República Catalana", hi havia:

Un petit terratinent de Mallorca. Era un pagès que, acostumat com estava a viure a l'aire lliure, no podia soportar les reixes ni de dia ni de nit. No sé pas com s'ho devia fer per passar el "període" sense conseqüències greus, havent d'estar tancat tants dies i condemnat a menjar ^{el} ranxo que li donaven com a delinqüent comú. Aquell bon home ^{se'l} veia sempre trist als bancs de l'escola i un dia em vaig decidir a parlar-li per si el podia ajudar en alguna cosa. Li vaig preguntar què li havia passat i es va posar a plorar com un infant. Veure plorar a quell home feia el seu efecte perquè era alt i fort. Li vaig dir que quan acabàrem la classe parlàrem i així ho vam fer.

Era tot un cas. L'home era solter, havia quedat hereu de les terres del seu pare i es va haver de responsabilitzar d'una germana que tenia bastants menys anys que ell i que s'estimava a més no poder. Però la noia es va enamorar d'un minyó que el germà va considerar indigno d'ella perquè era un gandul que estava segur que només s'hi volia casar pels interessos. Ell, aconsellava a la noieta paternalment però ella estava encaterinada amb aquell xicot i cada dia es disputaven germà i germana quan ella volia sortir a festejar pels camps perquè ell no permetia que el xicot entrés a casa seva, tot i que el minyó havia intentat formalitzar aquelles relacions. Un dia, el germà va prohibir a la germana que sortís de casa per anar a veure el seu xicot i forcejant per no deixar-la sortir, amb la força que tenia ell i la resistència d'ella, li va trencar un braç. El xicot va aprofitar aquella desgràcia per mirar de lliurar-se del que volia que fos el seu cunyat de grat o per força i va fer intervenir un advocat que estava segur que podria cobrar de sobres comptant amb els diners de la noia.

A desgrat dels esforços de l'advocat defensor del germà acusat de maltractes, la persistent acusació de la noia va fer que els tribunals el condemnessin a no sé quants anys però evidentment havien de ser menys de sis per haver-lo portat al Reformatori. Ell no se'n sabia avenir que la seva "menuda" s'hagués comportat d'aquella manera i que hagués perdut el seu efecte. I encara li dolia més que aquell xicot se l'hagués fet tant seva.

A més a més, el tenia molt preocupat pensar com anirien les terres sense ser-hi ell per dirigir els conreus i tota la feina complementària. Em va semblar que, després de la confiança que m'havia demostrat, jo li havia de donar una manera o altra que li permetés passar el temps de presidi amb una esperança de recobrament de la seva llibertat i de l'afecte de la seva germana. Li vaig proposar d'escriure a la seva menuda, que deia ell, dient-li que parlés amb l'advocat defensor per a promoure una revisió del procés ^(a base de declarar) ~~que~~ que li havia trencat el braç sense voler. En lloc d'això, va preferir escriure directament al seu advocat dient-li que mirés de fer entendre a la seva germana la necessitat de la seva presència a la finca i, retirant la seva acusació, es revisés la causa. No es decidia a demanar perú a la noia perquè creia que no l'havia de perdonar de res. Em va semblar haver-lo ajudat a sortir d'aquella situació d'angoixa i ja en vaig tenir prou. ~~Nota~~ És veu que aquella menuda era dura de pelar, segurament atada pel xicot que tenia de perdre-la. I quan vaig sortir jo en llibertat encara ~~me~~ vaig deixar al Reformatori aquell pages mallorquí dissortat però la cosa ja estava encaminada ^{per a} la revisió de la causa.

Tres crims perfectes. El protagonista d'aquests tres crims, per força havia de ser un anormal. Em tenia tot l'aspecte. Era un xicot andalús d'una trentena d'anys que estava condemnat per "abusos deshonestos". Caminava sempre de costat perquè només hi veia d'esquitllentes per l'ull dret. Tot d'una, el veies donar voltes pel pati rient tot sol. Devia pensar en la impunitat dels seus crims. Perquè la condemna per abusos deshonestos no era res comparada amb les que li haurien caigut al damunt si ^{els hi} ~~haguessin~~ descobert. ~~Una cosa més.~~ Si aquells crims que em va contar o confessar eren veritat..., que em costava molt de creure!

Va demanar per venir a l'escola i fins que no hi va haver manera de disciplinar-lo en cap treball manual no li ^{hi} van permetre. I el van posar sota la meua tutela en lloc de fer-lo traslladar a un manicomi.

Aquell criminal inconegut em va explicar, com mi fos una gesta mereixedora d'admiració, el crim perpetrat contra tres dones de més de seixanta anys. Després d'abusar d'elles ~~perquè~~ les va matar i les van enterrar pels voltants ^(de la respectiva casa de pages) ~~de la casa de pages~~ o cor-tijo.

El més greu és que havien descobert els cadàvers de les dues primeres i no sabien on parava el de la tercera. I ell, amb aquella rialla que feia posar la pell de gallina, em deia que l'havia colgat, de nit, sota la llosa que hi havia al peu de la porta de casa seva. Jo, em vaig limitar a dir-li que no creia que fos veritat i em vaig aixecar del banc on seïem. Però ell em va seguir, insistint en què tot era veritat. Era evident que tenia la necessitat d'explaiar-se amb algú i devia pensar que jo no el descobriria. I, és clar, no el vaig descobrir.

Un poeta i mestre d'escola. Aquest mestre d'escola també complia condemna per abusos deshonestos. El seu aspecte era el d'un home degenerat, d'un individu anormal que havia satisfet els seus instints amb una noieta menor d'edat però sense conseqüències greus. La seva palidesa, el seu nerviosisme tot feia creure que es tractava d'un malalt.

Venia a l'escola i no hi havia d'aprendre res. Però s'hi passava les hores fent versos i després em perseguia tot el dia fins que aconseguia que els escoltés recitats per ell. La meua sorpresa va ser comprovar que els escrivia en català i en un català molt correcte. No tenia un cèntim i utilitzava el paper d'embolicar que trobava a les escombraries, més o menys net, els blancs de les pàgines dels bocins de diari. Els seus versos eren de tipus filosòfic i espiritualista. Em feia fàstic i una mica llàstima, tot alhora. I un dia m'anava a besar la mà amb llàgrimes als ulls perquè li vaig donar un grapat de fitxes de paper de les que em compraven els amics anarquistes del poble.

Abusos de confiança. Hi havia ~~dos~~ ^(dos) soldats que estaven fent el servei militar al Marroc, els havien destinat a l'administració i els van enxampar fent trampes i combinacions comptables amb els petits proveïdors de la caserna, obeïnt ordres de l'Oficial responsable de l'oficina i amb ~~el~~ el consentiment de quedar-se una petita part del que ~~subministraven~~ embutxacaven entre comissions i factures falses. A l'Oficial no li va passar res, naturalment. Un d'aquells soldats era de Tarragona i ~~l'altre era~~ ^(l'altre era) ~~de~~ ^(de) Múrcia.

Tinc retrats fets per un pres que disposava de màquina, on som els dos soldats i jo,

fets el dia abans de sortir ~~se~~ alliberat del tot cap a Barcelona. S'hi van empenyar.

El casat de nou. Era un ~~casat~~ madrileny que, per casar-se i parlar el pis, va fer un desfalco de diversos milers de pessetes a l'empresa on treballava i li van descobrir en tornar del viatge de nuvis. Era un xicot d'uns vint-i-cinc anys, bojament enamorat de la seva dona, un retrat de la qual portava sempre a la cartera i es ~~passava~~ passava les hores del dia i de la nit contemplant-lo. Va acabar desfet de nervis a l'infermeria; neuròtic, físicament perdut.

També vaig ser el seu confident, sense ganes. Pocs moments abans de morir em va fer cridar i em va dir que anés a la seva cel.la - perquè la tenia com auxiliar de l'Administració del penal - i agafés uns sostents de la seva dona que s'havia emportat i que dormia amb ells posats sota el coixí fins que el van portar a l'infermeria. Estava segur que es moria molt aviat i em va demanar que quan el fiquessin a la caixa, li posés, d'amagat, aquells sostents ~~en~~ sota el cap. Volia que l'enterressin amb aquella peça íntima de la seva estimada, del seu ídol. No m'hi podia negar i aprofitant de la confiança que em tenien a totes les dependències de la Casa no em va costar res de complir aquell encàrrec, sense que ningú ^{no} em veiés, ~~no pogués fer-hi~~ ^{no pogués fer-hi} ~~res~~ ^{res} per tal d'evitar que ~~hi~~ hi pogués fer broma.

458

"La Santa Espina", entre reixes

La família anarquista a qui havia estat recomanat des de Barcelona havia esdevingut la segona família del nostre Grup. Era un matrimoni ben compenetrat en tot. S'havien unit de molt joves i aleshores formaven una ^{(parella} ~~família~~ de trenta o quaranta anys, pares d'un noi i d'una noia. El noi es deia Llibert i la noia Acràcia. Els havien tingut un darrer l'altre i es veia que, pares i fills, era una sola cosa. Allò que se'n diu ^{(una família perfecta, amb tots amb} ~~un matrimoni perfecte, amb~~ les mateixes idees de pau i germanor. Treballaven tots quatre, vivien modestament i no passaven gaires privacions. Tot això ho vaig comprovar quan vaig sortir en llibertat.

Com ja he dit en un lloc o altre, era aquesta família qui ens comprava tot el que necessitàvem de menjar, vestir i qualsevol altra cosa que els demanéssim. Els fèiem un val i l'Administració del penal els hi pagava el que calgués a càrrec del nostre compte de dipòsit.

Un diumenge, durant la comunicació, van sortir a parlar de les distraccions que teníem i els vaig dir que els diumenges al matí els aficionats al fútbol podien esplaïar-se un parell o tres d'hores. I prou.

Em van dir que podien gestionar altres distraccions com per exemple concerts de diversa mena, perquè ells eren uns entusiastes de la música. I jo els vaig dir que ho demanaria al director aquell diumenge mateix quan vindria a fer la visita reglamentària al migdia, a l'hora de la missa obligada.

Vaig demanar audiència per mitjà de don Ciro i el director me la va concedir. Vaig plantejar-li l'ofertament que havíem rebut de fer venir músics al penal i em va dir que hauria de ser a condició que tots els músics fossin homes perquè al penal no hi podien entrar dones. Segurament per evitar situacions violents als que feia temps que no en veien cap.

Amics i enemics de la Dictadura

Don Vicente, el mestre d'escola, continuava fent-me el servei de premsa i em portava els retalls de les coses que li semblava que em podien interessar.

No sé quin diari de Madrid parlava dels lligams que havia establert Joan March amb la Dictadura, i Primo de Rivera va voler sortir en defensa del multimilionari mallorquí, vulgarment conegut per "Pirata de la Mediterrània" pels seus fabulosos ^{realitzats} negocis fent contraban de tabac. El dictador, com volent defensar-lo, en una de les notes que reactivava personalment per a la premsa i que ningú no podia esmenar ni corregir, deia:

Podrá ser cualquiera el origen inicial de la cuantiosa fortuna de este señor; pero lo cierto es que desde que advino el Directorio la puso a su disposición para cuantos fines patrióticos o benéficos se le solicitara y que en tal sentido ha atendido sin titubeos requerimientos que significan importantes sacrificios; pues no han sido donaciones puramente benéficas y otras inversiones en asuntos del interés público que sólo pueden liquidarse con pérdida, pero siempre en beneficio del prestigio nacional. Inaudablemente, el nombre de don Juan March era de los más discutidos en España al advenir el Directorio y aun tenia asuntos pendientes con la justicia...

El "pobre" March quedava ben lluit :

X X X

El dia 4 de febrer de 1929 va morir a Madrid la reina Maria Cristina, mare d'Alfons XIII. I el ~~Regent~~ cardenal Francesc d'Assís Vial i Barraquer (1868-1943), va adreçar aquest telegrama al rei:

Majestad Rey Don Alfonso XIII:

Reunidos en conferencia obispos provincia eclesiástica y profundamente apenados al saber fallecimiento virtuosísima y querida Majestad Reina Doña María Cristina, elevan

augusto soberano y afligido hijo y real familia sincero testimonio vivísima condo-
lencia, rogando Dios con clero y fieles Arzobispado eterno descanso alma augusta
Señora tan benemérita Religión y Patria, cuyas egregias virtudes habrá premiado
altísimo.

Era la cosa més natural del món, oi ?

Però a mi em va saber molt de greu que el cardenal Vidal i Barraquer signés
aquell telegrama espanyolista perquè aludia a una Pàtria que no era la nostra.

X X X

El ~~17~~ 17 de febrer, era dissolt el Cos d'Artilleria i eren separats dels seus
carrecs i substituïts provisionalment, tots els Caps i Oficials a aquell Cuerpo in-
tregat per militars amb carrera tècnica. Però molts d'aquells militars, per no dir
tots, van cuitar a signar unes instàncies demanant perdó i sol·licitant el reingrés.

I Primo de Rivera els va perdonar amb totes les ~~conseqüències~~ conseqüències favorables.

X X X

Pel que deien els diaris, es veu que pel ~~mes de~~ setembre de 1928 s'havia desco-
bert un intent de Cop d'Estat contra la Dictadura. Els dos principals responsables
d'aquella conspiració no van ser detinguts fins el mes de juny de 1929 perquè es-
taven a l'estranger conspirant i quan el complot es va donar per fracassat, es van
decidir a tornar convençuts que no els havia de passar res. I no es van equivocar de
gaire.

Es tractava de dos peixos grossos: el cap del Partido Conservador i ex president
del Consell de Ministres, José Sánchez Guerra - el que havia destituït a Martínez
Aniso i Arlegui - i el general López Ochoa.

Quan Primo de Rivera es va assabentar del fracàs del complot, va publicar una no-
ta al Diario Oficial del Ministerio del Ejército, dient pestes de la política que
hasta hace poco envilecía el país. I afegia:.... el Gobierno representa la voluntad
del pueblo y del Rey, contrastado a diario y por medios más patentes que los mixti-

ficados y falsos a que ellos - els polítics - se valieron siempre, y que, por tanto, en cumplimiento de su deber, mantendrá su autoridad y su puesto con toda decisión y energía...

Sánchez Guerra i López Ochoa van ser processats després de ser detinguts, el primer a València i el segon a Barcelona. Però es va tirar terra a sobre d'aquell procés i no els va passar res.

x x x

Pel mes de juny, Stresemann, el ministre alemany d'Affers Estrangers, va arribar a Sant Sebastià per a prendre part a la sessió del Consell de la Societat de Nacions que s'havia de celebrar a Madrid i en la qual es deia que probablement seria tractat el problema de les nacionalitats en relació amb Catalunya i el País Basc. Per unes declaracions fetes a la premsa, es veia que l'estadista germànic tenia el propòsit de donar suport a les reivindicacions nacionalistes de catalans i bascos.

I Primo de Rivera en va protestar públicament, confirmant el que deien els rumors quan afirmava que Stresemann "no tenia cap propòsit" que pogués atacar la unificació nacional.

x x x

Pel mes d'octubre i amb motiu de la clausura de l'Exposició de Barcelona, Primo de Rivera va confessar que Cataluña era la región más distanciada del sentimiento español por los estragos que sufría y por las inculpaciones con que se la gobernaba. Yo - efegia -, sin alagar sentimientos que son morbosos, he proclamado las virtudes y aptitudes de los catalanes, la hermosura de su tierra y de su idioma y sus costumbres y hábitos; pero al mismo tiempo he despertado en ellos el dormido amor a España, el sentimiento de vivir todos unidos tanto en los días buenos como en los adversos...

Les coses del règim anaven de mal en pitjor. Alfons XIII no sabia com sortir d'aquella situació sense deixar-hi la corona. Primo de Rivera era criticat durament per molts militars d'altra graduació que potser protestaven perquè no deixava que d'altres professionals de les armes ocupessin el seu lloc durant una temporada i així anar-se turnant en l'exercici del Poder perquè tots es veien en cor de governar el país a base de tenir sempre el sabre alçat a punt d'estomacar algú.

En lloc del torn dels vells partits polítics espanyols volien establir el torn dels militars professionals, ^{militars} als que sempre estaven disposats a defensar el país ^(contra els) ~~els~~ enemics de dins i de fora.

El procés Baltà

20 de setembre
 El ~~dia 20 de setembre~~ ^(s'havia) de 1929 ~~se'n va~~ ^{celebrat} a la Sala d'Actes de la Presó ho-
 del de Barcelona el Consell de Guerra contra Miquel A. Baltà i Botta i uns centenars
 d'aspirants a formar part de l'oficialitat de l'Exèrcit Català. La causa era basada
 en conspiracions contra la unidad española. El jutge militar era el comendant ^{Francisco} Pérez
 Garberi, el meu "germà" maçó.

¿ Què havia passat amb la meua fitxa - una de les primeres - d'alumne de l'Escola
 Militar de la SEM ? S'havia fet fonedissa.

I una cosa més estranya: després de l'escàndol internacional propogut per l'intent
 de Prats de Molló, en aquest procés ~~no~~ no s'hi feia cap referència i, per tant, no
 es relacionava una cosa amb l'altra, com hauria estat lògic de fer per exigir greus
 responsabilitats als suposats col.laboradors que Francesc Macià tenia a l'interior.
 Tampoc ^{no} havien relacionat la meua detenció amb la gesta de Prats de Molló. Es veia ben
 bé que no volien fer propaganda del separatisme català.

La causa contra Baltà era de més de 2000 folis i encartava centenars d'individus,
 però només ~~es~~ van processar uns cent-cinquanta acusats de formar part ~~alguna~~ d'aquella
 organització militar clandestina.

Entre els principals acusats hi havia, naturalment, el nostre Cap Miquel A. Baltà
 que, com que l'havien deixat en llibertat provisional, se'n va anar cap a França. A
 més a més, en aquell procés hi figuraven amics i companys que encara no havien posat
 els peus a l'Escola Militar Catalana i no havien passat de la condició d'aspirants,
 com per exemple Jaume Conte, Marcel·lí Perelló i Jaume Julià, del procés de Garraf.

Els altres processats eren: Carles Llopis, Josep M. Robert i Vidal, ^{Artur} ~~Artur~~ Cussó,
 Emili Granier-Barrera, Angel Morera i Ventalló, Jaume Saladrigas, J. Laffite Gatell,
 Miquel Carona, Josep Pinell i Maria Mas.

Entre els declarats en rebel·lia, hi havia: Abelard Tona, Carles Duran, Angel Boix,

247

Joaquim Puig, Ramon Ginesta, Josep Tuya, Euaald Carbonell, Joan Carreres i Palet, Ramon Sensat, Enric Fontbernat, Esteve Arché, Manuel Fortuny, Josep Llopart, Agustí Guillaumet, Jaume Recasens, Miquel Freixes, Josep La. Torres.

Segons l'acusació fiscal, els principals responsables que tenien a l'abast eren Jaume Comte i Marcel·lí Perelló que ja estaven complint condemna al penal del Dueso. I el Consell de Guerra declarava absolts a: J. Laffite Gatell, Miquel Cardona, Josep Pinell, Marià Mas, Jaume Julià, Josep La. Robert Vidal, Artur Cussó, Emili Granier-Barrera, Angel Morera i Ventalló, Jaume Saladrigas i Carles Llopis.

La defensa dels acusats va anar a càrrec de l'equip d'advocats format per : Maria Iglésies d'Abadal, passant d'Oriol Anguera de Sojo, Eduard Sagarra i Joaquim Armisen.

El comandant Pérez Garberi devia protestar d'haver-li fet omplir aquell 2000 mil folis per acabar condemnant i portant a presidi només a ^{individius} dos dels centenars de processats que resultaven ser molts més dels que havien figurat en el procés dels tribunals francesos contra els que van participar en l'intent de Prats de Molló.

La condemna dictada contra Comte i Perelló va ser de 4 anys a cadascun.

Ja no els venia ~~mixtat~~ d'un any !

La caiguda de la Dictadura

El dia 20 de gener de 1930, poca dies abans de la caiguda de la Dictadura, eren sentenciats a 3 anys de presó cadascun, Jaume Comte, Jaume Julià, Joan Massip i Josep Alcoderi acusats d'intentar d'escapar-se de la Presó Lladet i de clavar uns quants cops de puny a un dels sentinelles de la guàrdia militar que els va barrar el pas.

x x x

El dia 25, va córrer el rumor - que em va passar don Vicente -, sobre una nova conspiració militar contra la Dictadura. Aquell nou complot, intent de Cop d'Estat o Pronunciamiento era dirigit pel general Goded i semblava el més amenaçador de tots els que s'havien organitzat fins aleshores.

Primo de Rivera se'n va assabentar a temps i l'endemà, dia 26, en una de les seves notes pintoresques destinades a la premsa, feia unes consideracions a propòsit de la consulta adreçada als Capítans Generals de tot el territori de l'Estat espanyol:

Como la dictadura vino por la proclamación de los militares, a mi parecer interpretando sanos anhelos del pueblo, que no tardó en demostrar su entusiasta adhesión, con la que más acrecida aún cree seguir contando hoy, ya que esto último no es fácil de comprobar con rapidez y exactitud numéricamente y lo otro sí, a la primera se somete y autoriza e invita a los diez capitanes generales, jefe superior de las fuerzas de Marruecos, tres capitanes generales de departamentos marítimos y directores de la Guardia Civil, Carabineros e Inválidos a que tras una breve y reservada exploración, que no debe descender de los primeros jefes de unidades y servicios, lo comuniquen por escrito, y si lo prefieren se reúnan en Madrid, bajo la presidencia del más caracterizado, para tomar acuerdo y se le manifieste si sigue mereciendo la confianza y buen concepto del Ejército y la Marina. Si le falta, a los cinco minutos de saberlo, los poderes del jefe de la Dictadura y del Gobierno serán devueltos a Su Majestad el Rey.

ya que de éste los recibió, haciéndose intérprete de la voluntad de aquellos....

I com que les respostes d'adhesió van ser molt poques, Primo de Rivera va renunciar a el rei, fent ús de la seva facultat constitucional de separar i nomenar lliurement els seus caps de Govern, va retirar-li la confiança i el dictador va haver de dimitir, donant la seva darrera nota a la premsa fent un resum de tota l'obra realitzada per l'Assemblea Nacional formada per elements que ell mateix havia designat amb el dit, d'una manera directa o indirecta.

El dia 29, el general Dámaso Berenguer era designat pel rei per a substituir a Primo de Rivera a la presidència del Govern, com si no hagués passat res i com si el joc constitucional hagués estat normal.

Alfons XIII volia salvar-se del procés del general Picasso, obert amb motiu dels desastres del Marroc, el principal responsable dels quals era evidentment el rei per les seves intromissions en les operacions militars, donant ordres directes als generals, passant per damunt del Ministre de l'Exèrcit i del Cap del Govern.

Miguel Primo de Rivera va marxar cap a París ~~com~~ exiliat i sense exigir-li cap mena de responsabilitat per les arbitriietats comeses, i allà va morir el dia 16 de març d'aquell mateix any 1930.

x x x

3 pocs dies després de la destitució del Dictador, sortia el primer manifest polític amb el programa que proposava el Partit Radical Socialista, representat per Marcel·lí Domingo, de cara a la nova etapa constitucional que, fatalment, havia de venir, prescindint de tota mena de maniobres encaminades al manteniment de la monarquia:

República como forma de Gobierno; República como medio y base de infinita evolución; República según los principios fundamentales de los derechos del hombre, nacidos de la revolución francesa; República que haga efectiva la confederación ibérica mediante la creación de Estados libremente constituidos, según la tradición, usos, costumbres e idiomas de los núcleos políticos, étnicos y geográficos de la Península; República bajo

148

la orientación agrícola de la obra inmortal de Joaquin Costa, que redima a la tierra de todas las reminiscencias del feudalismo y ponga en manos de los agricultores la propiedad de los utensilios de trabajo; República que eleve la categoría moral y material del proletariado a copartícipe industrial, mediante el control científico y técnico que pedía Krassin, de fábricas y talleres; República que haga obligatoria la primera enseñanza y gratuita la universidad; República que resuelva el problema religioso sobre un plano de igualdad y respeto para todas las creencias; República que convierta el Ejército en una milicia nacional para la ~~exclusiva~~ exclusiva defensa de nuestro territorio. Debe nacer nuestra República como producto de una nueva generación, no contaminada con los males del pasado, ^{y como} el resultado lógico del proceso evolutivo de nuestra raza.

Esta organización republicana ha de llevar emparejada la evolución social de las clases menesterosas igualándolas en el disfrute de la vida a las clases privilegiadas. Esta organización republicana no debe supeditarse a la omnívota voluntad de un caudillo ni a la antidemocrática ficción de un Comité: ha de convertirse en carne popular para que produzca germen de reproducción y vitalidad, ha de ser obra exclusiva del pueblo y para el pueblo.

No trigariem gaire ~~max~~ a veure com es comportava un partit i un home que propugnava aquella política relativa al problema de les nacionalitats peninsulars i, concretament, aplicada a Catalunya i als catalans.

D'Alacant a Barcelona, alliberat

L'any 1930 havia de ser el de la meua llibertat, si no anava errat de comptes en l'aplicació dels indults generals que m'havien correspost durant els tres anys anteriors. I anant-hi pensant, vaig començar el recompte, fent memòria de les vegades que m'havia visitat el jutge d'Alacant per assabentar-me dels beneficis que em corresponien ~~per~~^{de} cada rebaixa. Vaig repassar el resultat i vaig trobar que ja havia de ser al carrer !

Però em devia haver equivocat, és clar.

Ho vaig tornar a repassar i em va donar el mateix resultat. Aleshores vaig decidir fer quatre ratlles al bon amic Massot perquè m'hi donés un cop de mà i m'ho ~~expl~~ aclarís d'una vegada. I en Massot em va contestar tot seguit, fent-me una pila de recomanacions: que podia estar segur que la gent que porta ^{els} registres de penats mai no s'equivoca; que ara que ja s'acosta l'hora de sortir és quan m'ho havia de prendre amb més calma que mai; i que si ho consultés - com li deia - al jutge d'Alacant, es posaria a riure...

Amb tot i això no em va deixar tranquil. Un nou recompte em va donar el mateix resultat i vaig decidir plantejar-ho al jutge local que és qui em comunicava tots els indults que m'éren aplicables. ~~per les meues condicions~~

Van passar vuit dies interminables. Finalment, em van cridar a comunicar al departament de jutges i advocats i el jutge em va rebre amb una rialleta que jo no sabia com interpretar.

- Tiene usted razón. La última pena la cumplió usted en septiembre del año pasado.

- ¿De veras ?

- De veras. Hoy mismo escribiré a Madrid para que ordenen su libertad inmediata.

275)

Van passar, encara, quinze dies més abans que m'arribés l'ordre de llibertat. Era el dia 24 de març de 1930.

Mentrestant, vaig escriure a la meva mare, a la meva xicota i a l'amic Massot, dient a l'advocat que ell no en tenia la culpa ni la tenia el jutjat d'Alacany. Una vegada més - en les coses petites com aquella i en les grans que ~~com~~ afecten a tots els catalans -, la culpa era de Madrid i, concretament, de la burocràcia de l'Estat espanyol.

Dominant-me els nervis, anava fent els meus paquets i mentre feia viatges des de la cel.la a la gàbia dels Oficials de guàrdia del penal perquè em revisessin el cotingut, ja pensava en l'arribada a l'estació de França.

Com que don Vicente estava a punt de marxar i jo no havia pensat en qui podria ocupar el meu lloc a l'escola, li vaig anar a dir i, de passada, acomiadar-me d'ell i agrair-li totes les seves atencions. Em va dir que, pel que feia al meu substitut, ho decidirien el Director i ell. Era natural.

Em va abraçar i em va recomanar seny per tal d'evitar de caure, de nou, a mans de la justícia. Devia ser una frase feta.

El problema va ser acomiadar-me dels companys de la meva colla i de tots els meus "deixebles" que em voltaven sense recordar-se que era hora de classe.

Don Ciro, va tenir l'atenció de deixar sortir tots els meus paquets sense revisar-los. Només em va dir:

- Decididamente; no quiere usted dejarnos su fichero ?

→ No, don Ciro. Lo siento -, li vaig dir per quedar-me bé.

A l'Administració em van liquidar el dipòsit que hi tenia i em van cridar un taxi.

Vaig arribar a casa de la família anarquista a l'hora de dinar i van celebrar la meva llibertat com si jo fos ~~una persona~~ de la família. Els vaig encarregar dels paquets que no em podia emportar i els vaig deixar uns diners per atendre les despeses de transport, venent la resistència d'aquell anarquista que encara volia donar-me una prova més de la seva solidaritat.

Per esperar la sortida del tren, em va portar a donar una volta per la ciutat. Van

arribar fins al Passeig Marítim on hi ha un monument a Canalejas. Però no em va saber explicar perquè l'Ajuntament d'Alacant havia erigit aquell monument al polític d'El Ferrol que havia mort, precisament, a mans d'un anarquista que es deia Pardiñas, l'any 1912.

Canalejas era un ~~polític~~ de filiació liberal ⁱ ~~era~~ essent president del Consell de Ministres va realitzar una política que va consistir, principalment, en decretar el servei militar obligatori, establir la llibertat de cultes, promulgar la llei dita del "candau" que limitava les activitats de les ordes religioses i va fer tot el que va poder perquè fos creada la Mancomunitat de Catalunya.

Vaig agafar el tren, comprovant prèviament que portava el document que em permetia viatjar sense bitllet, com a "llicenciat de presidi". El primer revisor va examinar aquell paper sense donar-hi cap importància i em va mirar de refüll. Es veu que ja estava acostumat a trobar-se amb viatgers d'aquella mena.

El revisor de València, en canvi, va agafar el permís, després ^{el va} ~~va~~ mirar ~~de refüll~~ i ~~em~~ donant-me un cop afectuós a l'espatlla, em va dir:

- Bon viatge !

A l'estació de França m'esperava la meua mare i la meua xicota, acompanyada d'una cosina de Terrassa. No hi havia ningú més. Sí. Dos individus que tenien l'aspecte de policies de la secreta i que ens van seguir fins a la porta. Devien voler saber qui m'anava a rebre, suposant que fossin allà esperant que jo arribés. Cosa improbable.

No. La meua persona era tan insignificant que no podia promoure cap manifestació de benvinguda.

I. Un ex-presidari cerca feina.....	1
II. El Partit Separatista Revolucionari.....	5
III. Un projecte de Constitució Catalana.....	15
IV. Objecions a la Constitució de l'Havana.....	3
V. La campanya pre-amnistia.....	43
VI. Els intel·lectuals catalans a Madrid.....	47
VII. Els intel·lectuals espanyols a Barcelona.....	57
VIII. La creació de l'organització "Estat Català".....	58
IX. L'organització politico-militar de "Catalunya".....	61
A. A la biblioteca del Col·legi d'Advocats.....	65
XI. L'anomenat pacte de Sant Sebastià.....	74
XII. La impossible concòrdia.....	84
XIII. Un Onze de setembre esperançador.....	87
XIV. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.....	95
XV. La veu dels catalans d'Amèrica.....	118
XVI. La internacionalització del nostre problema nacional.....	107
XVII. L'arribada i expulsió de Jacià.....	107
XVIII. La caiguda de la Dictadura Berenguer.....	111
XIX. El darrer Govern de la Monarquia.....	116
XX. El retorn definitiu de l'Avi.....	133
XXI. El període constituent espanyol.....	137
XXII. La fundació del Bloc Obrer i Campesol.....	142
XXIII. La Lliga s'integra a un partit espanyol.....	159
XXIV. Esquerra Republicana de Catalunya.....	162
XXV. Les JONS contra les nacionalitats peninsulars.....	166
XXVI. Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931.....	167
XXVII. La primera proclamació de la República Catalana i la segona.....	174
XXVIII. La proclamació de la República Espanyola.....	183
XXIX. Aquell dia sortat 17 d'abril.....	193
XXX. El funest precedent pimargallia.....	202
XXXI. De la República Catalana a la Generalitat de Catalunya.....	210
XXXII. El col·laboracionisme català de dreta i d'esquerra.....	214
XXXIII. De cara a les Constituents espanyoles.....	221

XXXIV. L'elaboració de l'Estatut de Catalunya.....	230
XXXV. Nació i la fundació de Núria.....	291
XXXVI. Els catalans d'Amèrica, encara.....	299
XXXVII. Les responsabilitats d'Alfons de Borbó,,.....	272
XXXVIII. La Constitució de la República i els Estatuts.....	277
XXXIX. El Dictador Napoleó.....	290
XL. L'ajonjolí anarquista de l'Alt Llobregat.....	317
XLI. El II Congrés del Bloc Obrer i Campesí.....	330
XLII. Espanya contra Catalunya.....	352
XLIII. L'Estatut de Núria i l'altre.....	362
XLIV. El Parlament de Catalunya.....	382
XLV. La Constitució política de Catalunya.....	391
XLVI. El Traspàs de serveis a la Generalitat.....	399
XLVII. L'omniculament del separatisme català.....	407
XLVIII. Del bienni d'Asaña al de Gil Robles.....	517
XLIX. La mort de Francesc Macià.....	441

del 418 fins al 426

Un ex-presidiari i cançó feina

Pocs mesos abans de sortir jo de presidi, la meua mare havia trobat una caseta als afores de Rubí, la vila del Vallès Occidental on vivia la meua xicota i, com que el lloguer era més barat, va deixar el pis del carrer de Provença de Barcelona, se'n va anar a viure a l'altra banda del Tibidabo i s'hi trobava molt bé.

De moment, també em va agradar a mi perquè aquella modesta caseta no era dins del poble sinó a l'altre costat de la riera i davant per davant del túnd i del bosquet de can Fatjó. Però de seguida em vaig adonar que no em podria adaptar a la vida de poble ni podria viure tan lluny del meu camp d'operacions de sempre. Per altra banda trobava que em sortiria molt car de viatges si havia de treballar a Barcelona - cosa segura - i havia de quedar-me a dinar a la ciutat o fer quatre viatges cada dia per anar i tornar de Rubí.

Els diaris, és clar, no van registrar la meua arribada perquè jo no era un condemnat conegut. Aquell silenci va fer que fossin molt pocs els antics companys i amics que anessin a donar-me la benvinguda a Rubí. Un dels primers que van compareixer va ser Manuel G. Alba, l'estimat amic de les Edicions de L'Arc de Berà, el de La Novel·la Estrangera, de la Guia Catalana de Ferrocarrils i els seus Itineraris blaus, grocs i vermells; l'home de la Llibreria Montsant, del carrer de Còrsega, número 261, des d'on distribuïa llibres catalans, només catalans.

Després de prendre una pila de notes i registrar algunes anècdotes sobre el règim penitenciari espanyol, l'amic Alba ~~potria~~ va poder publicar una part de ~~seu~~ ^{el} seu interviu a La Rambla, el popular periòdic que tenia com a subtítol "Esport i Ciutadania", era editat per Josep Sunyol i Garriga i tenia com a director Josep M. Massip. Estàvem en l'etapa Berenguer i es veu que el director no es va atrevir a publicar algunes de les coses que vaig dir a l'amic Alba ni les que hi va afegir pel seu compte el periodista improvisat. Però va sortir l'anècdota de La Santa Espina, la sardana considerada subversiva per Primo de Rivera, que es va tocar impunement al Reformatori d'Alacant quan encara manava el Dictador.

De resultes d'aquella mitja columna de La Rambla, uns quants amics més em van localitzar i em van anar a veure a Rubí. Alguns em van dir que es pensaven que no podia rebre correspondència; d'altres que tenien por que les cartes em comprometésin. Probablement, tots havien tingut por que la policia obrís les cartes i els anés a preguntar de què em coneixien. Però encara gràcies de la visita.

Al cap d'un parell de dies d'haver arribat a casa, com que no em podia estar quiet, vaig agafar el tren de Terrassa i cap a Barcelona falta gent. Calia fer acte de presència a la farmàcia Baltà perquè era allà on anava la meua mare a recollir el subsidi de presidari. Era l'antiga farmàcia de la Rambla de Catalunya número 1.

L'abraçada amb l'estimat Baltà va ser emocionant.

Em va dir que no em preocupés, que ell avisaria a la comissió receptadora de la subscripció permanent Pro-presos, però que, mentrestant, jo havia de seguir cobrant el subsidi fins que trobés feina. Segurament que ell era un dels principals contribuents.

La segona visita va ser per al meu advocat defensor, en Lluís Bassot i Balaguer. Em va rebre amb la cordialitat de sempre i li va faltar temps per excusar-se pels mesos que havia estat de més a presidi, tot i que ell no hi tenia cap culpa. De seguida em va preguntar què pensava fer i si em podia ajudar a buscar feina. Li vaig dir que sí perquè ho necessitava amb urgència per poder renunciar al subsidi. Em va dir que sí, per començar, no era gaire exigent, creia que em trobaria alguna cosa, encara que fos provisional, perquè, en saber que estava a punt de sortir d'Alacant, havia fet una gestió però no em podia dir res fins que ho veiés segur.

Vam quedar que hi tornaria al cap de dos dies i quan hi vaig anar em va oferir un lloc ~~de~~ de funcionari temporer al Departament d'Estadística Municipal, el director del qual, Cramouse, li havia promès de reservar-me ~~un lloc~~ per un parell o tres de mesos.

Vaig tornar a casa molt content. I vaig començar a treballar omplint llistes de morts i naixements. Aquella oficina municipal era al carrer Baran i Bas, en un entressol ròneo i fosc d'un vell edifici on crec que hi havia hagut unes dependències judicials i que, després d'ensorrar-lo, hi van alçar el magnífic edifici que hi ha avui, destinat a l'elaboració de les estadístiques municipals i, principalment, del cens de població de la ciutat.

Així que vaig començar a treballar, vaig anar a veure al sastre Josep Casals, que vivia al número 47 del carrer de l'Hospital, al costat mateix del Teatre Romea. En Casals, més canòtic que mai, era un dels tres separatistes que s'havien dedicat de ple a la recaptació de cabals per atendre als que érem a la presó o a presidi i necessitàvem ajut. Els altres dos benemèrits ciutadans eren Jaume Creus, un comerciant en borres que tenia el despatx i magatzem a la Ronda de Sant Pau i el botiguer del carrer Ferran, Ramon Vilardó, que es va fer cèlebre entre els cata-

lanistes per haver posat al mercat "El ventall del poeta", uns ventalls per catalanes a les dones que portaven l'autògraf d'un dels nostres ~~poetes~~ d'aquell temps.

Josep Casals, el sastre, havia estat com un segon pare per a molts de nosaltres. Ens feia tota mena de reflexions perquè no prenguéssim mal amb les nostres dèries revolucionàries i semblava orgullós de la nostra activitat clandestina, tot i que no era partidari del terrorisme, com no ho era Francesc Macià.

Creia segament en l'Avi i estava convençut que només ell podia realitzar la revolució separatista, encara que hagués fracassat l'intent de Frats de Lolló. Li vaig preguntar pel doctor Aiguader i em va dir que, com sempre, el deixava al marge de les seves activitats polítiques i molt més després de la caiguda de Primo de Rivera. El sabia relacionat amb tota mena de polítics, catalans i espanyols, ~~de~~ de vegades, feia coses que no li agradaven gens i estava convençut que l'Avi no hi estava d'acord. Però com que ell reconeixia que era tan poca cosa i de política, allò que se'n diu fer política, no en sabia un borrall, el deixava fer sense protestar. "Estat Català", com organització revolucionària s'havia eclipsat durant els darrers anys i tampoc no veia per enlloc que s'anés a organitzar un partit polític separatista tal com s'havia acordat de fer a l'Assemblea de L'Havana. Em va dir que, si m'interessava, em deixaria una pila de papers que jo no podia conèixer perquè eren del temps en que jo estava a presidència i que em podrien posar al corrent del pensament i la voluntat de l'Avi, si és que em volia reincorporar als rengles de l'antic "Estat Català" o com se'n digués del partit o de l'organització que havia de continuar. Les activitats independentistes que més de quatre havien abandonat o igualit ~~amb~~ ^{fect} tractes amb els republicans espanyols.

Vaig dir a Casals que m'agradaria de saber què havia passat després de l'intent de Frats de Lolló perquè no en sabia res i ^{que} també voldria saber la posició dels diversos partits polítics catalanistes davant del moment que vivíem. Vaig lamentar ~~me~~ ^{mol} que no poguéssim comptar amb la col·laboració de Josep Rovira i Abelard Tona i em va dir que d'ençà de la seva detenció, l'any 1926, no n'havia sabut res més però ^{que} estava assabentat que havien format al primer rengle en la preparació de la fallida invasió de Catalunya, sempre al costat de Macià. El vaig informar del que jo sabia; que eren a Mèxic però que cap dels dos no havia pogut intervenir a l'Assemblea Constituent del Separatisme Català, celebrada a L'Havana l'any 1928, on s'havia ~~praxitzat~~ acordat de canviar el nom d'"Estat Català" pel de Partit Separatista Revolucionari de Catalunya. Li vaig preguntar si tenia el text de la Constitució Provisional de la República Catalana que va sortir d'aquella Assemblea i em va dir que ho guardava tot en lloc segur. Efectivament, va començar a desfer una peça de roba de vestit d'home de les que tenia als prestatges del taller de sastreria i mentre l'anava desfent anaven sor-

tint documents i més documents. Vaig triar els que m'interesaaven més i vaig deixar els altres per un altre dia, quan hi tornés els que m'emportava amb el compromís de no perdre'n cap.

Volia anar a veure al doctor Aiguader el més aviat possible però necessitava conèixer aquell arxiu de Josep Casals. Un arxiu que no sabia si era del Directori d'"Estat Català" a Barcelona o particular d'en Casals, perquè en va sentir que començava a malliar-se de les activitats polítiques del Directori i més concretament del doctor Aiguader perquè el veia massa entusiasmat amb els republicans espanyols. A més a més, estava segur que l'avi no estaria d'acord amb aquelles relacions i menys encara amb els possibles compromisos contractats sense la seva prèvia conformitat. Havia sempre dit que qualsevol enteniment o pacte circumstancial s'havia de fer per escrit i amb el reconeixement explícit del dret de Catalunya a la seva sobirania per anar, després, si era convinguda, a formar part d'una federació de nacionalitats peninsulars lliurement pactada i amb dret a la separació si aquesta era la voluntat majoritària del nostre poble, tal com havia fet Irlanda amb Anglaterra l'any 1921.

El Partit Separatista Revolucionari

Els catalans d'America que eren independentistes i, més concretament, els de Cuba, havien proposat a l'Assemblea Constituent del Separatisme Català, reunida a L'Havana durant tres dies - del 30 de setembre al 2 d'octubre de 1928 -, que el moviment que tenia a Francesc Macia com a guia canviés el nom d'"Estat Català" pel de Partit Separatista Revolucionari ~~de Catalunya~~. Aquest canvi era el nom que havia adoptat el grup de cubans separatistes exiliat als Estats Units d'America durant la preparació de la lluita darrera contra els espanyols, tenint com a capdavanter a José Martí. Es compren, doncs, que els catalans de Cuba consideressin que era un exemple a seguir.

Pero aquell nom resultava massa comprometedor per als catalans de l'interior de l'antic Principat si volien abandonar l'activitat clandestina per a dedicar-se de ple a la lluita política com un partit més dels legalment constituïts. Els únics catalans de l'interior que haurien ~~potut considerar~~ usar aquell nom eren els que formaven part dels "escamots" i els grups separatistes de les comarques catalanes que, després de l'intent de Prats de Molló, encara estaven disposats a participar en qualsevol nova acció armada dirigida per l'Avi i a continuar treballant en la clandestinitat. Aquells grups no volien saber res de la política que propugnaven els dirigents de Barcelona. Es veia que Francesc Macia no inspirava confiança als que es deien els seus representants a l'interior i no estaven disposats a jugar-se la vida e la llibertat. A més a més, les discòrdies internes entre partidaris de Macia i seguidors de Daniel Cardona de Sant Just Desvern, no s'havien liquidat del tot i això feia difícil la reorganització dels nuclis separatistes que havien lluitat clandestinament fent costat a l'Avi en tot moment. Si ara fallaven els dirigents de Barcelona, no es podrien refer els rengles de l'organització revolucionària que, per altra banda, mai no havia tingut una estructura interna que la fes disciplinada i eficaç ni s'havia arribat a establir una cotització regular entre els seus adherits, amb tot i que no es podia comptar amb cap mecenas per a fer la revolució ~~reunida~~.

El doctor Aiguader no coneixia les organitzacions i grups de comarques amb els quals podia comptar perquè, a Barcelona, sempre hi havia hagut un aparell burocràtic tan reduït i mancat de mitjans de tota mena que estava a mans d'un sol company - Abelard Tona -, encarregat de la Secretaria i de les relacions a

els grups de comarques, lleials i entusiastes seguidors de Macia, i, per si això fos poc, l'amic Tona encara havia de fer d'enllaç amb el Directori de França travessant la frontera i tornant molt sovint amb la motxila a l'esquena ~~amb~~ carregat amb papers i segells de cotització o d'emprestit i, si s'esqueia, amb la feixuga carrega d'unes quantes "eines". Abelard Tona es trobava aleshores exiliat en terres d'America després d'haver estat expulsat de França a conseqüència del procediment dels Tribunals francesos per l'intent de Prats de Molló, on havia figurat en primer rang.

El doctor Aiguader era gairebé desconegut a comarques com a màxim representant del Directori d'E.C. i eren molts els que no l'havien vist mai. El doctor Aiguader era una bellíssima persona però sense dots d'organitzador i menys encara d'una organització revolucionària clandestina. Políticament, anava d'una banda a l'altra, nedava entre E.C. i la Unió Socialista de Catalunya, nascuda el mes de juliol de 1923, dos o tres mesos abans del Cop d'Estat del general Miguel Primo de Rivera. Probablement, mai no havia estat partidari de l'acció armada propugnada per Macia i, si era així, encara no comprenc perquè va acceptar el càrrec de responsable màxim del Directori de l'interior. La seva condició d'home bo, de taranna paternal, de pacifista i de la pau entre els homes i entre els pobles l'alluyaven de la violència; el seu llenguatge i els seus articles eren els que escauen a un polític que vol arribar al Poder per mitjans pacífics i no per la violència. Reconeixia l'estat d'opressió en que vivien els catalans sota el domini de l'Estat monàrquic espanyol però continuava essent partidari de l'acció política realitzada a ple dia i no pas de la clandestinitat i de l'acció armada.

Durant la Dictadura de Primo de Rivera havia participat en reunions clandestines amb militars i civils, republicans i socialistes, però sempre havia estat de sort perquè mai no havia passat de les detencions governatives i, per tant, mai no havia estat processat per la jurisdicció militar ni per l'ordinària dels Tribunals espanyols. A desgrat de les constants relacions amb els anarcosindicalistes de casa nostra, mai no va aconseguir - si és que ho va intentar - que, a Barcelona, ~~es~~ s'establís una aliança revolucionària a la manera de la de França, signada per Macia i els exiliats anarcosindicalistes que actuaven en nom de la CNT de Catalunya, potser perquè els sindicalistes de Barcelona sabien que E.C. no podia oferir cap contingent revolucionari equipat i de velum. El doctor Aiguader no es comportava com a cap de l'equip que formava el Directori de Catalunya i més aviat actuava com a franc-tirador i s'atribuïa la representació personal de Macia adquirint compromisos polítics amb tot i que discrepava, evidentment, de les tàctiques de lluita de l'Avi.

Les reivindicacions que plantejava el doctor Aiguader en els seus articles, no eren pas expressades, com calia, en un llenguatge nacionalista de veritat, tal com feia Francesc Macia quan s'adreçava al nostre poble. Tampoc no ho feia clandestinament

~~SECRET~~

Un any després de l'assemblea separatista de L'Havana, el dia 19 de setembre de 1929, el Directori de Barcelona, que data que s'havia constituït novament - i del qual formaven part els doctors Bonifrat i Montanya - s'adreçava als catalans de Cuba i els demanava que no fos imposat a l'interior de Catalunya el nom de Partit Separatista Revolucionari i que es parqués de continuar treballant amb el nom d'"Estat Català" que ja tenia una tradició i un prestigi ben fonamentats, com si fos possible legitimar davant del Govern Civil espanyol de Barcelona un nom com aquest. Tant i un com l'altre mai no serien admesos com a partits ~~separatistes~~

Agència relacionada dels països que integren la nació catalana, s'entendrà el resultat, deixat d'argumentar perquè el document i l'acord armats que s'anava a emprendre es recolzava en aquelles termes germans que una forma part de l'Estat francès, mai no havia estat emprada pel doctor Alguader ni publicat ni privatament i sempre es parlava com el resultat el tema potser per por que el prenguessin per un nacionalista de mala mena. Però havia fet aquelles afirmacions del novembre de 1926 i les sintetitzava, encara, en dues frases o conclusions d'aquell manifest: "Volem el màxim de millorament per al nostre proletariat; Volem administrar noves polítiques les nostres riqueses nacionals en una República Catalana independent".

Geogràficament, Catalunya presenta una unitat ben definida a la Península Ibèrica. Ha estat constituïda per les províncies de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona. Mai per una línia de les províncies aragoneses; per una altra de més extensa de l'antic regne de València i per l'arxipèlag de Mallorca que forma la Catalunya insular. Ultra aquestes zones històriques, etniques i geogràfiques sobre les quals es recolza el nostre dret d'ésser, existeix la nostra voluntat de voler esdevenir independents i lliures, forta en la convicció que tenim de que som capaços de tornar-nos novelles nacions i considerem com nos dels mitjans que possedeix Catalunya per a viure plenament en tots els aspectes, guiant de la seva llibertat nacional...

de país de nació, en detall; escriu el manifest que, destinat al món lliure, signava amb notu de l'intent canal, francos fets planteja el problema en termes d'una Catalunya gran quan triar la nació catalana integrant tota els països catalans que la formaven. No obstant. El doctor Alguader mai no havia parlat enllac de la necessitat de reconèixer els drets i prerogatives del nostre poble a la plena sobirania nacionalisme i era vist amb simplicitat pels republicans espanyols que feren veure que planteja a la nostra gent, donava satisfacció a certes encara esguerrats del cap del Directori d'E.C. a Barcelona, parlava sempre d'una manera que deso-

8

I el dia 9 d'octubre d'aquell mateix any, era el propi Lacia qui, pressionat pel Directori de l'interior, proposava als catalans d'America que el nom de Partit Separatista Revolucionari de Catalunya es podria utilitzar com a conjunció de forces revolucionaries, els adherents de la qual conservarien la propria personalitat organica. Francesc Lacia, mal informat o mancat de la més mínima documentació sobre les organitzacions que es podien sumar a la posició revolucionaria que defensava ell i els catalans d'America, propugnava un front revolucionari independentista a base de les forces de l'interior que estaven en relació amb el Directori d'E.C. en nom del qual parlava el doctor Aiguader quan, en realitat, no hi havia res més que fraccions dissidents i petits grups de bona fe pero mancats de militants i de possibilitats econòmiques per a empreure cap acció seriosa de tipus revolucionari. Era tan mínus i a forces revolucionaries que podia portar el doctor Aiguader a un front com el que havia fet l'avi a França amb els sindicalistes que, a Barcelona, aquella aliança no es va poder fer amb els representants de la "Regional" clandestina de la CNT, porque tots es coneixien i sabien amb que comptaven.

- amb data del 30 d'aquell mateix mes -

Els catalans de Cuba van contestar als de l'interior, representats pel Directori, i els explicaven molt bé porque consideraven que era impropí per al moviment independentista el nom d'Estat Catala:

"Per gloriosa i estimada que sigui entre els seus adeptes l'organització d'Estat Catala, és innegable que aquest nom, en logic criteri polític i achue patriótic, no respon al concepte autentic d'Estat. Mentre una nació, un poble, no adquireixi o no recobri el seu govern propi, no pot constituir l'instrument de la seva sobirania: el seu Estat. La denominació d'Estat Catala, doncs, conceptualment, no és aplicable a Catalunya, ni tan solament com a síntesi ideològica de les aspiracions independentistes catalanes porque dintre d'aquella denominació no es resumeix ni s'assenyala el caracter regimental que el futur govern catala hauria de tenir segons les tendències ben liberals del patriotisme catalanista..."

El paragraf que venia a continuació era escrit en uns termes que devien fer tornar vermelles les galtes ^{dels membres} del Directori d'E.C. a Barcelona, quan acabava dient que els catalans d'America no podien sumar-se a l'error "de voler mantenir el nom d'Estat Catala com a nexe denominador de les forces partidaries de la revolució per la independència de Catalunya, per no oferir als homes estudiosos o cultes de casa i de fora, la impressió depriment que el separatisme catala, per molt patriótic que es sentís, careixia de logica conceptual porque cometia el desencert de mantenir una denominació incongruent amb la realitat política present de Catalunya i del separatisme".

Com a prova del que deien, els amics de L'Havana recordaven que Manuel Masó i Llorens, d'Acció Catalana, havia iniciat una campanya contra Macià i els que el seguien tractant poc menys que d'analfabets en política als adictes a L'Avi pel fet que s'acoblessin sota la denominació tan impròpia d'Estat Català.

I Josep Conangla, acabava dient: "Les bases del Partit E. R. de Catalunya ofereixen, en concepte nostre, un salvador casí per esquivar els perjudicis que teneu i per resoldre de manera encertada el problema. En efecte: d'acord amb les Bases V i VI, el Directori d'Estat Català a Catalunya podria acoruar i comunicar al senyor Macià l'ingrés col·lectiu de les forces que li són adictes, al nou Partit, reservant-se, però, l'ús intern, a Catalunya, de la denominació d'Estat Català per conveniències locals, si bé afegint l'acleariment d'"adherit o pertanyent al Partit Separatista Revolucionari de Catalunya".

Francesc Macià corresponia des de Brussel·les i amb data del 15 de novembre de 1929 a la carta de Conangla i li parlava de les dificultats que havien sorgit entre els membres del Comitè i que esturdaven el llançament del manifest al poble de Catalunya i li deia: "hi ha homes que professen ideals molt avançats i molt radicals i altres que creiem en la necessitat de grans reformes socials fins arribar a les més avançades acceptades pels pobles més cultes i més avançats, però creiem que per pòt obtenir-les s'ha de seguir una evolució molt acurada que eviti haver de fer després marxa enrera. Així els succeïa als pobles que no tenint en compte la varietat d'elements que afecten les diverses reformes, s'han precipitat a donar-les i han fracassat per ser impossible establir-les sense aquesta evolució harmònica que l'estudi dels diferents factors morals i materials que influeixen en cada una de les lleis socials, les fan factibles i les consoliden per sempre..."

El sector socialista dels que integraven el Comitè de Brussel·les tenia com a figures més representatives als companys Ramon Fabregat, del nostre Grup dels 7, i Martí Vilanova, les idees del qual havien anat evolucionant fins a portar-lo al camp de la democràcia socialista d'esquerra

L'Avi al·ludia en la mateixa carta al fracàs dels dos darrers intents d'alçament de l'interior de Catalunya, un fracàs que considerava que era degut a la manca d'organització i de mitjans econòmics més indispensables. I això deia que l'havia fet decidir el següent:

"L'organització de les nostres forces de Catalunya, perquè puguin complir l'objectiu per al qual estan creades i que és un deure que tenia vers Catalunya, cosa que no s'aconseguirà mai fins que jo personalment em traslladi a Catalunya i pugui llavors intervenir d'apropi continuament. El contacte que jo tindrè amb tots els elements que han de contribuir a l'organització i preparació de l'alçament tindrà tota l'eficàcia i produirà l'efecte desitjat. Ara les coses van de tal manera que es perd el temps i la paciència en veure que no avancem i que tot són dificultats. Jo tinc plena confiança en el Directori actual i sobretot en el seu president, però és indubtable que potser els manca el prestigi necessari per a resoldre les dificultats que es presenten i que forçosament s'han de presentar. Hi ha, a més, concepcions difícils d'entendre per qui no té una noció clara del que exigeixen els estats de violència. Jo crec, doncs, que la meua presència a Catalunya és indispensable. Però sempre que he tractat d'anar-hi anticipant-me als projectes d'alçament, he trobat una resistència que no he pogut vèncer. No puc pas suposar que sigui perquè la meua presència exigeix que cadascú compleixi amb el seu deure, però, sigui per la raó que sigui, jo he de prescindir de raons que no em convencen i sobretot perquè ho demana la causa de Catalunya. Tampoc no puc acomodar-me a què per raons sentimentals d'afecte i d'estima indubtables, tractin d'evitar la meua anada a Catalunya. Es clar que no puc anar-hi sense tenir un mínim de mitjans que ens permetin des del primer moment donar la impressió que a la meua arribada es continuen de veritat els treballs de preparació i organització de les nostres forces donant com a conseqüència - amb això i la meua presència, que els nostres sabran, encara que ningú més que els necessaris i molt pocs - que s'alci l'esperit de tots i al moment propici se'n tregui el partit que espero. Tinc el ferme convenciment que cal dir les coses pel seu nom.

//

Exposar un pla; veure els mitjans que es necessiten per a portar-lo a cap; saber si hi ha probabilitats d'obtenir-los; demanar la mateixa claredat a les organitzacions respecte als mitjans que elles poden aportar; veure si aquests mitjans i els que es puguin calcular serenament que pugui aportar Catalunya es pot prendre una resolució definitiva. De cap manera seguir com ara. Jo estic disposat a prendre la responsabilitat a què m'obliguen al meu càrrec i la confiança que s'ha dipositat en mi. Estic disposat a complir el meu deure i ho faré amb gust i amb la confiança en l'èxit que mai no m'ha abandonat i que, donada la situació d'Espanya, no fa més que créixer i fortificar-se. Així, doncs, aviat els trametré el report amb l'esquema del pla perquè vostès l'examinin i em donin el seu parer, afegint tot el que creguin convenient d'afegir.

Com ja vaig comunicar al Club, no hi hagut neccessitat de fer saber als companys de Comitè dels "Inhonaments" tan encertats i tan aclaparadors contestant les observacions fetes pels companys Fabregat i Vilanova a la Constitució provisional per la qual s'ha de regir el govern de Catalunya el dia que obtingui la seva llibertat. I dic que no hi ha hagut neccessitat de donar-los a conèixer perquè les observacions que m'havien de trametre per a donar-vos-les a conèixer no han arribat ni m'han dit res, malgrat haver passat dos mesos. Això vol dir que quan ha arribat el moment de formular-les no han trobat arguments prou sòlids enque fonamentar-les. En Vilanova, que anava de bona fe i que es va encarregar de formular les observacions, indubtablement haurà canviat de pensament. A la següent reunió, en Fabregat va suscitar novament la qüestió pel que jo dic de la Constitució en la revista de vostès sobre el malaguanyat doctor Mimó. En Vilanova no li va contestar i en Ramis abans que jo contestés va fer l'elogi de la Constitució. Veurem ara si en Fabregat posarà dificultats, en donar-los compte del manifest. De totes maneres, si s'hagués d'anar a votació, cosa que sempre tracto d'evitar, disposant dels vots dels seus representants, junt amb el d'en Cassol i amb el meu, sempre tindria majoria.

Jo vaig escriure a en Murillo, suposo que els ho haurà comunicat, que estic en relació amb Eduardo Ortega i Casset. Dels polítics castellans avui és qui es-

ta més ben orientat, és el més fonament revolucionari i l'únic ue coneixent el nostre problema creu, com li digué a vostè, que tenim raó i és l'únic que té el coratge de les seves conviccions fent-les del coneixement públic. Jo ja fa temps que el conec. A París va acudir a un míting que vam organitzar els separatistes i els obrers i va parlar com ho hauria pogut fer un dels nostres respecte al nostre problema. Després es va expressar amb igual fermesa com a testimoni de la defensa en el nostre procés i per fi va quedar segellada la seva opinió sobre el nostre problema amb l'eloqüent carta que va transmetre-li. Ara fa uns dies que vaig tenir una llarga entrevista amb ell aquí a Brussel. les a la qual també assistí un general, el més revolucionari i el de més acció. Vam convenir les gestions que hem de fer cadascú pel seu cantó i amb una sèrie d'acords sobre el nostre problema comú com a mínim. Ja m'ha escrit dient-me que les seves gestions van per bon camí. El meu pla es basa, en part, sobre aquests acords..."

Francesc Macià ignorava la realitat de la situació de Barcelona en aquells moments. El Directori de l'interior no li parlava clar. El doctor Aiguader no li era franc, no li confessava que ell volia anar per altres camins menys perillosos i més prometedors, segons ell. Tampoc no li havia explicat mai la realitat de l'organització revolucionària d'Estat Català. Macià no sabia que en aquells moments era un fantasma, que ho sabia tothom - amics i enemics - i que, sabent-ho, ningú no podia tenir interès en establir pactes de cap mena. Això explicava també que la C.N.T. no es decidís a donar un pas endavant com havien fet els seus representants a París. I tampoc no havia confessat que no hi havia la possibilitat d'aconseguir l'adhesió d'altres organitzacions revolucionàries al Partit Separatista Revolucionari de Catalunya i aquesta era la raó de les seves objeccions a parlar del tal partit ~~de l'interior~~.

Les Bases d'aquell Partit Separatista Revolucionari de Catalunya que no va arribar a néixer a l'interior del nostre país, eren aquestes:

I. El Partit Separatista Revolucionari de Catalunya, que pren peu en la base de rebel·lió sentada pel benemerit Estat Català, és l'organisme secret d'aplegament de tots els separatistes catalans per a la completa reivindicació nacional. Té com objectiu l'absoluta independència de Catalunya i la instauració d'una República Catalana inspirada en els principis democràtics tradicionals de Catalunya i en les corrents modernes de llibertat i de progrés. II. Pel ràpid assoliment del seu ideal, el P.S.R.C. preconitza, com a punt de partida, l'alçament armat dels catalans. La seva actuació serà, per tant, netament revolucionària, considerant-se el Partit, des d'ara, en peu de guerra contra l'Estat opressor. III. El P. S. R. C. no defugirà les altres modalitats de lluita, d'aspecte diplomàtic, polític o de propaganda verbal o escrita, sempre que aquestes no puguin significar claudicació, ni incompatibilitat, ni tan sols postergament de les idees revolucionàries, expeditives i directes d'acció, en l'essència de les quals s'inspira l'Organització. IV. Com a mesura preventiva i per evitar la confusió, el desordre i la ruïna moral i econòmica que podria produir-se a la nostra terra amb la victòria de l'alçament armat, el P. S. R. C. no negligirà, en el curs de la seva tasca primordial, allò indispensable per a una incipient organització d'Estat (organització civil i administrativa de les comarques i poblacions de Catalunya), la qual pugui servir de base al Comitè Revolucionari que, de moment, assumeixi les responsabilitats de Govern Provisional de Catalunya. V. Podran formar part del P. S. R. C. tots els catalans separatistes, homes o dones, majors de setze anys, els quals facin seu el programa revolucionari de l'Organització i acceptin com a règim provisional a establir-se a Catalunya, el que assenyalava la clàusula I d'aquestes Bases - règim que queda traçat, en principi, amb el text de la Constitució Provisional de Catalunya redactada i aprovada per l'Assemblea Constituent del Separatisme Català. VI. S'admetran com a socis tots els homes lliures del món, i col·lectius del P. S. R. C. totes les agrupacions o entitats que, bo i conservant llur finalitat pròpia, acceptin sotmetre's a la disciplina de l'Organització, tot apropiant-se el seu programa revolucionari, així com l'esperit de la seva aspiració política i social. VII. El P. S. R. C. - que es crea acceptant el cabdillatge de l'invicte patriota en Francesc Macià, Cap d'Estat Català, en la base del qual pren peu el Partit -, es regirà per un Consell Central compost per set individus. Aquest Consell Central, la presidència del qual assumirà el citat Cabdill, portarà a cap el programa que traça les presents Bases i es creará i funcionarà d'acord amb allò que quedi establert en tractar l'estructuració del Partit. VIII. En arribar a l'alçament armat, un Comitè Revolucionari, nomenat pel P. S. R. C. assumirà les responsabilitats de Govern Pro

visional Catala i amb els primers fets proclamara la República Catalana lliure i independent, la qual es regira amb caracter transitori, d'acord amb la Constitució Provisional de Catalunya. IX. Una vegada la victoria assolida i Catalunya alliberada del jou opressor, el Govern Provisional de la República traspassara els poders al Govern definitiu que el poble hagi elegit per regir els destins de la Patria, d'acord amb la Constitució que tingui a bé donar-se. Llavors, el P. S. R. C. quedara automaticament dissolt i els seus afiliats passaran amb els altres catalans a ésser ciutadans de la República Catalana independent.

El Consell Central del P. S. R. C. s'havia de formar amb quatre delegats designats pels catalans d'America i dos delegats de Catalunya i de la resta d'Europa. Els catalans d'America es repartirien els quatre llocs d'aquesta manera: tres delegats per les repúbliques sudamericanes i un delegat que representaria al Centre i Nord del Continent.

Pel que fa al carrec de Cap del Consell Central, d'acord amb les Bases establertes, correspon^{ia} per dret propi al naldill Francesc Macia.

Un projecte de Constitució catalana

L'Assemblea Constituent del Separatisme Català, reunida a L'Avana, havia designat com a Ponents a Josep Carner-Ribalta i a Josep Conangla i Fontanilles. Les ponències presentades foren dues: la primera tractava de la reorganització del separatisme català i la segona d'un projecte de Constitució catalana.

Carner-Ribalta, un dels homes de confiança de Macià a Prata de Comedió i el que el va acompanyar a la Unió Soviètica, va començar per llegir les respostes individuals i col·lectives sobre els questionaris número 1 i després de classificar-les per criteris coincidents o semblants, es van prendre en consideració les de parers majoritaris. A continuació es van analitzar les respostes rebudes i, finalment, foren aprovades les conclusions per les quals s'incorporava a la creació del Partit Separatista revolucionari de Catalunya, que havia de ser una mena d'Aliança Nacional revolucionària i no pas un veritable partit.

Conangla, era un català que havia nascut l'any 1875 a Montblanc on hi ha un carrer que porta el seu nom; va emigrar a Cuba quan tenia 30 anys i va arribar a L'Avana l'any 1905, després d'haver publicat un gran nombre d'articles i conferències sobre federalisme i separatisme, sobre els catalans que havien intervingut en la lluita emancipadora dels cubans durant el segle passat i sobre temes literaris, polítics i socials. Entre les seves obres que t'hi valdrien, cal esmentar Las responsabilidades coloniales de España y el itero-americanismo; Engaños y errores del comunismo; Las nacionalidades ibéricas: e interrelación o separatismo i Cuba y Pinar del Rio, amb un recull de tots els articles i discursos de l'autor de Las Nacionalidades, a favor de l'autonomia primer i de la independència després del poble cubà.

Els catalans d'Amèrica que havien incorporat al moviment independentista representat per Francesc Macià, havien llegit i seguit pas a pas els estudis i les

ments publicats sobre la lluita dels grups independentistes de les antigues colònies espanyoles d'Amèrica i, molts d'ells, havien arribat a la conclusió que totes aquelles lluites emancipadores contra l'imperialisme espanyol eren bons exemples a seguir per treballar, dintre i fora del nostre país, al servei del nostre poble. S'adonaven que Catalunya havia viscut un règim provincial espanyol que no havia passat de la Mancomunitat de les quatre províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona i que aquella experiència havia demostrat que amb la Monarquia borbònica no es podia entendre; que aquella simple acció conjunta de quatre becins del territori de l'antic Principat no es podia fer res de profit per a la reconstrucció nacional catalana, tal com havien hagut de reconèixer implícitament Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch, els dos presidents que havia tingut l'anomenada mancomunitat de Catalunya creada per decret del govern espanyol perquè la majoria dels diputats de les Corts de Madrid no solament no volia concedir un règim autònom sinó ni tan sols un règim provincial que no tenia atribucions per a legislar i que s'havia de limitar a coordinar les activitats estrictament administratives encomanades a les quatre províncies, sense que pogués fer tot el que calia al servei de la cultura catalana ni legislar sobre la qüestió social.

Els catalans d'Amèrica sabien que a cadascuna de les antigues colònies espanyoles i en cadascuna de les etapes de la lluita emancipadora, havien sorgit independentistes de diverses tendències polítiques, econòmiques i socials; que no van assolir la victòria fins que van sumar tots els esforços i després d'haver-se posat d'acord per a establir unes bases mínimes de coincidències ideològiques i tàctiques sobre l'orientació i els objectius de la lluita per anar a l'establiment d'un règim provisional o constituent que permetés de saber quina era la voluntat popular, lliurement expressada; quina mena de règim polític, econòmic i social volia la majoria del país després de la victòria independentista contra l'enemic comú.

Aquesta era la posició de Francesc Macia i dels seus seguidors. I era natural que, havent conegut la història de la lluita persistent de les antigues colònies espanyoles d'Amèrica, la majoria dels nostres compatriotes emigrats es decantés per la independència nacional catalana i no per un simple règim autònom regionalista espanyol i encara menys per un simple retorn a la llibertat de Catalunya que ja havia donat tot el que podia donar i era ben poca cosa.

Per aquesta aliança democràtica nacional i de cara a un règim constituent, no calia articular una Constitució política amb tots els detalls i, coneixent els catalans que hi participaven, no es pot pensar que aquella Assemblea tingués el propòsit d'imposar-la per la força de les armes a la majoria del país. Els catalans d'Amèrica que s'havien reunit en aquella Assemblea eren, tots sense excepció, de filiació democràtica. Per tant, amb unes bases programàtiques sobre les qüestions fonamentals n'hi havia prou. Tal com havien fet molts dels grups armats que havien participat en les lluites independentistes d'Amèrica fins arribar a assolir la victòria. Fins i tot s'havia de pensar en la possibilitat que aquelles bases caldria modificar-les en el moment oportú segons quines fossin les condicions de la victòria i les circumstàncies del moment. Només calia sintetitzar on s'anava i que es volia; quina mena de règim democràtic es propugnava per a l'endemà de la victòria i per al règim constituent.

La Constitució de la segona República Catalana que Macia proposava de proclamar ja es podria discutir en el moment oportú i aprovar-la d'acord amb la voluntat de la majoria de les Corts Constituents catalanes democràticament elegides. Però els catalans d'Amèrica, potser pensat que, donada la discòrdia existent en aquells moments entre les forces i grups del catalanisme, discòrdia que no havia minvat ni enfront de la Dictadura de Primo de Rivera, calia proposar una constitució-programa preveient totes les opinions a tenir en compte, perquè no hi haguessin discrepàncies en les qüestions fonamentals ni en les coses de detall. No pretenien imposar aquella Constitució al poble de Catalunya. Ho diuen ben clar.

"... el propòsit dels iniciadors de l'Assemblea relativa a la Constitució de Catalunya, no s'ha xifrat, ni un sol moment, en altre desig que en el purísim d'oferir "als propis, als estranys i a la posteritat", una visió dels drets, de les garanties, del caràcter i de l'organització estatal amb que el Separatisme Català contemporani donar estructura política a Catalunya des de l'endemà de la Independència. I la circumstància que el nostre poble estigui junyit al domini espanyol, en res no priva que el Separatisme Català pugui oferir una revelació de la seva consciència ideològica i de la seva capacitat jurídica, per mitja d'un projecte de Constitució on estiguin coordinades aquesta consciència i aquesta capacitat, substancials, inseparables de les nostres il·lusions i de les nostres ansies patriòtiques..."

"I és que, com observa el nostre dibuixador amic Carner-Fibalt, fóra ben còrrid per als patriotes separatistes anar a morir a la muntanya per una Catalunya lliure en tots sentits, mentre al pla conjuminessin una Catalunya de dreta, de reacció, d'esclavatge espiritual. Igualment fóra bastimós anar a sacrificar-se a la trinxera, amb l'ideal d'independència al cor, mentre els eterns retardataris de l'emancipació de la Patria, pactessin amb Madrid una autonomia migrena i odiosa..."

"No; no n'hi ha prou, a judici nostre, amb sintetitzar les aspiracions separatistes catalanes amb el nom i el concepte d'Independència. Aquest mot, com els de Llibertat, Justícia, Democràcia i molts d'altres, sovint no revelen altres coses que abstraccions buides de sentit. Cert que el simple concepte de separatisme, aplicat a Catalunya, ja expressa, en síntesi, l'ideal de recobrança de la pròpia sobirania, perquè els catalans puguin regir-se lliurement. Els patriotes de consciència, però, no es deixen conduir per la brillantor de les abstraccions; volen conèixer quin abast, quines garanties, quins avantatges s'enclouen en aquests mots, quan es tracta de fer servir els conceptes a que responen de columnes bàsiques per l'estructuració estatal d'un poble. Damunt la consciència dels homes que no caminen com senyals a través dels temps actuals, pesen problemes, angúnies, preocupacions, lluites, amenaces, interessos, perills, suggestions i reac-

71

cions antagoniques entre si, i a la vegada incompatibles, respectivament, amb les tendències d'allo que constitueix l'esperit modern de la civilització social, moral i política. I és en contacte amb aquestes forces, que el home conscient dels seus deures i responsabilitats, no pot deixar de recórrer-se cap a les solucions que millor responguin a l'ideal que estimi més convenient per la seva Patria. Llibertat, Independència de Catalunya, expressen, en resum, emancipació política, recobriment de la sobirania pròpia. Però el contingut orgànic, les entranyes vives, el caracter d'aquesta sobirania i de l'Estat que ha de representar-la, quines hauran de ser? Allo que s'inclou en aquesta proposta és massa essencial, massa virtual, perquè la seva resposta hauria de rebre-la a les generacions post-alliberadores. Heus ací perquè nosaltres, els separatistes catalans, els revolucionaris per la Independència de Catalunya, no sols fem un perfecte dret, com de seguida veurem, d'assenyalar els contorns dels nostres ideals, sinó que ens pertoca el deure inexcusable de fer-ho. Inix no aspira solament a que la nostra Patria pugui desjunyir-se del domini espanyol; volem alliberar-la de tiranies interiors tan atemptatòries contra la dignitat humana i contra la justícia social, com ho són altres d'espanyoles. No aspirem solament a emancipar-nos del poderiu espanyol, sinó que volem també impedir per endavant tota mena d'injustícies, privilegis i desigualtats contra cadú entre catalans mateixos..."

"Per evair els dubtes dels germans que no es mostren favorables a la definició immediata dels principis bàsics de la futura Independència de Catalunya, començarem per fer constar que l'immensa majoria dels milers d'opinions contingudes a les respostes que formalitzen i donen autoritat de plebiscit a la present Assemblea, són favorables a que el Separatisme Català estabueixi, des d'ara, la seva Constitució. En bon respecte democràtic, l'anterior circumstància per sí sola em podria dispensar de tota vindicació de la nostra iniciativa ja que aquesta no és pas capriciosa ni inconsulta, des del moment que la justifica i la sanciona el consentiment de la majoria de les respostes arribades a l'assemblea. Volem demostrar, per

que el nostre desig és monable i que esta molt lluny d'equivaler a una incongruen-
cia jurídica, com deixa suposar algun opinant poc reflexiu..."

A continuació la Ponència presentava un resum de les assemblees revolucionàries i separatistes de les antigues colònies europees d'Amèrica - i concretament es referia a les dels Estats Units del Nord i a les actuals repúbliques que s'havien alliberat de l'explotació espanyola -, però bona part de les dades que es donaven eren incompletes o equivocades. Finalment, explicava el perquè d'alguns dels articles del projecte de Constitució Catalana que es van aprovar en aquella Assemblea separatista:

Principis liberals històrics.- Con a criteris fonamentals del projecte, s'han tingut en compte tots aquells principis d'ordre liberal i democràtic de la històrica Constitució de Catalunya, que estan més arrelats a l'ànima del nostre poble i no desentonen de l'esperit humanista contemporani .

Drets i garanties.- En matèria de drets i garanties individuals, familiars i socials, tenien tal amplitud els de la Constitució històrica catalana, que bastaria la transcripció per a formar-ne un capítol modelic. Aquest capítol, però, quedava guadamant ampliat en el nostre projecte perquè compregui nous drets i garanties avui de necessitat imprescindible .

Sistemes electorals.- En evitació que el Poder Executiu pugui disminuir artificialment d'una organització partidista determinada i perquè la Presidència de la República no doni lloc a les agitacions apassionades d'una elecció discutible, ni sigui tampoc producte d'una conjura congressional momentània, s'ha establert l'originalíssim elecció de Cap de l'Estat, en Assemblea de Compromissaris lliurement designats pels Consells Comarcals amb assistència i intervenció de representants directes de les capacitats i forces vives de la Comarca i, és clar, dels gremis, unions i organitzacions obreres corresponents. Aquest sistema, aplicat també per a l'elecció de President del Tribunal Suprem, pot oferir plenes garanties perquè siguin elegides dues figures que estiguin per damunt dels interessos partidistes.

S'ha volgut sotstreure del radi comicial popular la designació d'aquests dos alts carrecs, perquè els escollits ho siguin per millor criteri selectiu, síntesi de l'ideal democràtic, tota vegada que a judici dels més avançats i reflexius teòrics i defensors de la democràcia, aquesta és sabut que no ha d'entendre's pas, estrictament, per govern del poble pel poble, sinó govern del poble pels més idonis i capacitats del poble i per al poble.

Democràcia selectiva.- Aquest criteri democràtic racional, sembla que pugni, de primera impressió, amb algunes topics simplistes erigits en doctrines declarades inviolables per la infal·libilitat pretesa del jacobinisme polític. Res més lluny, però, de la veritat. En l'ògic exercici del dret electoral, no es concebria que la massa general d'electors no pogués concórrer, directament a elegir per a regidors i representants al Parlament, els candidats de la seva lliure preferència; perquè tant els carrecs municipals com els de components del Poder Legislatiu, han d'ésser producte del sufragi directe, fonament de la sobirania popular. El vot directe per aquests carrecs municipals i parlamentaris, és essencial i indelegable. L'elecció de Presidents dels Poders Executiu i Judicial no es necessita, però, que la faci directament el poble; i experiències múltiples històriques i contemporànies ensenyen que no convé fer-la dependre d'una agitació nacional que inevitablement provoca campanyes partidistes perniciososes en favor e enfront de determinats aspirants a les supremes magistratures. En evitació d'aquests apassionaments, perturbadors de la bona harmonia democràtica i per impedir també que les funcions directores dels poders esmentats responguin sols a la preferència d'un sol partit que per causes passegeres prevalgui, s'estableix l'elecció dels dos alts carrecs pel sistema escollit. Aquest sistema és coherent, a més, amb el criteri selectiu que ha d'aspirar i condicionar una República de caracter tècnic-democràtic; i serveix, a la vegada, per investir els Consells Comarcals de major estímul i responsabilitat política davant la Patria.

Condicció essencial.- Per a entrar en possessió dels drets polítics (ésser elector o elegible i obtenir carrecs públics), es declara indispensable, a més de la

llegir
majoria d'edat, el saber/i escriure en catala. L'ideal separatista, pel mateix que vol la Independencia de Catalunya no com a fi únic sinó com a mitja de perfecció i progrés creixent de la Patria, no pot incórrer en la vilesa de reconeixer capacitat política a ésser mancats del sentit inicial de la consciencia civil. La dignitat democratica de Catalunya no permet que la futura República Catalana incorri en el malentes igualitari de confiar als analfabets l'exercici de la funció més delicada de civisme.

La qüestió religiosa.- Hi ha qui ens acusa per anticipat de promoure divisions innecessaries i imprudents no sols al Separatisme sinó a Catalunya, amb motiu de la solució que estableim pel problema religiós catala. No estan encertats, al nostre concepte, els qui així judiquen. Nosaltres no som partidaris que cap catolic deixi d'ésser-ne i que l'Església Catolica -la de major nombre de catalans, indubtablement-, segueixi exercint el seu ministeri, en plena Catalunya lliure. El que no volem, el que no pot consentir el Separatisme Revolucionari - inspirat en els ideals liberalíssims- és que l'Estat, representació del conjunt de ciutadans, guardi preferencia per cap religió determinada; ni menys que aquesta preferencia hagi de traduir-se en una subvenció costosa a favor del culte catolic; ni encara menys en capriciosa i injusta prohibició contra altres creences i altres cultes religiosos. Nosaltres no ~~estem~~ reconeixem i d'agrair, el molt que li deu el Catalanisme a la clerecia catolica. Mes pel mateix que sabem d'aquesta influencia i coneixem la sinceritat i el desinterés patriòtics que la inspireu, no podem suposar que els clergues catolics, partidaris de la Independencia de Catalunya, ni els seglars separatistes d'igual comunitat, posin com a preu de la seva lleialtat patriòtica futura, la subvenció al sacerdoci de l'Església Catolica....

De les forces armades.- Per atendre les necessitats interiors de la defensa del territori i de l'ordre públic, la República tindrà un exercit del nombre de places que es fixi anualment pel poder legislatiu, a proposta de l'executiu. L'exercit es composara de caps i oficials amb preparació tecnica i d'allistats voluntaris, conforme al que es disposi en la Llei organica militar. Es mantindra, pero, el Sonent

a cada terme municipal, sense altre deure que el d'acudir on se'l convoqui en casos de justificada alarma, amonaga o perill contra la pau i la salut pública.

El ram d'ensenyança.- El ram d'ensenyança, des de la primària a la superior, tindrà molt actives i escrupoloses atencions. L'ensenyament primari serà obligatori i gratuït, a càrrec de l'Estat. La segona ensenyança, les tècniques i les superiors, podran ésser organitzades lliurement, però amb supervisió de les autoritats d'Instrucció Pública, als efectes d'expedició i validesa de títols acadèmics i professionals. En els plans d'estudi que el Ministeri d'Instrucció Pública acordi, per la Primera i Segona ensenyança, caldrà que hi figurin cursos de civisme, d'història i geografia nacional i d'història i geografia internacional.

Legislació social.- En quant a la legislació social, a més de fixar-se el programa mínim de drets, garanties i previsions a favor de les classes treballadores, s'estableixen altres iniciatives per afavorir, estimular i canalitzar un nou ordre de vida que substitueixi la pugna actual, per una franca intel·ligència i una nobb cooperació entre el capital i els treballadors, amb les normes que el Socialisme humanista recomana per obtenir una justícia social de propòsits més ponderats entre els factors de tota producció. El programa social de la futura República Catalana no serà, però, herètic per les normes que en ell es consiguin a priori, puix quedara obert a les millors innovacions que els corrents del socialisme modern, les necessitats i els avenços de la civilització vagin reclamant."

Naturalment, aquestes característiques constitucionals tenien els corresponents articles ~~constitucionals~~ i val la pena de registrar-los a continuació:

Títol I : Del règim polític de Catalunya. Art. 1.- El poble de Catalunya, en exercici del dret inherent que li correspon, de donar-se per voluntat pròpia i sense ingerències estranyes la seva organització política, es constitueix en Estat independent i sobirà, i adopta com a forma de govern, la República tècnico-democràtica-representativa.

Títol II : Idioma, bandera, i escut. Art. 2.- L'única llengua oficial a Catalunya és la catalana. Art. 3.- La bandera oficial de la República Catalana és la històrica de les quatre barres roges damunt de fons groc; amb addició, en la part superior, d'un triangle blau i estrella blanca de cinc puntes al centre del mateix. Art. 4.- L'escut nacional de Catalunya és anàleg a la bandera anterior.

Títol III : Del territori català. Art. 5.- El territori de la República catalana s'entendrà constituït pel que formen en l'actualitat les anomenades "províncies" de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Art. 6.- La capital de la República Catalana radicars a Barcelona. Art. 7.- Les actuals divisions provincials del territori de la República catalana, queden abolides; i en son lloc es restableixen les divisions naturals d'aplegament de municipis autònoms en comarques històriques de govern també autònom, que són les següents: Vall d'Aran, Ribagorça, Pallars, Conca de Tremp, Urgellet, Cerdanya, Vall de Ribes, Compadon, Ripolles, La Muntanya, La Garroixa, Emporda, La Selva, El Maresme, Pla de Barcelona, Iobregat, Penedes, Camp de Tarragona, Tortosa, Ribera del Segre, Ribera del Sió, La Segarra, Pla d'Urdell, La Moquera o Vall d'Ager, Conca de Meia, Pla de Lleida, Les Garrigues, Priorat, Gandesa, Ribera de l'Ebre, Bergada, Cardener, Illussanes, Moianes, Pla de Bages, Igualada, Conca de Barbera, Valles, Plana de Vic i El Gironès.

Títol IV : Dels catalans. Art. 8.- Són catalans; a) Tots els nascuts en territori de Catalunya encara que de pares no catalans/^{mentre} hi estiguin domiciliats; b) Tots els que, havent nascut a Catalunya, resideixin fora d'ella i estiguin inscrits voluntàriament com a tals; ~~mentre~~ els qui, essent fills de pares catalans o de pare català o mare catalana, i havent nascut fora de Catalunya, reclamin la ciutadania catalana a l'arribar a la majoria d'edat; d) Els estrangers que hagin ajudat amb les armes o amb serveis insignes a obtenir la Independència o el progrés en qualsevol ordre, de Catalunya; e) Els estrangers majors d'edat, establerts a Catalunya per espai de més de cinc anys, sempre que reclamin voluntàriament la nostra nacionalitat i sapiguin parlar i escriure en català. Art. 9.- Els catalans que al constituir-se la Independència de Catalunya es trobin a l'empar de ciutadans ^{1º} estrangers, seran con-

25

siderats des del primer moment amb tots els drets de la ciutadania catalana i podran acollir-se als beneficis d'aquesta en l'oportunitat que els convingui.

Art. 10.- La ciutadania catalana es perd: a) Per renúncia voluntària de la mateixa; b) Per conspirar o atemptar contra la Independència de Catalunya; c) Per sentència que imposi pena infamant, mentre no s'obtingui rehabilitació conforme a llei.

Títol V : Drets individuals i col·lectius. Art. 11.- La casa catalana és el fonament de les llibertats i el seguríssim refugi dels catalans. Com a domicili de la família natural, la casa és inviolable. Art. 12.- La casa catalana està exempta d'allotjaments. Art. 13.- Els jornals i sous, instruments de treball, els llibres, els animals domèstics, les armes per a la defensa, els vestits, les robes de llit, la pisa i els coberts de taula, no poden ~~ser embargats~~ embargats per contribucions, deutes ni per cap concepte. Art. 14.- La propietat és inviolable a Catalunya; i ningú podrà ésser desposseït, sense consensament de causa ni sentència judicial ferma, a menys que hi hagi motiu justificat d'utilitat pública. En aquest cas, haurà d'ésser satisfeta la corresponent indemnització, abans que la propietat sigui ocupada. Art. 15.- En cap cas la propietat no serà intervinguda ni confiscada per motiu de delictes polítics. Art. 16.- Tots els habitants de la República tenen el dret de reunir-se pacíficament i sense armes i el d'associar-se per a qualsevol fi lícit de la vida. Art. 17.- Tota persona podrà lliurement emetre les seves ~~opinions~~ opinions de paraula o per escrit, per mitjà de la impremta o de qualsevol altre procediment; sense perjudici de les responsabilitats que imposin les lleis quan per algun d'aquells mitjans s'atempti contra la honra de les persones, l'ordre social o les institucions republicanes. Art. 18.- La correspondència és inviolable, així com el secret dels documents privats. Art. 19.- Cap autoritat no podrà prohibir a Catalunya la publicació, entrada i circulació de tota mena de llibres o impresos, excepte quan es tracti d'obres o coses indecents a judici de les autoritats respectives. Art. 20.- A Catalunya és lliure la professió de totes les religions, així com l'exercici de tots els cultes, sen-

26

se altra limitació que el respecte degut a les lleis morals, a les bones cos-
tums i a l'ordre públic. Art. 21.- Tota persona podrà entrar a territori cata-
la, sortir-ne, viatjar dintre els límits nacionals i canviar de residència sen-
se necessitat de pasaport.- Art. 22.- Cap català no podrà ésser expatriat, per
cap concepte. Art. 23.- Tots els catalans són de condició igual, davant de la
lleí i del principi de dignitat humana. Per això, la República catalana no re-
coneix títols nobiliaris, condecoracions, tractaments jeràrquics, ni privilegis
personals. Art. 24.- Sols els catalans podran exercir càrrecs públics de govern,
justícia, armes, administració i ensenyament a Catalunya. S'exceptua l'ensenyan-
ça d'idiomes i d'especialitats tècniques, que podran exercir-la els estrangers
capacitats. Art. 25.- La majoria d'edat d'homes i dones consisteix als vint-i-tres
anys. Art. 26.- Per a entrar en possessió dels drets polítics, ésser elector i
elegit, desempeñar funcions i obtenir càrrecs públics caldrà ésser major d'e-
dat i saber llegir i escriure en català. Art. 27.- S'estableix a Catalunya la
igualtat de drets civils i polítics entre l'home i la dona; i les lleis seran
refetes a base d'aquesta equiparació. Perquè la dona de major edat i amb ins-
trucció pugui exercir el dret d'ésser ~~electora~~ elegible, haurà d'inscriure's
en el registre del seu municipi corresponent, a sol·licitud pròpia firmada, din-
tre del termini que fixi la llei electoral.- Art. 28.- Cap llei no tindrà efecte
retroactiu, excepte les penals quan siguin favorables al delinqüent o processat.
Art. 29.- La contractació que no perjudiqui a tercer ni vagi contra els respec-
tes morals i l'ordre natural, és legítima, a Catalunya; i les obligacions de
caràcter civil que neixen dels contractes, no podran ésser anul·lades ni altera-
des per cap poder de la República. Art. 30.- Ningú no podrà ésser detingut sinó
en la comissió infragant d'algun delictes i en els altres casos i formes que de-
terminin les lleis.- Art. 31.- Tots delinqüents seran alliberats o lliurats al Jutge
o Tribunal competent, dintre les quaranta vuit hores següents a l'acte de la
detenció. Art. 32.- Tota detenció es deixarà sense efecte o serà elevada a presó

després)

de setanta dues hores d'haver estat entregat el detingut al Jutge o al Tribunal competent. Dintre del mateix termini es notificarà a l'interessat la providència que es dicti. Art. 33.- Ningú no podrà ésser empresonat sinó a virtut de manament fundat, de Jutge o Tribunal competent. L'acte judicial de presó serà notificat immediatament al presumppte reu, i, segons els disposicions d'aquest, dintre de les setanta dues hores següents a l'acte de l'empresonament, serà ratificat o reformat l'acte de presó. Art. 34.- Ningú no podrà ésser processat ni sentenciat sinó per Jutge o Tribunal competent, d'acord amb les lleis anteriors al delictes. Art. 35.- Cap acusat absent no podrà ésser sentenciat. Art. 36.- No podrà imposar-se, per cap motiu, la pena de mort, ni penes de presó de duració il·limitada. Art. 37.- Cap català no podrà ésser lliurat a govern estranger, perquè se'l jutgi o castigui. Art. 38.- Es prohibeix l'extradició per delictes polítics o comuns conexas. Art. 39.- Ningú no podrà ésser condemnat a pena aflictiva i a multa a l'ensam. Art. 40.- Ningú no podrà sofrir presó per motiu de deutes. Art. 41.- Ningú no podrà ésser sentenciat a confiscació de béns, excepte en el cas que es provi que l'obtenció dels mateixos procedís de frau a l'Estat, a la Comarca, al Municipi i a tercera persona. Art. 42.- Ningú no té dret a maltractar als detinguts o presos. Són les presons per a la custòdia i no per a mortificació dels presos. Els jutges, sota la seva responsabilitat, curaran que els presos no estiguin en calabossos obscurs, estrets o humits. Els caps de les respectives presons curaran que els presos i condemnats rebia instrucció, si careixen d'ella; aprenguin algun ofici pel que es sentia atret i no careixin d'ocupació profitosa en hores laborables. Art. 43.- Els menors de quinze anys sols podran ésser jutjats per Tribunals de Menors i reclusos en llocs especialment dedicats a l'efecte, d'acord amb la legislació especial. Art. 44.- Ningú no serà obligat a pagar contribució ni impost que no estiguin legalment fixats. Art. 45.- Una llei especial regularà la garantia de l'habeas corpus, a la qual podran acollir-se tots els individus que es trobin en perill de sofrir violència, coacció, il·legalitat, perjudici o altre de poder de qualsevol naturalesa. Art. 46.- Les lleis que regulen l'exercici dels drets que

aquesta Constitució garantitza, seran nul·les si es disminueixen, restringeixen o adulteren. Art. 47.- L'enumeració dels drets garantitzats expressament per aquesta Constitució no n'exclou d'altres que es deriven del principi de la sobirania del poble i de la forma republicana de govern. Art. 48.- Es reconeix el dret de tot individu i dels seus parents a demanar la revisió de l'enjudiciament criminal del que se'n haguessin derivat sentència, condemna i perjudicis injustos. La hisenda pública haurà d'indemnitzar els danys i perjudicis, en aquests casos, a reserva de fer efectives les responsabilitats sobre la persona o béns dels funcionaris culpables de la injustícia; perquè - com era la Constitució històrica de Catalunya -, "el respecte als drets i llibertats dels catalans està garantit per la responsabilitat civil i criminal dels qui violen dites llibertats i drets". Art. 49.-

Títol VI : Deures dels ciutadans. Tots els catalans estan obligats no sols a obeir les lleis i respectar les autoritats legítimes emanades de la sobirania del poble, sinó també a contribuir en proporció dels seus havers o possibles a les despeses de l'Estat. Art. 50.- Està igualment obligat, tot català, a participar amb les armes en temps de guerra, dins del territori nacional, quan el Parlament ho resolgui així. Art. 51.- A Catalunya es prohibeix la ganduleria i la non-dicitat. Tots els ciutadans deuran exercir habitualment algun ofici o professió o dedicar-se la major part de l'any a ocupacions mecàniques, industrials, mercantils o intel·lectuals. No estaran exempts d'aquest deure ni els rendistes. Art. 52.- A Catalunya queden prohibides les curses de braus, les exhibicions de boxa i tot esport que tendeixi a embrutir al poble. Les places de braus i els rings de lluites de boxa seran enderrocats en el terme de dos anys, una vegada assolida la independència.

Art. 61.-

Títol VII : Del poder legislatiu. El Poder Legislatiu l'exercirà un Parlament compost de dos diputats per cada una de les comarques, elegits per un període de sis anys, per sufragi directe, en la forma que fixi la Llei electoral. Art. 62.- Les ciutats i les capitals de comarca que passin de 50 000 habitants podran elegir diputats propis a més de contribuir a l'elecció dels comarcals respectius. Art. 63.-

També podran elegir diputats propis pel procediment acumulatiu que determini la Llei electoral, les organitzacions netament catalanes establertes en els països americans. Art. 64.- El Parlament es renovara per meitat cada tres anys... Art. 67.- Per a ésser diputat, es requereix; primer, ésser català per naixement, fill de la comarca respectiva e naturalitzat a Catalunya amb deu anys de residència a la mateixa comarca; segon, haver complert vint-i-tres anys. Art. 68.- El carrec de diputat és incompatible amb qualsevol altre retribuit, de nomenament del Govern, exceptuant-se el de catedràtic d'establiment oficial obtingut abans d'èsser estat elegit... Art. 71.- El Parlament es reunira dues vegades a l'any, per dret propi, i funcionarà durant quaranta dies hàbils, almenys, en cada legislatura. La primera començara el segon dilluns de març i la segona l'onze de setembre...

Títol XI : Del President de la República. Art. 81.- Per a ésser President de la República és necessari haver nascut a Catalunya, tenir quaranta-cinc anys complerts i trobar-se en ple ús dels drets civils i polítics. Art. 82.- El President de la República sera elegit per convenció de delegats compromissaris dels consells comarcals, en la forma que determini la Llei electoral. Art. 83.- L'exercici del carrec del President de la República durara sis anys. Art. 84.- Ningú no podra ésser elegit President de la República per m'es de dos períodes consecutius. Art. 85.- Correspon al President de la República; primer, sancionar i promulgar les lleis; complir-les i fer-les complir; dictar, quan no ho hagi fet el Parlament, els reglaments per a la millor execució de les lleis; i expedir els decrets i les ordres que per aquest fi per a quant incombeixi al bon govern i administració de l'Estat, creixis convenientes, sense contravenir, pero, allo establert en dites lleis; segon, convocar a sessions extraordinaries al Parlament, en els casos que al seu judici sigui necessari; tercer, enviar al Parlament, al principi de cada legislatura i sempre que ho estimi oportú, un missatge referent als actes de l'administració i demostratius de l'estat general de la República, així com les iniciatives e projectes de llei que cregui necessaries o útils; quart, presentar al Parlament,

quatre mesos abans de finir l'any economic en curs, el projecte de pressupostos generals per a l'exercici economic proxim, proposat pel Consell d'Estat i d'Economia Nacional; cinque, facilitar al Parlament els informes i dades que a quest sol.liciti, sobre tota mena d'assumptes que no exigeixin reserva; ~~seis~~, dirigir les negociacions diplomatiques i celebrar tractes o convenis amb altres nacions pero havent de sotmetre'ls a la consulta del Consell d'Estat i d'Economia Nacional i, en tot cas, a l'aprovació del Parlament, sense qual requisit no seran valids ni obligaran la República; sete, escollir i nomenar lliurement als ministres, entre els ciutadans capacitats per a ésser-ho, notificant els nomenaments al Parlament; vuit, nomenar tots els funcionaris quan designació no correspongui a altres autoritats; nove, disposar, com a cap suprem d'elles, la distribució de les forces nacionals de terra, mar i aire i la mobilització de les mateixes per necessitats d'ordre públic o per raons de defensa de la República.

Títol XIII : Dels consells comarcals. Art. 90.- A la capitalitat de cada comarca es constituïra un Consell comarcal, compost de delegats dels respectius municipis, de les corporacions gremials i de les forces vives de cada municipi. Art. 91.- Els Consells comarcals estudiaran els assumptes i problemes propis de la comarca, tindran facultats d'iniciativa per a establir acords entre comarques veïnes en relació a interessos comuns de les mateixes; podran proposar resolucions als municipis i al Parlament sobre coses o necessitats de les comarques; organitzar tot el que creguin convenient pel progrés de la producció i de la vida en cada comarca; propugnaran el desenvolupament d'estudis i treballs així com tot el relatiu a la cultura, art, etc. de la comarca; i actuaran com a entitats consultives i tribunals d'arbitratge en plecs entre pobles de la sevademarcació. En una paraula: el Consell comarcal vindrà a enfortir la consciència, les relacions i la identificació dels municipis de cada comarca i vindrà a ésser el nexa patriòtic de més plena eficàcia. Art. 92.- Els Consells comarcals tindran vida autònoma; es regiran per una llei orgànica especial i podran formar els seus pressupostos sense altra limitació que la d'adaptar els ingressos al sistema tributari de l'Estat.

Títol XIII: De la convenció de delegats compromissaris. Art. 97.- El President de la República i el President del Tribunal Suprem de Justícia, seran elegits al mateix temps, dintre del període electoral que correspongui, per una Convenció de delegats compromissaris dels Consells comarcals. Art. 98.- La designació de delegats compromissaris la faran els Consells comarcals en junta plenària convocada a l'efecte, a la qual seran citats també, amb veu i vot, com a consellers adjunts, les representacions més caracteritzades dels contribuents, dels professionals, dels periodics, cambres agrícoles i de producció i comerç en general, banca, societats cooperatives, organismes culturals, artístics i gremis i sindicats obrers de la comarca. Art. 99.- Aquesta junta plenària designara per majoria absoluta, un delegat compromissari i un suplent per a substituir-lo en el cas que el primer no pogués assistir a la Convenció.

Art. 104.-
Títol XIV : De la revocació de poders. Els poders concedits pel poble i pels organismes representatius del mateix, a qualsevol de les persones investides de carrecs electius, podran ésser revocats quan per algun motiu deshonrós es cregui indigne, a qualsevol d'aquestes persones, de la representació que li fou confiada.

Títol XV : Dels municipis. Art. 106. Els termes municipals es regiran per Ajuntaments compostos de regidors elegits per sufragi directe, en el nombre i forma que reguli la llei electoral. Art. 107. Els Ajuntaments tindran facultat de nomenar alcalde, la designació del qual recaura en un dels companys de consistori. Art. 108. L'administració del municipi anirà a carrec dels Ajuntaments, sense ingerències de cap mena. Art. 109. Els Ajuntaments gaudiran de plena autonomia per a tot el que es refereixi a iniciatives, serveis o interessos de cada municipi...

Títol XVII. De les Forces Armades. Art. 119. Per a atendre les necessitats interiors de la defensa del territori i de l'ordre públic, la República tindrà un Exèrcit del nombre de places que es fixara anualment pel Poder legislatiu d'acord amb l'Executiu. Aquest Exèrcit sera compost de caps i oficials amb preparació tècnica i d'allistats voluntaris, d'acord amb el que es disposi en la Llei organica militar. Art. 120. Cap individu de l'Exèrcit no podra ésser elector ni elegible per a carrecs

representatius; ni ocupar destins civils ni tan sols de comissió, mentre estigui en situació militar. ... Art. 121. Adscrita a l'Organització militar, es mantindra una escola d'Aeronautica, el personal de la qual podra prestar serveis postals i de comerç en temps de pau. Art. 123.- Els militars sols usaran trajos d'uniforme en actes de servei. Art. 124.- Aneces a tot Institut de segona ensenyança, escoles d'Arts i Oficis i Universitats, hi haura ensenyança obligatoria de gimnasia, així com de maneig de les armes de tir propies de l'Exercit. Art. 125.- Tots els ciutadans, des de vint-i-tres a cinquanta anys, que no tinguin impediment físic, hauran de portar-se al Sometent de la localitat on resideixin, sense altre deure que el d'acudir on se'ls convoqui en cas de justificada alarma, mença o perill contra la pau i la salut públiques...

Títol XIX : De la Marina mercant. Art. 128.- L'Estat fomentara per tots els mitjans possibles, la creació i l'expansió intensiu de la Marina mercant catalana. Art. 129.- Totes les empreses navieres i les indústries navals radicades a Catalunya, de personal català, queden exemptes de contribucions ordinaries per elles i llurs navilis. Art. 130.- Podran concedir-se subvencions o primes d'exportació a aitals empreses, previ informe favorable del Consell d'Estat i d'Economia nacional. Art. 131.- A la capital de la República es fundara, amb el nom de Consolat de Mar, una institució que s'ocupi a l'ensens que d'organitzar oficial i tecnicament l'ensenyança nautica, d'estudiar tots mena d'assumptes relatius al comerç marítim de Catalunya amb mercats vells i nous; del perfeccionament de medis d'intercanvi comercial i turisme transatlàntic i de tot el que afecti a la reconstrucció de la grandesa marítima catalana. En aquesta institució hi seran reunits l'Arxiu, Biblioteca i Museu marítim de Catalunya.

Títol XX : Del Consell de Ministres. Art. 132.- El President de la República designara lliurement els seus secretaris de Govern, que amb el nom de ministres estaran al front dels respectius ministeris. Art. 133.- Les designacions de ministres hauran de recaure en ciutadans catalans que es trobin en ple gaudiment dels drets civils i polítics i estiguin especialitzats respectivament en cada

ram administratiu o tecnic que se'ls hagi de confiar. Art. 134.- Els ministeris seran els següents: Interior, Relacions Exteriors, Justícia, Finances, Instrucció Pública i Belles Arts, Agricultura i Mineria, Industria, Comerç i Treball, Obres Públiques, Sanitat i Beneficència. Art. 135.- L'augment o disminució del nombre de ministeris així com la determinació dels treballs que a cada un corresponguin, sera potestatiu del Parlament...

Títol XXI : Del Poder Judicial. Art. 141.- El Poder Judicial de la República s'exercira pel Tribunal Suprem de Justícia i pels demés tribunals que les lleis estableixin. La independència del Poder Judicial així com la seva reorganització i condicions que s'ha de concedir en els funcionaris de la judicatura sera regulat per lleis especials. Art. 142.- Per a ésser President del Tribunal Suprem de Justícia, es requereix: a) ésser catala de naixença; b) haver complert 45 anys d'edat; c) trobar-se en ple gaudiment dels drets civils i polítics i no haver estat condemnat mai per delictes comuns; d) haver exercit d'advocat o desempenyat funcions judicials a Catalunya durant quinze anys. Art. 143.- Per a ésser President de l'Audiència es requereixen les mateixes condicions que per a ésser President del Tribunal Suprem. Art. 144.- La Presidència del Tribunal Suprem durara sis anys reelegibles per sis més.- Art. 145.- Els funcionaris judicials seran inamovibles mentre compleixin degudament llur missió respectiva...

Títol XXIII : Del Consell d'Estat i d'Economia Nacional. Art. 161.- El Consell d'Estat i d'Economia Nacional estara constituït per delegats directes de la Magistratura, de les Acadèmies, Claustre Universitari, Cambres de Comerç, Industria i Navegació, Banca, Foment del Treball Nacional, Institut Agrícola Catala de Sant Isidre, Registeri, Exèrcit, Sanitat, Cambres de la Propietat i representacions de la classe obrera... Art. 163.- Els consellers seran nomenats per sis anys i podran ésser reelegits; pero podran ésser també remoguts a sollicitud de la corporació respectiva que representin, per motiu fundat i acceptat per la majoria del propi Consell...

Títol XXIV : Del règim productiu i contributiu. Art. 170.- S'estableix com a

34

norma contributiva, l'impost progressiu sobre la riquesa i la renda. Art. 171.- Mentre no quedi fet un catastro de la riquesa privada, el Parlament fixara la quantia de les contribucions per concepte territorial, urba i de negocis; així com els arbitris comercials i municipals que puguin establir-se transitoriament. Art. 172.- Mai no podran establir-se impostos directes ni indirectes sobre articles de primera necessitat, jornals de treballadors ni sous d'empleats ni contra llogaters de cases e pisos qual renda mensual sigui de cinquanta pessetes en avall...

Títol XXVI : Del regim d'ensenyança. Art. 188.- L'ensenyança primaria sera obligatoria i gratuita i estara a carrec de l'Estat. Art. 189.- L'ensenyança no podra ésser de caràcter memorialista o passiu, sinó d'orientació i desvetllament de la intel·ligencia dels alumnes, perquè aquests aprenguin a formar-se conceptes propis sobre les coses i els assumptes. Art. 190.- Tant en la primera ensenyança com en la secona i la superior podran ésser organitzades lliurement pero amb la supervisió de les autoritats d'Instrucció Pública, pels efectes de l'expedició i validesa de títols acadèmics i professionals... Art. 195.- La llei organica d'Instrucció Pública i Belles Arts haura d'establir i regular els següents serveis, partint del mínim que en aquest sentit havia ja establert la Comissió de Cultura de l'Ajuntament popular de Barcelona: kindergarten, excursions i colonies escolars, edificis ben airejats per escoles, ensenyança primaria obligatoria en catala dels sis als dotze anys; ensenyança secundaria en catala, dels idomes castella (obligatori), frances, angles i alemany, potestativs dos d'aquests, obligatori un d'ells; Escola Nacional de Belles Arts i Oficis, amb pensions a centres tècnics estrangers; ampliació i especialització d'arts i oficis, dels dotze als disset anys; escoles d'aprenentatge i Escola de funcionaris, cursos especials per a professors, intercanvi amb professors estrangers; escoles especials per anormals, sordamuts, cecs, etc. Instituto d'Orientació Professional, laboratoris complementaris de Psicologia i d'altres ciències auxiliars de la Pedagogia, a l'escoles; Escola professional per a la dona, Escola d'infermeres, parcs infantil

biblioteques circulants i altres institucions complementaries d'esport, art i cultura.

Títol XXVII : Del regim d'alta cultura. Art. 196.- A la capital de la República i sota els auspicis del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts s'establiran les següents institucions oficials d'alta cultura, a més de les altres que es fixin per distints capítols d'aquesta Constitució, partint del mínim que en aquest sentit havia establert la Mancomunitat de Catalunya : Acadèmia de la Llengua Catalana, Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca de Catalunya, Arxiu Nacional (nodrit per l'historic de la Corona d'Aragó i per les aportacions successives que puguin acumular-se), Universitat Nacional, amb laboratoris, seminaris d'especialització i cursos extensius de totes les facultats i de totes les rames científiques, Acadèmia de Ciències, Acadèmia de la Història, Museu Històric Nacional, Museu de Belles Arts, Museu d'Indústries Catalanes, Museu d'Història Natural, Consell de Pedagogia, Escola Nacional de Música, Dansa, Teatre i Cinema. Art. 197.- A mida que es pugui es donarà d'edifici propi a cada una d'aquestes institucions....

Títol XXXI : Del regim social. Art. 201.- La República s'adhereix als pactes de l'Oficina Internacional del Treball dintre la Societat de les Nacions; i fixa el següent programa mínim socialista a favor de les classes treballadores, comprènent en aquesta classificació no sols els obrers manuals sinó també els empleats de tota mena d'empreses i negocis: 1. La jornada de vuit hores en treballs generals. 2. La jornada de sis hores en mines i treballs insalubres. 3. La setmana anglesa (o sia de treball de mig dia els diesabtes). 4. Salari mínim fixat per acord de gremis i patrons. 5. Prohibició de treballs de nit, de treballs en llocs mancats de condicions higieniques i treballs en hores suplementaries a totes les dones i a tots els homes menors de divuit anys. 6. Prohibició de treball assalariat als menors de 14 anys. 7. Vacances amb salari, distribuïdes durant quatre setmanes a l'any. 8. Exempció de tot treball a les dones, durant vuit setmanes abans i vuit després del part; i conservació del seu

salari enter, durant aquest temps. 9. Establiments guarda-infants per a famílies obreres. 10. Descans de mitja hora cada tres de treball a les treballadores que necessitin atendre la lactància del seu fill. 11. Inspecció del treball i inspecció sanitària per consells de sindicats professionals. 12. Prohibició del servei d'aprenentatge. Els aprenents han d'ésser escolars de cada ofici i no esclaus ni criats del patró. 13. Segur social dels treballadors, contra totes les formes de pèrdua de capacitat pel treball. Per atendre aquest Segur Social, es creara una Caixa Nacional que es nodrirà amb descomptes sobre els salaris que percebeixen els obrers i amb aportacions a compte dels patrons, d'un tant per cent sobre el total de les nòmines diàries o periòdiques dels jornals i sous devengats per treballadors i empleats de cada empresa, companyia o negoci. Per a créixer la mateixa Caixa Nacional s'establirà un repàs del tant per cent que es fixi legalment, sobre tota mena de contribucions, sobre heretatsges i llegats de segon grau en amunt, sobre beneficis d'empreses de serveis públics i companyies privades. Administració d'aquesta Caixa per delegacions dels Sindicats i Gremis, dels patrons i de l'Estat. 14. Tribunals mixtes de conciliació i arbitratge, municipals, comercials i nacionals per resoldre qüestions entre els patrons i els obrers. 15. Reglamentació del dret de vaga. 16. Construcció per compte de l'Estat dels Consells comercials o dels Municipis, de cases higieniques barates i de barris-jardins, amb edificis escolars i camps d'esports complementaris; i adjudicació de les primeres a famílies de treballadors, mitjançant el pagament successiu del preu de cost de cada casa per lloguers mensuals de quantia modesta. 17. Reglamentació del dret de la dependència i del personal obrer de tota companyia o negoci, superior a 100 000 pessetes de capital, a participar en els beneficis líquids dels patrons. La quantia d'aquesta participació s'establirà d'acord a una escala formada pel Consell d'Estat i d'Economia Nacional. 18. Legislació que prohibeixi l'empleu de la força pública i de medis coercitius i repressius per a resoldre conflictes o controvèrsies entre patrons i treballadors. 19. Reconeixement legal als treballadors del dret a organitzar-se lliurement en gremis i unions obreres. I reconeixement oficial, així

com respecte i garanties legals d'aquests organismes. El programa social de la República catalana no sera, pero, hermetic dins de les normes anteriors consignades a priori, puix partint de la Carta de Berna, com a mínim, quedara obert a les millors innovacions que els corrents del socialisme modern, les necessitats i els avenços de la civilització vagin reclamant....

Titel XXXIV : De la possibilitat confederativa. Art. 204.- La República catalana podra confederar-se amb altres Estats lliures i republicans iberics, per a fins internacionals de defensa i de mútua conveniència; pero aquesta Confederació no podra atemptar en el més mínim contra les facultats d'independència interior del poble catala, ni menar la sobirania de Catalunya de fronteres endintre, ni acceptar cap guerra ofensiva o de conquesta. Art. 205.- En cas de que les quatre quintes parts del Parlament, d'acord evidentissim amb les forces vives del país, considerassin oportú de confederar-se amb algun o alguns dels Estats iberics lliures i republicans, per demanda d'aquests, es facultaria al Consell d'Estat i d'Economia Nacional perquè nomenés del seu si una Comissió que estudiés el projecte, que s'entrevistés amb els representants legítims dels altres Estats, a fi de conèixer el grau de sinceritat política que hi hagi en llurs oferiments. Art. 206.- Una vegada d'acord els comissionats, en principi, l'abast del Pacte, aquest es formulara en projecte, per a sotmetre'l a referendum nacional, necessitant-se els vots equivalents a les dues terceres parts del sufragi públic per a considerar-se factible la Confederació. Art. 207.- En cas de confederar-se amb altres països, Catalunya es reserva el dret de conservar els seus representants consulars a l'estranger, per tot el que es refereixi al que és privatiu de la vida i relacions directes de Catalunya amb altres nacions. Art. 208.- Mai no es podra pactar la Confederació per més de sis anys, per a no hipotecar el pervindre de les successives generacions. Art. 209.- Quan un dels Estats confederats no compleixi qualsevol de les condicions del pacte, es donara aquest per caducat

Objeccions a la Constitució de L'Espanya

Alguns dels articles d'aquell projecte de Constitució catalana no ens agradaven gens i d'altres necessitaven, al nostre entendre, una pila d'esmenes que trobàvem estrany que no les haguessin proposat a l'Assemblea Francesc Macià i Josep Carner-Ribalta que hi van assistir.

Recordàvem que Prat de la Riba i molts polítics catalanistes del seu temps ens parlaven massa sovint d'una Catalunya-nació, reduint-la a una part del territori de l'antic Principat i això ens donava una idea falsa de l'extensió territorial de la nostra Pàtria. En canvi, tal com hem recordat en el moment oportú, un altre home de la Lliga - Josep Paig i Cadafalch -, fins i tot mentre exercia el càrrec de President de la Mancomunitat provincial, reivindicava la nostra unitat nacional des del territori del Rosselló i parlant dels Països de Llengua Catalana. Francesc Macià ho feia, amb paraules diferents i d'una manera més concreta, en un dels manifestos redactats de cara al món lliure amb motiu del fracassat intent revolucionari de Prats de Molló.

Els catalans d'Amèrica, amb tot i estar d'acord amb el programa de Macià, no precisaven l'extensió territorial de la nostra nació ni parlaven enlloc del sistema de relacions a preveure per a la reconstrucció de la nació catalana ni de les relacions federatives que caldria proposar als catalans del País Valencià, de les Illes Balears i del Rosselló. Tampoc no preveien la possibilitat d'establir una entesa amb Andorra per a la creació d'una federació o confederació de Països de Llengua Catalana, renunciant a la integració de L'Alguer i limitant la nostra entesa amb els algueresos a ^{fraternals} unes relacions culturals.

En el Títol I, els catalans d'Amèrica precisaven la seva posició sobre el règim de la futura República Catalana dient que volien que fos "tècnico-democràtica representativa", una denominació que, per nosaltres, tenia un gust antipopular i poc democràtic. Per què Francesc Macià i Josep Carner-Ribalta havien adoptat aquest criteri que estem segurs que no seria admès pels voluntaris de l'Exèrcit ni per la majoria del poble de Catalunya?

El Títol II tractava de la bandera i de l'escut de Catalunya i devia que tenien les quatre barres amb l'estel solitari. I en el Títol III rebaven en clau que deien que el territori de la República Catalana era el de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, tot i que s'abolien les divisions provincials espanyoles i es reestablien les comarques històriques amb caràcter autònom. Això darrer estava molt bé.

El Títol IV era dedicat a reconèixer la condició de catalans a tots els nascuts al territori de Catalunya, fossin o no fossin catalans de soca-rel, mentre haguessin domiciliats. Si els mestissos catalans espanyols havien de gaudir dels drets de ciutadania catalana en el període transitori o constituent no seria molt arriscat, amb el gran contingent de marcians immigrants que hi havia aleshores, de par-los veu i vot en un plebiscit o en unes eleccions constituents quan bona part dels catalans de veritat encara tenien un complex d'inferioritat i la consciència mig adormida?

Per la seva formació, aquells immigrants espanyols o mestissos votarien perquè tots plegats continuéssim sotmesos a la voluntat d'España, ⁱ en el millor dels casos, es decantarien per una autonomia raquítica establerta des de Madrid o per una simple descentralització de serveis administratius per l'estil de la Mancomunitat de Catalunya que havia estat dissolta per la Dictadura de Primo de Rivera. Si l'amic Carner-Ribalta havia posat en guàrdia a l'Assemblea contra les possibilitats d'alguns breus polítics dels règimens regionalistes i dels nostres federals a l'espanyola per què es va consentir que es fessin aquelles concessions als espanyols immigrants i als seus descendents amb dret a votar quan podien atavorir als

nostres enemics o reforçar les posicions minimalistes dels nostres adversaris ?

Per què als espanyols i els catalano-espanyols no eren tractats com els altres estrangers aludits a l'apartat e) d'aquell mateix article 8 que veïa que els estrangers majors d'edat, establerts a Catalunya per espai de més de cinc anys podrien disfrutar de la ciutadania catalana sempre que ho desitjessin - i per tant renunciànt a la nacionalitat d'origen - i amb la condició de saber parlar i escriure en català ? Com que aquells estrangers haurien de fer la sol·licitud quan ja s'hauria proclamat a nostra independència, no serien cap perill per les nostres llibertats nacionals.

Si l'art. 27 ja establia la igualtat de drets civils i polític entre l'home i la dona per què s'havia d'exigir a les dones majors d'edat que sol·licitessin la seva inscripció al registre electoral del respectiu municipi si ja figuraven al cens de població com els homes ? És que no havien de fer si volien votar ? És que el vot no havia de ser obligatori per tots els ciutadans catalans sense excepció ?

Al Títol I que parla del Poder executiu tracta del Parlament català. I per què no dir-ne Corts catalanes ?

En un país alliberat de l'Estat espanyol i, per tant, obligat a crear la pròpia legislació nacional de cap i de nou, és incompreensible que l'art. 71 digués que el Parlament només s'hauria de reunir dues vegades a l'any i que funcionaria durant 40 dies hàbils en cada legislatura ?

La Presidència de la República catalana que es proposa en l'art. 81 és de tipus presidencialista i aquest sistema, que és molt corrent en terres d'Amèrica, no creiem que fes per casa nostra. I l'elecció presidencial a base de compromissaris (art. 82), seria molt discutida i, per nosaltres, inacceptable els raonaments que es donaven en el primer preàmbul del projecte constitucional sobe l'elecció dels presidents de la República i del Tribunal Suprem a base de compromissaris designats entre "les capacitats i forces vives de cada Comarca", en col·laboració amb els representants dels gremis, unions i organitzacions obreres.

Per uè el més probable és que la gran majoria dels compromissaris comarcalistes elegits resultessin ser de les anomenades "forces vives", tan mal vistes per les classes populars de casa nostra.

A desgrat de reconèixer la bona fe del penent Comanegra, tampoc no es pot permetre que es prohibís l'exercici dels drets electorals als ciutadans que no sabessin llegir i escriure en català, com si la nostra gent fos culpable d'analfabetisme per deixadesa. Durant anys i més anys, els infants de tots els Països Catalans han estat sotmesos a l'espanyolitació més brutal des de tots els centres oficials d'ensenyament i la quantitat d'escoles particulars catalanes aren del tot insuficients.

Quant al capítol de les forces armades (Títol XVII), no som partidaris de mantenir en peu el lloctent d'avui dia que ha estat prostituit per la dictadura de Primo de Rivera, posat al servei de la burgesia en general i particularment de la gent de la Lliga Regionalista, amb Francesc Cambó al davant, com escopeter dels comunistes barcelonins.

Amb una legislació social molt més avançada que la d'aquell projecte constitucional, un exèrcit català independent de l'espanyol, l'ingrés directe a la Societat de Nacions i l'establiment d'un servei diplomàtic propi, ja podríem acceptar la idea d'una confederació peninsular republicana. Però no seríem partidaris de la nostra incorporació fins que haguéssim creat prèviament la Federació de Països Catalans i Portugal hagués decidit incorporar-se a la confederació.

Encara que l'art. 208 estableix que "mai no es podrà pactar la Confederació per més de sus anys per no hipotecar el futur de les generacions successives", seria molt millor deixar passar de 25 a 50 anys, després de proclamada i reconeguda la nostra independència nacional, perquè poguem estar segurs de la possibilitat de convivència amb els espanyols i haver comprovat repetides vegades que ja no vien curat de les manies imperialistes. Quanfor l'hora de parlar-ne seriosament, podríem plantejar la formació del Consell Confederal Peninsular a base de les re-

presentacions de Castella o Espanya, Portugal, els Països Catalans, Mallorca i Galícia, procurant sempre que, en les qüestions fonamentals que afectessin la nostra independència, tinguéssim majoria de vots contra qualsevol nou intent imperialista dels espanyols. I això suposant que els tres Països Catalans federats estiguessin d'acord en tenir-hi una representació conjunta. Altrement, per part nostra no hauríem de discutir el dret dels valencians i balears a tenir-hi representació directa i si els civilians i menorsquins no reclamaven caldria que els catalans de l'antic Principat defensessin el dret del País Valencià, de Mallorca, Menorca i les Pitiusses a formar part del consell confederal peninsular amb personalitat pròpia. Tampoc no tindríem res a dir si el País Basc s'organitzés federativament amb Navarra i reclama dos llocs. Com tampoc no negatejariem altres representacions directes si la nova Espanya decidís establir un sistema federal a base dels seus antics regnes de llengua castellana;

Tot ajudaria a envigorir i assegurar la nostra independència.

La campanya pro-amnistia

El dia 6 de febrer de 1930, el general Dámaso Berenguer, dictador de torn en substitució de Primo de Rivera, proposava al rei Alfonso XIII la concessió d'un indult a favor dels militars condemnats amb motiu del moviment revolucionari de 1928 que havia estat organitzat en col.laboració amb un polític tan significat com era José Sánchez Guerra que, a més a més, era president del Partido Conservador, sempre fidel a la Monarquia i, per tant, el coplet no anava contra el rei sinó contra el dictador.

Els altres condemnats o processats per qüestions polítiques i socials continuarien a presidi, a la presó o a l'exili.

Dos dies abans de promulgar-se aquell R.D. s'havia iniciat a Catalunya la campanya pro-amnistia amb un article de Lluís Nicolau d'Olwer, del partit "Acció Catalana", a "La Publicitat" del dia 4 de febrer; Frederic Toda i Ventura, afiliat a la Lliga Regionalista però que s'havia portat molt bé en la defensa del company Deogràcies Civit quan el procés de Garraf, en publicava un altre a "La Veu de Catalunya" el dia 8; i Jaume Aiguader i Miró, en publicava un el dia 10 i un altre el dia 24 del mateix mes al periòdic "La Rambla" que patrocinava Josep Sunyol i Garriga. Les tres tendències polítiques del catalanisme coincidien en el mateix objectiu perquè en aquells moments els indults i l'amnistia general eren les reivindicacions més immediates que trobaven un gran ressò entre les masses populars i la classe mitjana de casa nostra.

Tothom volia guanyar-se les simpaties de la majoria dels catalans, de cara al futur més o menys immediat d'unes probables eleccions. Però cap dels tres articulistes no era partidari de procediments com els de Garraf.

La campanya de la premsa catalana a favor d'una àmplia amnistia era secundada des de Madrid pel periodista Santiago Vinardell qui, des del diari Informaciones del primer de març d'aquell mateix any, aixecava la seva veu solidària a favor de l'amnistia general, es lamentava que Macià y sus iluminados seguidores no haguessin estat compresos en l'indult del 6 de febrer i tenia el coratge de plantejar en plena capital d'Espanya i en aquelles circumstàncies el cas dels condemnats per l'intent de regicidi de l'any 1925 dient: El proceso de Carraf está pidiendo una revisión inmediata.

Cap altre periodista espanyol ni cap diari de Madrid n'havia atrevit a plantejar el cas dels condemnats del darrer intent català de regicidi. I com si el rei Alfonso XIII hagués llegit l'article de Vinardell, l'endemà mateix, dia 2 de març, sortia un R. D. indultant als condemnats que havien intentat matar a ell i a tota la seva família, com a venjança per haver dit que recordéssim que era descendent de Felip Vè, aquell Borbó que - segons la dita de Macià - després de mort i tot encara estava en deute de sang amb Catalunya.

Jo, havia sortit de presidi el dia 24 d'aquell mes de març i no havia estat a temps de donar la benvinguda als companys Miquel Badia, Deogràcies Civit, Francesc Ferrer i Josep Garriga que havien sortit el dia 4 del presidi de San Miguel de los Reyes però sí vaig poder anar a rebre a l'estimat Jaume Compte, que va sortir dies més tard perquè, considerant-lo molt perillós i capaç de tornar a intentar escapar-se de la Model, l'havien traslladat altra vegada al presidi d'El Dueso, a Santofia, mentre Marcel·lí Perelló i Jaume Julià continuaven a la presó de Barcelona després d'haver comparegut davant d'un Consell de Guerra que en realitat eren acusats d'un suposat delictes, ja que si la policia havia trobat les seves fitxes entre els inscrits a l'Escola d'Estudis Militars de Miquel Baltà, mai no havien assistit a cap classe ni havien participat en cap de les nostres pràctiques de tir i de moviments guerrillers a la muntanya. Ells no eren partidaris de formar part de l'Exèrcit Català sinó de portar

a la pràctica una sèrie d'atemptats personals i cops de mà obeint les ordres del seu grup d'acció anomenat "Bandera Negra".

Tots els condemnats per l'intent de Garraf havien patit les tortures de la policia barcelonina i els mal-tractes de la presó i de presidi. Ho explicava el doctor Aiguader en el seon dels seus articles publicats a "La Nubla" del dia 24 de febrer quan feia remarcar el sofriment dels que viuen a la presó i al penal: "Inadaptables a un ambient social que no és el seu, perseguits com els més perillosos precisament perquè són homes d'ideals i de sentiments, castigats amb tot el rigor, molt sovint la seva vida és un suplici. Que us no diguin Compte, Julià i Perelló el que han patit. Sembla mentida que un ser humà pugui resistir tantes penalitats. I el pobre Ferrer? I el pobre Badia? Ferrer va perdre vint quilos de pes sotaès a un règim de càstig en una mala cel·la i a pa i aigua. A Badia no li donaven ni pa ni aigua durant vint-i-quatre hores en ple mes d'agost; llepa les pedres de la paret, es vol veure els propis orines, però ni així aconseguen calmar la seva set. I el càstig va durar molts dies."

Aleshores, ocupava per R.O. la presidència de la Diputació de Barcelona Joan Maluquer i Viladot que era el president de la novella Federació Monàrquica autonòmica i va dir que volia veure als nois de Garraf. Un grup d'amics els van acompanyar a la Diputació de Barcelona. Maluquer va donar la benvinguda a Badia, Civit, Ferrer i Garriga i ho va fer amb gran afecte. Però sense demanar la seva autorització, va adreçar un telegrama al rei donant-li les gràcies en nom dels alliberats i en nom propi per l'indult que els havia concedit amb la seva real magnanimitat...

Era el mateix Maluquer i Viladot que, amb els seus amics de la F.A.A., van tenir la pensada de gestionar una autonomia bien entendida i van preparar un projecte d'Estatut de Catalunya que la gent de la Lliga Regionalista no creia viable en aquelles circumstàncies i en canvi - segons el doctor Aiguader - els partits "Acció Catalana" i "Acció Republicana" estaven disposats a col·laborar en la redacció d'aquell projecte. Però a Madrid van ordenar a Maluquer que desistís dels seus propòsits perquè ni el rei ni el govern no estaven disposats a fer

cap mena de concessió autonòmica a Catalunya.

L'arribada de Jaume Compte pel Baixador del Passeig de Gràcia, encara va ser més tumultuosa que la dels alliberats de San Miguel de los Reyes. La policia de peu i de cavall van voler ofegar a cops de sabre els crits de "Visca Catalunya lliure!" i Jaume Compte, com si encara no hagués rebut prou, es va llançar contra un Guàrdia de Seguretat i en va sortir amb un bon trenc al cap.

El dia 28 de març i com a resultat d'una iniciativa del company Amadeu Bernadó, del Partit Comunista Català que havia nascut i actuava en la clandestinitat, el Consell de Ministres d'Espanya havia rebut uns plects amb les signatures d'unes 200 000 persones i un munt de targetes postals que només deien : Amnistia ! Llibertat !, trameses per més de 100 000 catalans, a favor del retorn dels exiliats.

Els intel·lectuals catalans a Madrid

Quan vaig arribar a Barcelona, alliberat, feia un parell de dies que hi havia hagut un esdeveniment cultural i polític per mi insospitat.

Era el dia 23 de març de 1930. Els intel·lectuals catalans havien donat un banquet als intel·lectuals espanyols i el primer signant de les invitacions era el doctor Jaume Aiguader i Miró, el representant personal de l'Avi a Catalunya i el cap més o menys visible de l'organització clandestina "Etsa Català".

Aquell homenatge als intel·lectuals espanyols s'havia organitzat com a prova d'agraïment de la intel·lectualitat catalana per les mostres de solidaritat que havien donat alguns dels escriptors espanyols a Madrid davant la barroera política realitzada per la Dictadura de Primo de Rivera contra la llengua catalana en totes les manifestacions cíviques i culturals de casa nostra.

Com havia anat allò ? Jo, encara era a presidi i no n'estava assabentat.

En vaig documentar tant com vaig poder per veure si aquelles activitats del doctor Aiguader eren justificades de veritat o no. En principi, és clar, em semblaven una raeliscada lamentable i un comportament incomprendible en l'home de confiança que Macià tenia a l'interior de Catalunya. Jo, sempre m'havia malfiat dels intel·lectuals espanyols. No podia creure que fossin capaços de comprendre, admetre i respectar la voluntat nacional catalana i el nostre dret a la independència. I tot el que no partís d'aquests principis em semblava una hipocresia o unes ganes de lligar-nos una mica més al carro d'Espanya aprofitant-se de les arbitriarietats i brutalitats de la Dictadura per fer-se ben veure de nosaltres, els catalans. També m'indignava pensar que es comportessin d'aquella manera perquè fossin llàstima o perquè, amb aquests procediments, la nostra gent s'estovés o afuixés en les activitats reivindicadores dels nostres drets nacionals.

D'on havia sortit la iniciativa espanyola de les darreries de l'any 1927 ?
Què s'havia fet a Madrid, digne del nostre agraiement ? Quins catalans hi ha-
vien anat a fer acte de presència ?

El nostre radicalisme, que no havia minvat durant els quatre anys de presidi,
sinó que s'havia endurit, ens feia sorruts, insociables i rancuniosos davant dels
espanyols en general i, més encara, davant d'aquells intel·lectuals castellans
que havien conquistat la simpatia dels intel·lectuals catalans, gairebé sense ex-
cepció, i, segurament, igualarien el sentiment nacional català de més de quatre
dels escriptors, artistes i homes de ciència que d'ençà de la Dictadura s'havien
radicalitzat políticament i semblaven disposats a fer un va-i-tot al servei de la
nostra causa.

La iniciativa espanyola havia sortit del grup editor de La Gaceta Literaria,
de Madrid, dirigida per Ernesto Giménez Caballero, un escriptor que feia demagò-
gia entorn del problema agrari castellà i agafava uns aires que em semblaven prop-
is d'un simpatitzant del feixisme de Mussolini. Però em desorientava el fet que
alguns dels seus col·laboradors em semblessin literats purs i sincerament demòcra-
tes per bé que no sabia com opinaven sobre l'anomenat problema català. El fet de
ser col·laboradors de les activitats de Giménez Caballero ja em feia dubtar d'ells.

La cosa havia anat així:

El dia 5 de desembre de 1927 s'inaugurava a Madrid una Exposició del Llibre Ca-
talà a les sales del Palau de Biblioteques i Museus i l'acte inaugural havia tingut
el cinisme de presidir-lo el que feia de ministre d'Instrucció Pública de Pri-
mo de Rivera. Aquella exposició donaria l'avinentsa de fer un cicle de conferèn-
cies i un intercanvi d'idees entre catalans i espanyols dels diversos camps de les
lletres, de les ciències i de les arts. La qual cosa em semblava acceptable perquè
era obligat per uns i altres a "fer política", encara que fos una política a l'entorn
cultural i prou. Mai no he cregut en l'art "pur" o situat al marge dels problemes
de llibertat política o social.

El cicle de conferències dels catalans seria dedicat a explicar als espanyols què era el moviment cultural de Catalunya al cap de vint-i-cinc anys d'intensa activitat. Una activitat sempre realitzada amb el propi esforç, sense la més mínima subvenció de l'Estat espanyol i vencent tota mena d'entrebancs per poder tirar endavant la nostra cultura.

En aquell cicle de conferències hi van prendre part homes de la Lliga i d'Acció Catalana perquè, en el camp cultural, mai no hi havia hagut cap mena de diferència entre uns i altres.

Ferran Valls i Taberner, va parlar dels estudis històrics i arqueològics; Tomàs Garcés, de la lírica; Miquel Ferrà, de l'aportació mallorquina i valenciana; Carles Riba, de l'evolució de la llengua literària; Carlos Soldevila, de la prosa i del teatre; Feliu Elies "Apa", del moviment artístic; el doctor Josep Maria Bellido, del moviment científic i Joan Estelrich, de l'edició catalana i les directives del moviment cultural.

El Comitè Català encarregat de fer l'aportació de llibres catalans per a l'exposició d'aquell Palau del Passeig de Recoletos núm. 20 era format per Rafael Vehils, un català americanista que vivia a la mateixa escala on havia viscut Enric Prat de la Riba i que vivia Josep Maria Lòpez-Picó, a la Rambla de Catalunya núm. 121, tocant a la Llibreria Italiana del núm. 125; Lluís Bertran i Pijoan, escriptor i periodista de La Veu de Catalunya; Jordi Labiò i Balaguer, director de la Biblioteca de Catalunya; Tomàs Garcés, poeta i crític literari i col·laborador permanent de La Publicitat; Joan Givanel, bibliògraf prestigiós; Antoni Lòpez Llausàs, fundador de la Llibreria Catalònia de la Ronda de Sant Pere núm. 3, impressor i editor; i Joan Estelrich, director de la Fundació "Bernat Metge".

Els noms dels membres del Patronat espanyol o sigui les figures més representatives de la intel·lectualitat madrilenya que es solidaritzaven amb la catalana, feien el seu efecte: duc d'Alba, Ramón Menéndez Pidal, José Ortega y Gasset, José A. Sangronis, Nicolás Ma. de Urgoiti, Gabriel Maura, Francisco Rodríguez Marín, Jo-

sé Castillejo, Eduardo Gómez de Baquero "Andrenio", Angel Ossorio y Galardo, José Martínez Ruiz "Azorín", Ramón Gómez de la Serna, Luis Araquistáin, Félix Lorenzo, Manuel García Morente, Ignacio Eguízar y Landauer, Gustavo Pittaluga, Agustín Millares Carlo, José Ruiz del Castillo, Luis Santullano, A. G. de Amézcue, F. Rivero Pastor, Luis Jiménez de Asúa, Juan de la Encina, Enrique de Mesa, Domingo Barnés, el conde Rodríguez de San Pedro, Alvaro Alcalá Galiano, Ricardo Baeza, Roberto Castrovido, Fabián Vidal, Javier de Arteta, León Sánchez Guesta, Rafael Caro-Raggio, Pedro Sáinz Rodríguez, J. Lasso de la Vega, Luis Bello, Julio Martínez Neus, Francisco Baltrán i Ernesto Giménez Caballero, que feia de secretari.

Tot escrivint aquests noms, al cap de 40 anys, ens venen a la memòria paraules i fets d'alguns d'aquells homes que van justificar plenament la nostra malfeança de tota la vida; que van comprovar quan la discussió de l'Estatut de Catalunya a les Corts constituents de la segona República Espanyola; durant la nostra guerra i quan l'ocupació militar de Barcelona per les forces armades del franquisme on hi havia, entre els del primer rengle, Ernesto Giménez Caballero amb el fusell encara calent d'haver disparat contra la nostra gent i que arribaven per imposar novament la lengua del Imperio al nostre País, mentre d'altres ens perseguien carreteres enllà. Alguns d'aquells homes els vam trobar després a l'exili però no en recordem ni un que fos capaç de reconèixer el dret a la independència del nostre poble. En més d'una ocasió havíem comprovat que els més comprensius, encara portaven un rei al cos i així que s'adonaven de com pensaves i que no eres dels d'ells, no dissimulaven gens ni mica el seu odi o el seu menyspreu, posant per damunt de tot la unitat de la seva Espanya, fins i tot per damunt de la Carta Universal de Drets Humans...

Però continuem la ressenya d'aquell acte de solidaritat intel·lectual espanyola.

A l'acte inaugural de l'Exposició van parlar Eduardo Gómez de Baquero, antic col·laborador de La Vanguardia, de Barcelona, i Joan Estelrich, de la Fundació camboniana "Bernat Metge".

El primer va recordar, com si no ho haguéssim de sentir mai més, allò que deien molts espanyols de l'època 1906-1910: Que se vayan de una vez y nos dejen en paz. Así nos libraremos de los Arancales. Gómez de Vaquero es veu que no volia que ens en anéssim.

El discurs de l'escriptor espanyol que signava amb el pseudònim "Andrenio" acabava amb aquestes paraules: Es un acto que inicia la aspiración, expresada por mí hace tiempo, de convertir la disputa de las lenguas en diálogo de las lenguas; en el diálogo que es razón y colaboración y puede ser amor.

Estelrich, va dir en nom dels catalans i com a final de la seva resposta, aquestes paraules: Muestro amigo Giménez Caballero preguntaba anteayer en El Sol, a propósito de la Exposición: Es eso un principio o un fin? Yo interpreto - decía l'home de la "Bernat Metge" - esta pregunta con otra: Nos acercamos a una armonía o se prepara una catástrofe?... Interesante es el idilio; pero los pueblos civilizados utilizan a menudo el drama para resolver sus problemas.

En aquella exposició de llibres catalans hi havia també exemplars de mostra i col·leccions senceres de més d'un centenat de revistes catalanes que feia anys que sortien o que havien començat de poc a publicar-se fins i tot després del Cop d'Estat de 1923, sense favoritismes ni sotissions a l'a i desafiant el llapis vermell de la censura espanyola establerta a Barcelona.

El total de llibres catalans portats a Madrid era d'uns 6000 volums.

L'exposició va restar oberta del 5 al 21 de desembre de 1927 i veien que hi havia desfilat molta gent. Ens imagineu la cara que hi feien.

Els intel·lectuals espanyols a Barcelona

Així que va caure la Dictadura, els intel·lectuals catalans van pensar que havia arribat l'hora de donar públicament les gràcies als intel·lectuals espanyols i es van fer circular unes circulars invitant al banquet que seria ofert a l'Hotel Ritz de Barcelona.

Aquella invitació deia:

Un grupo de catalanes pertenecientes a los más diversos matices y tendencias, invita a usted en su calidad de hombre representativo de la intelectualidad y del espíritu castellano, para que venga a Barcelona y asista al banquete homenaje con que el día 23 del corriente mes de marzo deseamos demostrar nuestra gratitud a una representación de aquellos que, en los días de persecución y negación, patentizaban su simpatía hacia nuestro esfuerzo cultural, nuestra lengua y nuestro espíritu.

Nuestro acto quiere ser sencillamente cordial, de inteligencia, de comprensión, sin objetivos extraspirituales. Esperamos que ahora, sin mayores obstáculos, nos será posible exteriorizar libremente nuestro sentimiento y esperamos verlos honrados con la presencia de usted, entre nosotros, en Barcelona.

I signaven per rigorós ordre alfabètic:

J. Aiguader i Miró, Gabriel Alomar, Ramon d'Alòs-Moner, Joaquim Balcells, Jesús Ma. Bellido, Jaume Bofill i Mates, Joaquim Borralleres, Pere Bosch Gimpera, Agustí Calvet "Gaziel", Rafael Campalans, Carles Cardó, Pere Coromines, Joan Estaricu, Pompeu Fabra, Miquel Ferrà, Tomàs Garcés, Gustau Gili, Antoni Lòpez-Llausàs, Josep M. Lòpez-Picó, Antoni Martínez Domingo, Manuel de Montoliu, Joaquim M. de Nadal, Lluís Nicolau d'Olwer, Joaquim Pellicana, August Pi i Sunyer, Pere Riera, Carles Riba, Llorenç Riber, Antoni Rovira i Virgili, Antoni M. Sbert, Santiago

Simon, Carles Soldevila, Josep Ma. Tries de Bes, Joaquim Tries i Pujol, Antoni Tries i Pujol, Ferran Valls i Taberner, Ignasi Villalonga, Amadeu Vives i Josep Xirau.

El periodista de La Veu de Catalunya, J. Navarro i Costabella, va parlar amb un dels membres de la Comissió Organitzadora d'aquell banquet i en preguntar-li si allò era una manera de correspondre al missatge que els intel·lectuals castellans havien adreгат al Directori militar en defensa de l'idioma català, l'entrevistat - del qual no va donar el nom -, li va contestar que no era solament per aquell missatge sinó també perquè a Madrid havien protestat quan es va destituir, empresonar i exiliar lluny de Catalunya a la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Daixò sí que jo n'estava assabentat.

Giménez Caballero, aquell mateix any 30, va publicar un volum titulat Cataluña ante España - segurament sense cap mala intenció -, editat per la seva Gaceta Literaria, on va reunir detalls, discursos i comentaris de premsa sobre l'acte de Madrid de l'any 1927 i el de Barcelona de 1930. Ell també va assistir al banquet, és clar, i explicava la següent anècdota: ell i uns quants més dels que venien al banquet es van trobar amb un company de viatge que no coneixien de res i els seguia per tot arreu; no era cap intel·lectual sinó un policia de la secreta que es va decidir a portar a Giménez Caballero a la Delegació de Policia on el van interrogar un parell d'hores per saber si l'acte del Ritz era polític i què es proposaven fer després. Això encara passava en l'època de la Dictadura Berenguer.

El Giménez Caballero, aleshores, era una mica federal a l'americana i com apèn-dix d'aquell recull de documents que feia unes 300 pàgines ni va fer una sèrie de consideracions literàriament enrevessades - era el seu estil - sobre la cordialitat catalana i, entre altres coses, parlava dels dos Franciscos i es referia a Ciner de los Ríos i a Pi i Margall.

Deia:

No lo antiguo i sí lo Americano: España no sentirá lo antiguo. Pero España ha sentido lo moderno en la forma más exótica: América. Madrid, además de un castro

iberromano, parece una ciudad americana. El español, que desconoce el Partenón,
se decide por el rascacielos. Es incapaz de llegar a los Balcanes, va y viene
sencillamente de Buenos Aires, de Méjico, de Nueva York. Hasta que la voz literá-
lica, catalana, levantina, de Pi y Margall no se llene del sentido americano de
Madrid no tendrá eficacia decisiva. Aquel "confieso que no estoy mucho por las
grandes naciones y estoy menos por las unitarias", con que la barbita blanca de
este otro Francisco empezaba sus "Nacionalidades", no significará nada mientras
la meseta, lo madrileño, no le empape de sentido americano, estadounidense;

República y Federación: Del modo que "la juventud de Guadarrama" (la de Fran-
cisco Giner) tiene el deber de superar toda "secta laica" si quiere llegar a al-
go profundamente nacional, así "la juventud del pacto" (la de Francisco Pi y Mar-
gall tiene la misión de estadounizar toda "secta separatista"...

Val la pena de completar aquest resum de la ressenya d'aquella festa de "germanor" per veure amb quina dignitat es va defensar la nostra llengua i la nostra cultura per comprendre que els catalans que parlaven en aquells moments deien el que deien perquè estaven convençuts que calia dir les coses clares tot fent una afirmació de fidelitat a les nostres coses més altes davant d'aquells forasters convidats que pensaven d'una manera molt diferent i se les donaven de protectors o de perdona-vides.

Pere Coromines, era aleshores president de l'Ateneu Barcelonès, i donava la benvinguda en català, als intel·lectuals espanyols perquè deia que l'entitat que presidia volia "viure per damunt de les lluites polítiques". La seva defensa del nostre idioma era justa i contundent alhora:

"La llengua catalana és el nostre verb com a homes que som, i tant si volem com si no volem, no en tenim d'altra que sigui consubstancial amb la nostra ànima. Per això considerem baldera, fins quan no hi ha hostilitat en la intenció, tota qüestió prèvia sobre el seu valor i les seves possibilitats en l'expressió del pensament.

Els vells tòpics de la seva necessària limitació a l'íntim comerç familiar, el de la seva reconeguda i exclusiva excel·lència per a la poesia lírica, el de la migrada eficàcia com a òrgan de relació humana i de difusió del pensament, cal tenir la franquesa i la virilitat de dir que per a nosaltres es concluen en un problema de llibertat. Ningú que no vulgui atemptar contra la nostra llibertat facultat de determinació podrà dar mai a semblants afirmacions un to de pertinència, perquè això som nosaltres i només nosaltres els que no hem de decidir.

La llibertat de pensar, que és avui reconeguda com la més íntima condició de la dignitat humana, és una afèblida manifestació de la llibertat del verb. Perquè el verb no és sols el pensament, sinó també el principi de l'acció i, en una paraula, és l'ànima, i no hi ha cap violència que coaccioni tantent totes les facultats de l'home com la que limita la llibertat de la llengua mare.

Convé que tots ens expliquem ben clarament respecte del sentit que donem a les paraules quanparlem de la llengua catalana. Ja fa temps que ens van caure la bona dels ulls, i ja no discutim si és o no un dialecte, si el seu territori avança o recula, si la seva expressió literària és o no obra artificiosa i arbitrària d'uns quants erudits. Ara ja comprem que en el fons de totes aquestes qüestions no hi ha cap propòsit d'investigació científica.

La llengua catalana val i valdrà allò que vaguin els cinc milions d'hommes que la parlen. El destí d'ella és el destí d'ells que duen en potència els actes que seran la més brillant expressió de la nostra cultura. Un poble de ciutats, que podríem ésser l'orgull de qualsevol gran nació, són els nostres fogars espirituals i, per damunt de totes, empori de la nostra Renaixença, tenia la bella i potent metròpoli mediterrània..."

L'Ajuntament de Barcelona, amb Joan Antoni Güell, comte de Güell i de Riuserada, duc i marquès de Comilles, com alcalde de R. O. que era, també va donar la benvinguda en nom de la ciutat als intel·lectuals espanyols i ho feia en castè llà perquè ^{de} entenguessin ben bé aquells forasters que l'escoltavem:

Yo quiero recordaros en esta ocasión que en mil quinientos, cuando las espa-
ñas españolas conquistaban un Nuevo Mundo y unían tierras en las que no se ponía
el sol, vuestros ascendientes, los intelectuales de aquel siglo, que se llama-
ban Las Casas, Sahagún, Molina, Orozco, Olmos y Carochi, eran los autores y ellos
mismos quienes editaban los diccionarios, gramáticas y obras literarias de reco-
pilaciones astecas, y quienes foraban, a expensas del erario público y de los
magnates y los Reyes de Castilla, lo que constituye los tesoros reunidos en las
estanterías de El Escorial, y son todavía, para admiración del mundo en relación
con aquellas regiones y aquellas culturas, lo que el centro tan criticado de los
"Estudis Catalans" de nuestra lengua y nuestra cultura que habéis defendido.

Comprendéis que si eso era, como os he dicho, tratándose de las Indias oc-
cidentales, por fecha del mil quinientos, y en países conquistados por las armas,
no me podía a mí sorprender vuestro gesto en el siglo veinte, ante la lengua y la
cultura de un pueblo nunca por nadie conquistado, que se unió libremente a Casti-
lla por pactos forales de respeto a mutuas libertades; pactos escritos, suscri-
tos, sellados y firmados por sus Reyes...

I afegia:

Os digo a vosotros catalanes que me oís, que no olvidéis que la intransigencia,
las imposiciones y el imperialismo miniaturizados no son sino plantas de la decar-
dencia española...

M'imagino que a més de quatre dels convidats se'ls devia posar malament l'àpat
i, alguns, havien dissimulat les ganes d'aixecar-se i marxar a la francesa.

Però també volem copiar uns mots de l'historiador Américo Castro, que va ser
qui va contestar a l'alcalde en nom dels seus companys i compatriotes:

Es preciso, de una vez para siempre, que la gente no se asuste porque a uf, en
Cataluña, se hable otra lengua además de la oficial. Es preciso no querer soslar
yar las realidades, sino vivir entre ellas. Basta ya de fórmulas mágicas. Es ne-
cesario contar los capitales y magnos hechos vivos. Y vosotros, Cataluña entera,
sois uno de estos hechos...

Serà bo de registrar també els noms dels intel·lectuals espanyols que hi havia en aquell banquet del Ritz ofert pels intel·lectuals catalans. Però heu de dir que hi havia molts més catalans que forasters i, encara, es va llegir una llista molt llarga d'escriptors, artistes i homes de ciència de tot Catalunya, que s'hi van adherir perquè, per diverses causes, no havien pogut assistir-hi.

Hi ha noms que els recordaria al cap de pocs mesos, quan aniria de bracet amb altres de la mateixa falsa solidaritat a l'hora de demostrar que era de veritat que sentien el respecte degut a la nostra llengua i a la nostra cultura, i ens van girar la cara o van fer veure que eren amics nostres per clavar-nos una puja de de trascantó. D'altres, en canvi, es van portar bastant bé però no van tenir prou força moral per a fer acceptar les raons de pes dels diputats catalans en defensa de la nostra llengua a les Corts de la segona República Espanyola quan es discutia l'Estatut d'Autonomia.

Els espanyols que van assistir al banquet eren:

Alvaro de Albornoz, Julio Alvarez del Vayo, Luis Arquivistain, Manuel Aznar, César M. Arconada, Ricardo Baeza, J. A. Balbontín, José Bergamín, Tomás Borrás, Luis Bagaría, Antonio Ballesteros, Luis Be lo, Enrique Díez Canedo, Juan Bta. Bravo, José Castillejos, Juan Chabás, Pascual Galindo, Enrique Fajardo "Fabián Vidal", Ernesto Giménez Caballero, V. García Martí, Ramón Gómez de la Serna, R. Gutiérrez de Abascal "Juan de la Encina", Alberto Insúa, Luis Jiménez de Asúa, Benjamín Jarnés, J. Jimeno Riera, R. Lasso de la Vega, Julio Just Gimeno, R. Ledesma Ramos, Félix Lorenzo, Lorenzo Luzuriaga, Antonio Marichalar, Agustín Millares Carlo, J. Moneva y Puyol, Eugenio Montes, Manuel L. Ortega, Gustavo Pittaluga, J. M. Ruiz Manent, M. Rivera Pastor, Pedro Salinas, J. de Sangroniz, Claudio Sánchez Albornoz, José Subirá, Luis de Tapia, Nicolás Ma. de Urgoitia, Ignacio Villalonga y Luis de Zulueta.

La desfeta de l'Organització "Estat Català"

Vaig anar a veure a Josep Casals, el sastre, per tornar-li tota la paperassa que m'havia deixat i me'n va donar un altre plec que em vaig empassar cuita-corrents així que vaig arribar a casa.

Es tractava d'informes i còpies de cartes creuades entre el Secretariat de Barcelona i el de París, de quan el de Barcelona encara podia comptar amb els enllaços Abelard Tona i Josep Rovira, els quals una vegada alliberats i expulsats de França com a conseqüència de l'intent frustrat de Prats de Molló, van demanar diners als seus pares respectius per a poder marxar cap Amèrica i primer van anar a Cuba i després a Mèxic. Van viure allò que se'n diu de miracle, treballant de qualsevol cosa i a base d'estrenger molt el cinturó. Més de quatre vegades s'havien hagut d'alimentar tot un dia amb unes quantes preses de xocolata del mostrari de la casa mexicana "Larín" que tenia com a corredor a Josep Rovira. Aquest, després va fer una escapada a Guatemala i va muntar una clínica de gossos que li va anar d'allò més bé, tot i que mai es podia imaginar que sabria curar cap gos petaner d'aquells que li portaven les dones guatemalteques amb la més gran confiança.

Després d'haver-me empapat ben bé del contingut de la nova documentació que m'havia confiat en Casals, vaig decidir anar a veure al doctor Aiguader al seu domicili particular de la Gran Via on havia estat tantes vegades abans d'anar a presidí.

Em va rebre amb l'aire paternal de sempre però el vaig veure tan reservat que no em permetre d'oferir els meus serveis gratuïts com a secretari particular o polític, tal com havia desitjat de ser estant a presidí quan pensava en el que faria quan sortiria en llibertat al servei de la nostra causa.

Ja m'ho podia esperar. Perquè mentre vaig estar a presidi, el doctor Aiguader mai no va donar senyals de vida; mai no em va anar a veure a la Presó Model quan hi vaig passar dues llargues temporades esperant la celebració dels meus dos Consells de Guerra; mai no em va fer quatre ratlles mentre vaig ser al "reformatori" d'Alacant. Potser no em volia prop seu pels meus antecedents terroristes que podien posar en perill la seva llibertat després d'haver-se pogut salvar, sempre, de caure a mans de la policia, d'ésser processat i condemnat com a dirigent d'una organització revolucionària. Mai no va passar de de tingut governatiu i encara per pocs dies.

La veritat és que mai no havia sabut res dels nostres plans ni dels nostres fets perquè estàvem segurs que hi estaria en contra i ens diria que no havia de fer perquè el comprometeríem i comprometeríem l'organització.

Havia comprovat pels papers i per les converses amb en Casals que el doctor Aiguader encara actuava en representació de l'Avi i de l'organització EC però més que mai amb una llibertat de moviments que es pot dir que feia una política de tipus personal, al marge del Secretariat. Es clar que la seva constant activitat el feia anar d'una banda a l'altra i això li permetia estar al corrent del que es projectava fer durant aquells dies febreros, quan tothom creia imminentes uns canvis radicals. I això li feia perdonar moltes coses. Però a desgrat del seu neguit no aconseguia de concretar res de positiu pel que fa a la política d'aliances revolucionàries recomanada per Macià. L'Avi sabia molt poques coses de les activitats del doctor Aiguader que, com adherit a la Unió Socialista de Catalunya i a U.C., tot alhora, no s'adonava o no es volia adonar de la disparitat de criteri que hi havia entre la USC i EC o el que restava de l'organització clandestina "Estat Català", que es pot dir que no passava de mitja dotzena de militants actius o cotitzants, entre vells i joves, entre dirigents i afiliats de veritat.

Tanmateix, jo volia actuar en política i no sabia on ficar-me.

Els homes d'Acció Catalana ja no m'inspiraven confiança com a revolucionaris després de l'experiència viscuda de tan a prop; La Unió Socialista de Catalunya em semblava una simple panya d'intel·lectuals i no un veritable partit de la classe obrera catalana. A més a més, ni Gabriel Alomar ni Rafael Campesans no volien sentir parlar d'independència nacional catalana i no passaven d'un federalisme estantís. Els altres partits i grups polítics d'esquerra eren de disciplina espanyola i no m'interessaven gens. I la resta dels partits catalans eren de dreta i no feien per mi.

Decididament, calia impulsar la creació d'un partit obrer amb un programa de reivindicacions nacionals catalanes que amb una intensa activitat subversiva donés una forta empremta proletària al nostre moviment independentista.

Confesso que em vaig equivocar de mig a mig quan 5 o 6 anys enrera vaig creure que ocupant l'aparell del Secretariat d'Estat Català el company Tona i jo treballant al costat del Comitè Pro Presos aconseguiríem coordinar l'acció subversiva i revolucionària dels grups clandestins que hi havia a Barcelona i a comarques.

Després de la repressió de la Dictadura i dispersat el nostre grup entre els exiliats i el presidi, el Secretariat d'EC no havia volgut mantenir en peu els grups d'acció i la gent de bona fe i disposada a fer coses s'havia anat deganyant per la manca de possibilitats econòmiques i per la manca d'interès demostrada pels dirigents en impulsar i multiplicar les activitats subversives que eren la raó d'existir d'aquella organització clandestina. Estat Català no podia transformar-se en un partit polític legalment constituït.

El nom d'Estat Català havia esdevingut un fantasma feia temps i quan Francesc Macià tornaria de l'exili es trobaria que el problema de la incompatibilitat entre el Secretariat de Barcelona i els catalans d'Amèrica que propugnaven el Partit Revolucionari Separatista de Catalunya havia desaparegut com per art d'encantament perquè "Estat Català" ja no existiria i el P.R.C.C. no hauria arribat a néixer.

L'organització politico-militar "Palestra"

La repressió de la policia espanyola havia fet desaparèixer la Societat d'Estudis Militars (SEM), dedicada a la formació d'oficials per al futur Exèrcit Català, i havia acabat, pràcticament, amb els grups d'escanots d'"Estat Català" com el titulat "Bandera Negra", que va ser el que va participar en el complot de Garraf. Després d'aquelles fallides experiències d'actuació clandestina, subversiva i terrorista, potser donaria resultat una entitat "legalment constituïda" i, aparentment, dedicada a l'esport i a la formació cultural de la joventut. Valia la pena de provar-ho.

I això és el que va fer Josep Maria Batista i Roca, un dels estudiants universitaris més actius del moviment catalanista de la seva primera joventut i també un dels nacionalistes més actius del temps de la Dictadura, amb el seu periòdic titulat la Cadena que tots ajudaven a distribuir. Batista i Roca va prendre com a model els gokols txecoslovacs i va donar a conèixer la seva iniciativa a uns quants amics de confiança i també a Pompeu Fabra, a qui va confiar la presidència de l'entitat que es diria "Palestra", recordant els exercicis i les lluites esportives de l'antiga Grècia. A casa nostra es dedicaria a la formació de la joventut practicant especialment l'excursionisme i el camping, organitzant conferències i curssets per tot arreu sobre temes polítics i fomentant l'emulació i l'esperit de lluita orientant-les cap a la formació de ciutadans conscients i dignes. Va presentar la sol·licitud al registre legal d'entitats del Govern Civil de Barcelona acompanyant el projecte d'Estatuts, com si es tractés d'una simple entitat cultural, i el dia 10 d'abril de 1930, era aprovada per l'autoritat delegada del Ministeri espanyol de la Governació.

De seguida va començar la campanya proselitista de cara als joves de famílies catalanistes i l'adhesió d'uns socis protectors. Les conferències i curssets van portar a "Palestra" un bon nombre d'intel·lectuals dels diversos sectors catalans

i l'acció proselitista es va estendre per tot Catalunya amb progressos evidents. Com organisme central o principal es va crear l'anomenat Cercle d'estudis polítics, econòmics i culturals de Barcelona i les practiques de camping dels dissabtes i diumenges eren orientades cap al foment de la disciplina i de la solidaritat i esperit de convivència entre germans d'una mateixa causa. De mica en mica, però més aviat del que s'esperava, es va poder anar de dret a fer de "Palestra" una organització político-militar nacional catalana.

Diversos dels nostres companys de la SEM s'hi van incorporar immediatament i van fer-hi bona feina perquè ja tenien practica i sabien on anaven.

Recordo amb goig la invitació que, per mitja del nostre vell amic i company Joan Carreres i Palet, ens va fer Josep Maria Batista i Roca, com a secretari de l'entitat, als que havíem estat a presidí. I uns quants dels companys de Garraf vaig anar a un gran campament que havien fet a la comarca del Valles Occidental. Aquell nombros grup de joves entusiastes ens van rebre amb una gran cordialitat i amb certa admiració. Obeint ordres donades per Batista i Roca - que anava amb calça curta com un vetera escoltista -, els caps de grup d'aquell campament van anar als respectius subordinats de formar-se militarment per escoltar les paraules de benvinguda i d'homenatge que va pronunciar el secretari de "Palestra" a honor nostre. Les paraules de Batista, abrandades de patriotisme, i els xarorosos aplaudiments dels joves concentrats ens van produir una forta emoció.

Allò podia ser molt prometedor i ens omplia el cor d'esperança perquè venia a satisfer una necessitat apremiant del nostre moviment independentista; la formació de la joventut. Ens va semblar que aquell era un bon camí i, si es podia actuar dintre la legalitat espanyola durant un cert temps, "Palestra" podria prestar un gran servei per a un futur no massa llunya. Per aconseguir-ho, calia treballar amb el tacte necessari tot camuflant les activitats amb una etiqueta estrictament cultural. En van parlar una estona amb Carreres i Palet, independentista cent-per-cent, entusiasta excursionista de tota la vida, actiu militant del CADCI i simpatitzant de les idees socialistes que eren les nostres.

La vida de "Palestra" va ser molt activa des de 1930 fins al juliol de 1936, quan l'acció dels incontrolats van acabar amb la seva actuació coincidint amb el que feien córrer males llengües sobre la filiació feixista de l'entitat.

Era una calúmia que no tenia nom. Perque el fet que Josep Maria Batista i Roca fos un fervorós catòlic practicant no volia dir que tingués simpaties per al feixisme de Mussolini ni pel nazisme de Hitler. Era un cristià dels bons, com tants d'altres d'aquell temps que coneixíem prou bé, independentistes de cor i de voluntat, precursors dels que, anys a venir, es manifestarien d'idees avançades i progressistes al servei de la llibertat dels homes i dels pobles i, especialment, de la llibertat dels homes i dels pobles que formen la nostra nació.

Uns quants dels militants més conscients de "Palestra", amb Carreres i Palet al davant, van formar part del grup que es va quedar de guàrdia al Palau de la Generalitat el 14 d'abril de 1931, quan Francesc Macià va proclamar la República Catalana. De la mateixa manera que quan el President Lluís Companys va proclamar l'Estat Català el 6 d'octubre de 1934, l'entitat, oficialment, i Josep Maria Batista i Roca en persona, sense discutir res ni tenir cap responsabilitat en l'organització de les forces armades capitanejades per Josep Lluís i Lluís Bauli, van formar en primer rengle després d'haver signat el compromís de col·laborar en la defensa de la proclamació feta pel President, encaminada a posar el nostre poble en situació de plena sobirania per a poder pactar, de veritat, un règim de lliure convivència peninsular de tipus federatiu o confederal. I el President de "Palestra", el Mestre Pompeu Fabra, es va fer responsable d'aquella col·laboració i va ser portat al vaixell "Uruguay" amb les altres personalitats catalanes que representaven el nostre país.

Com que "Palestra" ja comptava amb un bon grup d'amics nostres de tota confiança i jo m'havia compromès a formar part de la Comissió de Foment de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i estava decidit a incorporar-me al

moviment obrer de casa nostra, mai no vaig intervenir directament en les activitats de la novella entitat que ja era una realitat com escola de ciutadania i de patriotisme.

Arribaria a trobar ambient fora del territori de l'antic Principat ?

Era difícil perquè els catalans del País Valencià i els de les Illes que estaven en relació permanent amb Catalunya, eren més aviat gent gran i no sabem que existissin organitzacions nacionalistes de joventuts a cap dels altres Països Catalans.

A la biblioteca del Col·legi d'Advocats

Un dia, en Jurot, el meu advocat, em va fer avisar que mitjançant veure, vaig anar a casa seva i va resultar que Ferran Valls i Taberner, un dels membres de la Lliga Regionalista que era el Bibliotecari de la Junta de Govern i del Col·legi d'Advocats de Barcelona, i altres que havien estat destituïts, després de la destitució per la Dictadura de Primo de Rivera, em volien oferir un lloc de Bibliotecari auxiliar de la Biblioteca del Col·legi.

Vaig suposar que es tractava de reconseguir, en certa manera, la vaivada a conseqüència, entre altres, de la condemna a la Guerra i de la Guerra per les amenaces de mort dictades pel nostre Grup i en nom del Govern Regional de Catalunya contra els metges i botiflers que havien substituït als components de la Junta de Govern aïurada, democràticament, per la majoria dels col·legiats. Havia estat una iniciativa nostra i me semblava pensar que vindria un dia que, el que ve resultant més perjudicat de la nostra col·lecció per ajuda a trobar feina quan en tornar de l'èxil ja no havia perdut tot. Em feia estrany, però, que es recordessin del fet i de les persones que no passaven de regionalistes i tots ells eren enemics de la violència i més encara del terrorisme.

Vaig anar a veure en Valls i Taberner. Vivia al principi d'un carrer que de l'edifici que suposo que era de la seva propietat, que encara està intacte el triangle que dona al Passeig de Gràcia, ^{i que} per un costat té la Diagonal i per l'altre el carrer de Còrsega.

Valls i Taberner era un home que tenia fama de bon historidor del nostre país i de la nostra història en general, que havia estat a la llibreria Espanyola diverses vegades i era molt amic de Josep Pla, de Guàrdia de la "Barcelonina". El va

obrir una minyona, vaig entrar i en Valls i Taberner em va rebre amb molta amabilitat. Em va dir que volia oferir-me un lloc de funcionari de la Biblioteca del Col·legi d'Advocats per si podia interessar-me. No em va dir perquè havien pensat en mi per aquell càrrec ni em va parlar dels meus anys de presidi.

Valls, era un home físicament corpulent, alt i una mica carregat d'espatlles, amb unes mans massives i proporcionades a la seva estatura. Em va dir que continuava exercint el càrrec de Biblioteca de la Junta del Col·legi però que, per fer la feina material, hi havia aleshores un parell de persones: el cap dels serveis de Biblioteca, ~~una persona~~ i una senyoreta sortida de l'Escola de Bibliotecàries de la Diputació de Barcelona. Ara es tractava de crear un altre lloc per al Departament de llibristes perquè havia augmentat molt la feina amb el gran nombre de publicacions que es rebien per subscripció o per donatiu. No em vaig fer pregar gens i, sense preguntar-li quin sou tindria ni quan havia de començar, li vaig dir que agrairia molt que haguessin pensat en mi perquè ja estava cansat de fer llistes de difunts i naixements. Pensava, és clar, que sempre em donarien més que a l'Oficina d'en Cra-mousse on treballava de temporer.

Em va sorprendre en gran manera l'amabilitat d'aquell home que sabia que era un regionalista convençut i un reaccionari; que segurament blasfemava de les nostres activitats subversives; que era un enemic de la violència i més encara del terrorisme encara que fos aplicat al servei de Catalunya. Van quedar que ens trobaríem l'endemà mateix a la Biblioteca del Col·legi i em presentaria al cap dels serveis, un advocat que es deia Baltasar Cardoner i a la bibliotecària ~~Ma.~~ Dolores Lassalle.

La Biblioteca, instal·lada al primer pis de l'antiga residència senyorial que havia adquirit en propietat el Col·legi, era allà mateix on és avui; al carrer de Mallorca, 283, cantonada al carrer de Llúria i conservava el caràcter vuitcentista amb el seu pati central voltat de columnes i una decoració sòbria a més no poder, de colors més aviat foscos per tot arreu. La Sala de Lectura era a la part del davant de l'edifici i les oficines de catalogació al darrera; al segon pis hi havia les revistes relligades, el Diario de Sesiones de las Cortes españolas i molts

llibres jurídics vells que ja només consultaven els advocats especialitzats en història del dret o en dret civil català.

Vam concretar en què consistiria la meua feina i on tindria el meu despatx o lloc de treball, que seria on es guardaven els al·legats antics; un lloc que em va agradar força perquè era molt independent i allunyat de la Sala de Lectura i on hi havia el fitxer de les revistes que es rebien i que tindria al meu càrrec. Al costat d'aquella sala n'hi havia una altra on es reunia la Comissió de Cultura que aleshores portava una vida molt limitada perquè es pot dir que només es dedicava a fer la selecció dels llibres de novetat que ens portaven vistes als llibreters o proposaven l'adquisició d'altres obres del país i de l'estranger de les quals se'n tinguessin bones referències.

Després em va presentar al Cap de Secretaria que tenia el despatx a la planta baixa. Era el funcionari de més categoria però no pas el Secretari de la Junta de Govern: només era el Cap de la Secretaria i la Junta tenia el seu Secretari, com tenia el Bibliotecari, elegits per l'assemblea de col·legiats. Aquell alt funcionari es deia Manuel Goday. Era molt tívat i em va caure malament des del dia que me'l van presentar. Vaig comprendre de seguida que ell tampoc no sentia cap mica de simpatia per mi i estava tant a tant. Una estreta de mà, fluixa i freda, un adéu-siau per quedar bé i prou. Com que jo ni havia de tenir pocs tractes, mai no vam tenir cap topada directa.

En Valls em va dir que l'endemà anés al despatx de don Raimon d'Abadal, el Degà, perquè em volia conèixer. Jo sabia que era el President de la Comissió d'Acció Política de la Lliga Regionalista, que havia presidit l'Assemblea de Parlamentaris de l'any 1917 i també sabia que tenia fama de ser un home molt de data. I això em feia témer que em preguntés per les meves idees i em prengués de cap d'esquilla de boncomençament. Però, no. Es veu que sabia qui era jo i també sabia els meus antecedents.

Don Raimon, com li deia tothom amb afecte i respecte i com si es tractés de l'Avi de la família, també em va rebre amb una certa amabilitat i amb un lleuger

sonriure que vaig endevinar a través de la seva barbata grisa. Tampoc no em va preguntar res sobre el meu passat. Es va limitar a observar-me durant uns instants que a mi em van semblar hores i no sabia cap ¹ongirar-me per esquivar la seva mirada. Després, em va preguntar quants anys tenia; li vaig contestar que anava pels 31; si li agradava la feina que m'havien destinat i li vaig dir que sí i que ho agrairia molt. A hores d'ara encara no m'imagino què devia pensar de mi. Aquella curiositat em sorprenia en gran manera, com si es tractés de conèixer una cosa rara i mai vista. I potser el vaig desil·lusionar una mica amb el meu aire de noi de pis que semblava que mai no hagués trencat cap plat ni cap olla.

Al cap de pocs dies, considerant que ja tenia feina segura i més ben pagada, vaig proposar a la meua mare el trasllat a Barcelona i vam trobar una caseta de planta baixa al carrer de la Costa, del terme de Sant Gervasi; un carrer estret i no gaire llarg que hi ha a la banda esquerra pujant pel Passeig de la República Argentina. De nou a Barcelona, només anava a Rubí per veure sovint a la meua xicota, esperant de casar-nos així que hagués fet uns quants estalvis per a comprar els mobles de la nostra habitació i els del meu despatx de treball.

Al cap de poques setmanes i aprofitant la primera avinentesa, vaig començar a proposar a Valls i Taberner algunes de les meves iniciatives sobre altres serveis auxiliars que em semblaven convenients d'establir per a completar les activitats ~~auxiliars~~ de la Biblioteca i de la Comissió de Cultura. Primer i respectant les jerarquies burocràtiques em vaig parlar amb en Cardoner i després amb la bibliotecària; el primer va rebre les meves iniciatives amb un desmenjament absolut, dient que era inútil proposar res a la Junta perquè no s'interessaven gens per les coses de la Biblioteca i feia anys que havia decidit anar fent i prou; que si em veia amb cor de plantejar aquelles coses al senyor Valls ho podia fer directament i amb tota llibertat. En Cardoner era un home sumergit en els estudis de dret canònic i també del romànic i no s'interessava per cap altra branca del dret;

totes les trobava insoportables i no podia sentir parlar, precisament, del dret públic o polític que és el que m'interessava més a mi; li vaig parlar de fer reaparèixer la Revista Jurídica de Catalunya, però editada en català, i va fer una ganyota compensant que jo era un somia-truites; i com que els funcionaris de la Biblioteca, pel mateix preu ho érem de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya que tenia el seu estatge oficial al Col·legi i li vaig dir que suggerís a la Junta d'organitzar uns cicles de conferències sobre temes jurídics d'actualitat, va girar cua cap al seu despatx particular tot dient: feu el que voleu i no m'emboliqueu per res a mi perquè jo jaestic cansat de tot.

Jo trobava que aquella etapa política que estàvem vivint exigia la intervenció activa dels advocats del Col·legi i de l'Acadèmia per a preparar tot el que es podia preveure com a cosa immediata. Però Cardoner ja m'havia dit una vegada per sempre que la política no l'interessava poc ni molt, que considerava que els llibres polítics no feien cap falta a la Biblioteca perquè es tractava de simple literatura demagògica i barata. Per acabar-ho d'adobar, era un home d'un catolicisme tan cavernari que es descantava més aviat pel retorn a la Inquisició que no pas pel cristianisme ben entès. No hi havia manera de coincidir ell i jo en res. I va acabar per no preocupar-se de mi ni de la meua feina, resignat a que m'entengués directament amb Valls i Taberner i amb el degà i tot, si calia, sense cap gelosia ni amor propi. I és clar, vaig acabar per no consultar-li res.

Vaig anar coneixent els advocats de més fama que frequentaven la Biblioteca i vaig conquistar tot seguit la simpatia de Francesc Maspons i Anglèsell que havia conegut a la Llibreria Italiana i sabia de les nostres activitats més o menys revolucionàries; vaig tractar de prop a Josep Roig i Bergadà que a les seves velleses se li desvetllava un catalanisme progressiu i al que havia estat el gran orador d'Acció Catalana, Amadeu Hurtado a qui vaig tractar sovint quan anava a casa seva o al despatx del Passeig de Gràcia quan va ocupar la presidència de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i a Isidre Duran i Balada i a Rafael Closes, que ja els coneixia d'abans d'anar a Alacant.

I de tota una sèrie d'advocats de les noves promocions, vaig fer una bona i llarga amistat amb Emili Colom ~~de Sagarra~~ i amb Frederic Marimon que van ser secretaris de l'Acadèmia quan es va organitzar i celebrar el I Congrés Jurídic Català la inauguració del qual va presidir el President de Ca alunya Lluís Companys i Jover pocs dies abans d'esclatar la sublevació monàrquico-militar del 18 de juliol de 1936.

Vaig conèixer i tractar a molts col·legiats i és curiós que mai no vaig establir relacions amb un sol dels advocats dits d'esquerra que no ~~me~~^{me} veia i sentia a les Juntes Generals del Col·legi quan plantejaven temes d'escàndol. D'aquest sector de col·legiats ^{mai} no en vaig veure ^{mai} cap que fos de la Comissió de Cultura.

Entre les coses que vaig anar proposant durant els sis anys que vaig fer de funcionari auxiliar de tota mena d'activitats del Col·legi i de l'Acadèmia, en recordo amb molt de gust unes quantes:

Arxiu de Premsa. Trobava que la Biblioteca del Col·legi havia d'estar al dia del que es deia a la premsa diària sobre temes eodret i, entre aquests, d'una manera especial els de dret polític i social. Eren molts els col·legiats que feien política i em semblava lògic que a la Biblioteca hi hagués un arxiu de retalls de premsa degudament classificats per matèries com apèndix del llibres de la biblioteca i de les revistes especialitzades. No creia que aconseguís que fossin catalogats com es feia amb els llibres i els articles de revista però almenys es podien tenir a la disposició dels col·legiats ordenats cronològicament dintre de cada matèria i si en Carroner no els volia incorporar en el catàleg general es podrien ordenar les fitxes en un catàleg especial i en un lloc adient.

Com que la Biblioteca estava subscripta a gairebé tots als diaris barcelonins i se'n rebien molts de comarques, al cap de poc temps l'Arxiu de Premsa que de moment tenia en el meu despatx ja ocupava bona part dels prestatges que voltaven la meua taula de treball i em donaven molta feina. Aquell arxiu, però, m'interessava més a mi que a ningú.

Revista Jurídica de Catalunya. L'antiga revista d'estudis jurídics, especialment dedicada als estudis de dret català, feia molt de temps que no sortia. En la seva darrera etapa s'havia editat en espanyol però comptava amb la col·laboració de les primeres figures dels juristes d'aquell temps. Ara calia fer-la en català i dedicar-la a totes les branques del dret però d'una manera especial al dret públic i al dret internacional, sense oblidar els estudis sobre les modificacions que calia introduir al dret civil català per posar-lo al dia. De tot això n'havíem parlat moltes vegades amb en Maspons.

I ho vaig proposar a Valls i Taberner, dient-li que estava segur que en aquelles circumstàncies els subscriptors gairebé cobririen el cost de l'edició i la Junta del Col·legi no hi hauria de destinar grans subvencions per a mantenir-la, encara que de moment fos indispensable de fer-ho fins a reunir els subscriptors ^{suicients} ~~suicients~~ suficients per a cobrir el cost. Com que creia que els col·laboradors ^{suicients} ~~suicients~~ seguirien sense cobrar els treballs i l'administració es podia portar des de la Biblioteca i sense sous complementaris, en Valls ho va acceptar en principi i va dir que comencés per demanar pressupost a la impremta. Li vaig dir que potser ens faria un bon prou el germà d'en Casacuberta de la "Barcino" que era molt amic seu i va estar-hi d'acord. Amb el pressupost de la impremta a la mà, en Valls ho va proposar a la Junta i ningú no va dir res en contra de la represa de la publicació ni de que es fes en català. Es va acordar que en Valls en fos el responsable i que ell mateix triés uns quants advocats entre els joves estudiosos de les noves promocions per a fer-se càrrec de la redacció. Es van fer uns quants números amb treballs sobre història ~~de~~ dret i sobre temes de dret civil català i, amb el canvi de Junta, va anar minvant l'interès per la revista. Els subscriptors eren pocs per a mantenir-la econòmicament sense subvencions. Potser el to de la revista no era el que havia ~~estat~~ de ser en aquells moments i els temes uns altres ben diferents. Potser les pugnes partidistes dels partits catalans li feien la vida difícil.

Catàleg de la Biblioteca. Feia anys que s'havia editat un volum que registrava gairebé tot el fons de la Biblioteca. Era una edició en paper de fil de fabricació especial de tamany foli, el mateix tamany de l'edició de les Constitucions Catalanes, també editades pel Col·legi. Aquell primer volum del Catàleg feia molt de goig però ara calia fer el segon i fer-lo en català mirant de fer-hi figurar tota la unió de llibres que s'havien adquirit durant aquells darrers anys. No es va trobar oposició a la Junta i vam anar a veure les resmes que havien quedat de l'edició del primer volum. Aquell paper sobrant es guardava a les antigues caballerisses que feien de magatzem, a la cantonada del carrer de Llúria, allà on hi havia el pati que vam triar per fer-hi petar aquella bomba que havia de ser ~~el~~ el primer avís als nostres "condemnatats a mort", amb el degà de R. O. Joaquin Dualde, al davant.

Vam treballar en aquell segon volum del Catàleg tots els dies de la Biblioteca sense agatejar-hi esforços per tal que pogués sortir el més aviat millor. Jo hi vaig dedicar bona part dels dies de les meves vacances, emportant-me fitxes i proves d'impremta a casa. A l'ombra d'una palmera que hi havia al mig del pati d'aquella caseta de Sant Gervasi vaig treballar totes les hores que em permetien les meves repeses activitats polítiques i socials.

Biblioteca Jurídica Catalana. Un dia, parlant amb Francesc Maspons i Anglèsell, que cada matí, quan sortia de casa seva, passava indefectiblement per la Biblioteca perquè vivia a prop, el carrer de Llúria, li vaig proposar la creació d'una Biblioteca Jurídica Catalana editada a base de subscripcions per sèrie de tres o quatre volums. Com que no podíem comptar amb cap subvenció del Col·legi, vaig pensar que potser podríem sortir del compromís orientant-la com a publicacions annexes a la Revista Jurídica. En Maspons ho va trobar bé i en proposar-li que fos ell el director, em va dir que aniria millor que fos en Valls i Taberner. Maspons seria un volum seu de franc. Vaig explicar el pla a Valls i Taberner i li vaig dir que en Maspons proposava que ell fos el director i que el primer volum també fos d'ell.

Mentre jo anava donant curs a les circulars i butlletins de subscripció i anaven arribant les primeres altes, em va cridar en Valls per dir-me que ell i jo pensàvem d'una manera molt diferent no solament en la qüestió catalana sinó també en la qüestió social i que abans de tirar endavant la Biblioteca de la qual havia de figurar com a director, volia sortir de dubtes i necessitava que li aclarís si, com a fundador o editor de la col·lecció, podria imposar en qualsevol moment l'edició d'un original que, políticament o socialment, fos totalment contrari a les seves idees particulars; que ni que fos del senyor Maspons es pogués trobar en l'obligació de patrocinar la difusió d'unes idees polítiques de les quals discrepava; que ell sabia de les meves activitats i les respectava però no podia arribar a l'extrem de servir de tapadora a'unes tendències que ell condemnava i no compartia; i, concretament, que no es volia trobar en que jo incorporés a la Biblioteca un original de la tendència social comunista, per exemple, encara que l'autor fos català o una traducció marxista estrangera. Jo li vaig contestar amb tota sinceritat que la iniciativa de crear una Biblioteca Jurídica Catalana no portava la mala intenció que m'atribuïa i menys encara que volgués abusar de la seva confiança; que si jo hagués volgut o pogut fer una Biblioteca d'Estudis Polítics i Socials d'esquerra no hauria acudit a ell ni al senyor Maspons com a primers autors de la sèrie; que, de veritat, considerava que la Biblioteca Jurídica podia tenir la vida assegurada perquè ne en sortia cap i es podia considerar com una publicació anexas a la Revista Jurídica; que si comptàvem amb el patronatge de l'Acadèmia o del Col·legi o d'ambdues corporacions, encara menys hi podria incorporar autors comunistes o separatistes perquè no coneixia cap advocat que es fos una cosa ni l'altra. Ell va insistir que tampoc no era partidari de publicar cap obra ^{comunista} estrangera ~~ni de tendència~~ i jo hi vaig estar d'acord.

La primera sèrie de quatre volums seria a base de Valls, Maspons, Borrell i Soler i Roig i Bergadà. El primer seria sobre història del dret, el segon sobre dret polític, el tercer sobre dret civil i el quart sobre dret comercial.

L'andament Pacte de San Sebastián

Arran de la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera i de l'esbaltament de la del general Berenguer que, com la primera, havia estat creada per Alfons XIII per mirar de salvar-lo de les responsabilitats concretes amb motiu dels desastres militars del Marroc, a tot arreu es va sentir la necessitat de formar comitès revolucionaris. Però no s'aconsegia enlloc. La dicòrdia general no feia impossible.

A casa nostra, el doctor Aiguader parlava de la urgència de fer una aliança republicana espanyola per a la preparació de la qual va fer uns quants viatges a Madrid el mes de març d'aquell any 30. Es va entrevistar amb els republicans Manuel Azaña i Alvaro de Albornoz i també amb el socialista Fernando de los Ríos. I per demostrar que Catalunya anava al davant de tothom, els va parlar de l'existència d'un Comitè Revolucionari. Un comitè que, si per cas, mai no havia estat formalitzat perquè la gent que conspirava ho feia des de les taules de càrre o des de societats legalment tolerades pel règim dictatorial i no passaven de ser unes simples penyes polítiques a la ciutat i a comarques.

Aiguader volia inspirar confiança als republicans i socialistes espanyols i s'esforçava en fer-los creure que el moviment separatista havia disminuït considerablement i que ja no representava cap perill per a la Revolució espanyola:

El sentimiento separatista - deia - había disminuído un poco. El pueblo español también exteriorizaba su disconformidad con el régimen con tanta bravura como los catalanes. Un viento revolucionario lo agitaba todo y confiaba que el nuevo régimen resolvería el pleito de Cataluña porque disminuía su agresividad el movimiento separatista. De nuevo parecía estructurarse la idealidad para una acción común; el mismo afán de sesenta años antes conmovía a Cataluña, considerando que ahora podría solucionar sus problemas más conjuntamente con la idealidad revolucionaria de España...

Aquestes i les que donem a continuació estan segurs que no haurien fet cap gràcia a Francesc Macià:

Descontada la possibilitat de concòrdia con las instituciones monárquicas, la libertad catalana no es posible más que con la revolución. Un levantamiento aislado de Cataluña, posible siempre, sería fácilmente vencido ante la fuerza del resto de la nacionalidad española. No nos faltarían hombres ni medios de defendernos: la topografía de Cataluña está hecha para una guerra civil o para defendernos de un invasor, pero nos faltaría dinero. Otra facilidad prevista nos la podría dar una guerra extranjera en que interviniese España; pero es cosa fortuita que no está a nuestro alcance provocar. Además, el Estado español lo pensaría mucho antes de decidirse, por el enemigo interior que representarían los catalanes. No queda otro camino que la revolución española y con ella pactar nuestra libertad. Un avance de esto fue el pacto de San Sebastián...

Jaume Aiguader parlava als republicans espanyols de l'organització de Macià quan sabia prou bé que "Estat Català" ja no era res; parlava del Partit Republicà Català i sabia que era un altre petitfantasma; parlava dels federals i tampoc no representaven cap força. Volia fer creure que comptava amb la Confederació Nacional del Treball, amb el Partit Comunista Català, amb la Unió Socialista de Catalunya. Deia que s'havia deixat de banda al Partit Radical de Lleroux i confessava que "Acció Catalana" que el dia 3 d'aquell mateix de març havia publicat el seu primer manifest de represa d'activitats polítiques amb els lemas: "Catalanisme. Liberalisme. Democràcia. República", no n'havia volgut saber res.

A Madrid, la discòrdia entre els diversos sectors republicans i el ròssec de la recent col·laboració del Partido Socialista Obrero Español i de la Unión General de Trabajadores de España amb la Dictadura de Primo de Rivera els feia indesitjables o poc de fiar, tot i que sabien que els republicans sols tampoc no podien fer res.

Els socialistes, per la seva banda, volien fer creure que ells eren els més revolucionaris però que una aliança amb els republicans no era possible de realit-

sar-la si no feien les paus els dos sectors o grups republicans que es consideraven els més prometedors: l'Alianza Republicana, formada principalment per un grup d'intel·lectuals de l'Ateneu de Madrid i el Partido Republicano Radical que continuava capitanejant Alejandro Lerroux, perquè tots dos grups estaven en pugna amb el Partido Radical Socialista a conseqüència d'unes discrepàncies personals entre Manuel Azafia i Alvaro de Albornoz. Hi havia també un Partido Federal Español que comptava amb quatre gats i la Derecha Liberal Republicana que acabava de néixer a base d'ex monàrquics que, socialment, eren d'extrema dreta.

Amb totes aquelles forces no es podia anar enlloc si no es comptava amb els sectors obrers del P.S.O.E. i de la U.G.T., tot i estar tarats de col·laboracionistes amb la Dictadura.

Marcel·lí Domingo, un dels dirigents dels radicals-socialistes, va considerar que calia comptar amb els republicans catalans i pel juliol es va decidir a fer un viatge a Barcelona. Però no va aconseguir convèncer als dirigents d'"Acció Catalana" ni els d'"acció Republicana" perquè s'integressin a un comitè revolucionari espanyol. Però va poder aconseguir la promesa de col·laboració d'"Estat Català" que representava el doctor Aiguader a base de que la revolución proclamase desde el primer momento la personalidad de Cataluña y el derecho de darse una organización interior y que las Cortes españolas solamente tuvieran que estructurar la mutua convivencia dentro del Estado. Les gestions de Marcel·lí Domingo, van ser un fracàs.

Finalment, va ser José Salmerón, fill del tercer president de la primera República Espanyola qui va aconseguir la conformitat dels catalans dels diversos sectors per a celebrar una reunió el dia 17 d'agost, a dos quarts d'una del migdia, a l'Hotel de Londres, de San Sebastián. Reunió que no sé per quines raons van decidir de fer al Casino de Unión Republicana. Potser pel nom d'aquell casino.

El doctor Aiguader explicava com s'havien fet els primers contactes i deia:

Conocía a muchos de los reunidos por tratos y confabulaciones anteriores y éstos me presentaron a nuevas gentes, efusivas y cordiales en su mayoría. Fraternalizamos

sobre todo con los nacionalistas republicanos vascos y en especial con Aizasoro.

Per fi, es van reunir sota la presidència de Fernando Sasiaín i no pas a l'Hotel de Londres, com havien quedat, sinó a l'esmentat casino.

Hi van assistir Alejandro Lerroux i Manuel Azaña (que diu que va arribar molt tard), en representació de Alianza Republicana; Marcel·lí Domingo, Alvaro de Albornoz i Angel Galarraga, en representació del Partido Radical Socialista; Niceto Alcalá-Zamora i Miguel Maura, de la Derecha Liberal Republicana; Santiago Casares Quiroga, per la Federación Republicana Gallega; Manuel Carrasco i Formiguera, en representació d'"Acció Catalana"; Macià Mollot, en representació d'"Acció Republicana"; i Jaume Aiguader, en representació d'"Estat Català" i com a delegat de la Unió Socialista de Catalunya.

Com invitats i a títol personal hi havia Felipe Sánchez Román, Eduardo Ortega y Gasset, germà del filòsof i políticament situat més a l'esquerra del republicanisme, federal i amb una gran simpatia per les reivindicacions catalanes. Indalecio Prieto també hi va assistir però com a simple espectador i, per tant, sense cap compromís particular ni de partit i menys encara de la U.G.T. d'Espanya. Els del Partido Federal, de Salmerón, que havien estat als promotors de la reunió, no hi tenien ningú perquè les gestions fetes per Salmerón havien de ser aprovades pel congrés del partit que s'estava celebrant aquells dies. Es veu que Salmerón havia fet totes aquelles gestions per iniciativa personal.

El doctor Aiguader va ser el primer en fer ús de la paraula i ell mateix ens ha deixat escrit el resum de la seva intervenció en el llibre titulat "Catalunya i la Revolució" que va publicar l'any 1932:

Pedí la palabra, haciendo constar que iba a hablar con toda claridad, por crear los delegados catalanes que era la única manera de llegar a un acuerdo.

I copien textualment el que diu en la pàgina 80 del llibre citat, respectant el seu estil d'espanyol:

Dije después que si Cataluña se interesaba por la República y su proclamación, porque aparte de las cuestiones doctrinales existían graves ofensas que las instituciones la habían inferido durante la Dictadura, le interesaba más todavía su libertad nacional. Que aspiráramos a que la revolución, como cosa consustancial con ella, aceptase la personalidad de Cataluña y el derecho de estructurarse sus libertades. Que hacia la República tendríamos nuestra simpatía, pero que por la proclamación de nuestras libertades tendríamos la actitud más entusiasta.

Després va parlar Miguel Maura per demanar aclariments i li va contestar Manuel Carrasco i Formiguera per a exposar la doctrina del dret d'autodeterminació dels pobles. Macià Maillo també hi va intervenir amb encert, afegeix Jaume Aiguader.

La rèplica més agressiva de totes va ser la d'Alvaro de Albornoz, que va dir: De manera que ustedes piensan aprovecharse de la revolución para proclamar la independencia de Cataluña...

Miguel Maura va ser més hàbil quan va dir que calia fer un plebiscit i es va quedar que es reuniria els Ajuntaments i les Diputacions de tot Catalunya per a determinar les llibertats del país.

El doctor Aiguader diu que Alcalá-Zamora es va manifestar amb molt d'encert donant proves de ser un home de gran cor i de gran cervell.

I Lerroux, que no havia dit un mot fins aleshores, va declarar:

Yo he callado mientras se ha debatido este asunto y parecería una imbecilidad inexplicable teniendo un partido fuerte en Cataluña. Tengo que decir a los delegados de los partidos catalanistas que tienen mi más franca adhesión a sus demandas y que las suscribo por entero...

Els partits d'esquerra de Catalunya havien deixat al Partido Republicano Federal, de Barcelona, que seguia tenint com a líder a Lerroux, pels seus mals antecedents i ara el representant del lerrouxisme en persona es posava al costat dels tres partits catalanistes i de disciplina exclusivament catalana.

Llegint el que va dir Lerrooux en aquella reunió, ens venien a la memòria les anècdotes de quan passejava per la Rambla amb una bandereta espanyola a la cinta del seu barret de palla i de quan es va manifestar com un dels més entusiastes assistents de l'Assemblea de Parlamentària de l'any 1917 i després va resultar que havia estat ell el confident a sou del Govern Civil de Barcelona, com de costum.

Casares Quiroga diu que va acubar als catalans d'egoistes perquè no els havien plantejat les seves reivindicacions autonòmiques sense pensar en Galícia i Euzkadi. I Aiguader diu que es va acordar que els galiecs i els bascos tindrien les mateixes llibertats que Catalunya.

Com que Manuel Azaña va arribar tard, Indalecio Prieto va ser l'encarregat de fer-li un resum de tot el que s'havia parlat fins aquell moment. Però no es diu què va opinar el futur president del Consell de Ministres de la II República Espanyola.

Finalment, es va nomenar un comitè revolucionari espanyol format per Alcalá-Zamora, Azaña, Casares Quiroga, Prieto, Galarza i Aiguader amb uns substituïts per si es detenia algun dels primers: Maura, Mallol i Sánchez Román.

Es curiós que hi figurés Prieto si va assistir a la reunió sense cap representació política, com tampoc no en portava cap Sánchez Román. I més curiós encara que el doctor Aiguader que havia fet tans mèrits, a l'hora de l'hora fos substituït per Lluís Nicolau d'Oliver i que al mateix temps quedés eliminat el delegat oficial d'"Acció Catalana" Manuel Carrasco i Fontiguera.

Quant a la resta de representants republicans hi mancaven els federals i no hi havia els republicans bascos ni ningú del Partit Nacionalista Basc, potser perquè el senyor Prieto els considerava massa reaccionaris o perquè els bascos no volien saber res amb els partits republicans tradicionalment enemics dels nacionalistes bascos. Però el més bo del cas és que ningú no volgués signar cap mena de compromís i que ni tan sols s'aixequés una Acta de la reunió.

Els tres catalans es van adonar que aquella reunió havia estat celebrada sense que els espanyols adquirissin cap compromís. Tot havia quedat en paraules i les paraules se les emporta el vent. I pensant-hi un parell de dies van convenir en redactar una acta resumint el que s'havia dit en concret, que no era gran cosa com a compromís per a la futura República espanyola:

Els delegats dels partits republicans catalans assistents a la reunió celebrada abans d'ahir a San Sebastián resolgueren explicar, amb l'autorització dels altres reunits, que llur participació en els importants acords presos en la dita reunió fou precedida de l'unànime i explícit reconeixement, per part de totes les forces republicanes espanyoles, de la realitat viva del problema de Catalunya i del compromís formal contractat per tots els representants presents respecte a la solució de la qüestió catalana a base del principi d'autodeterminació concretat en el projecte d'estatut o constitució autònoma proposada lliurement pel poble de Catalunya i acceptada per la voluntat de la majoria dels catalans expressada en referèndum votat per sufragi universal. - Macià Mallof - Jaume Aiguader i Miró - Manuel Carrasco i Foriguera.

El doctor Aiguader va dedicar tres articles a "La Pau de Catalunya" explicant com havia anat aquella reunió; Carrasco ho va explicar en una conferència pronunciada en una assemblea de socis del seu partit. I "La Veu de Catalunya", de la Lliga Regionalista hi va dedicar nou o deu articles per a combatre la reunió i els suposats acords que s'hi van prendre.

Al País Basc s'havia seguit amb interès, però sense cap mica de confiança, tot el que es deia d'aquella reunió que no havia servit de gran cosa.

Al País Basco s'havien seguit amb interès aquelles converses, tot i que el Partit Nacionalista, el més important dels dos sectors polítics de disciplina exclusivament basca, ni hi havien pres part.

I El Pueblo Vasco, explicava als seus lectors els incidents i les opinions personals d'alguns dels assistents a la reunió de San Sebastián i deia:

Faltaba conocer las condiciones en que los republicanos catalanistas se unían al esfuerzo peninsular. El señor Carrasco fue bien explícito, según se dice: ellos no pueden incorporarse a la acción común más que con la promesa de que un nuevo régimen resolviera las aspiraciones catalanistas. ¿Qué cuáles son estas? El reconocimiento de la personalidad de Cataluña, independiente de España, sin otro vínculo entre ambas que la vida de relación. Hay intereses que exigen esta vida; pero Cataluña no puede reconocer a nadie autoridad para gobernar su propio país. Miguel Maura no admitía que se forzara la voluntad de los demás republicanos, comprometiéndoles desde ahora por el automatismo de un nuevo régimen a conceder tales libertades a Cataluña. Hay que buscar las coincidencias mínimas de todos para ensanchar la unión, y habría que atenerse a la fuerza de los hechos, tal como se produjeron, sin hipotecar el porvenir con compromisos. Los catalanistas glosados por Marcelino Domingo concretaban su aspiración en la libertad política de Cataluña, sosteniendo vida de relación con España. Pero esta vida de relación - preguntaba Alcalá-Zamora- cómo sería regida? Por un Tratado? Por las Cortes Constituyentes? O sería una imposición de Cataluña al Estado español? Cataluña - contestaban - tendría, en caso de que prosperara la acción común, la facultad de redactar el Estatuto de sus libertades políticas, el cual sería sometido a las Cortes Constituyentes, donde habría de ser discutido y establecido. ¿Qué normas establecería este proceso de resolución? - preguntaba Miguel Maura. Por sufragio universal - convinieron unánimemente los reunidos. Inadecio Prieto - que acudió por deferencia a la invitación personal que se le hiciera, pero sin representación socialista - habría hecho observar agudamente que los catalanes hablaron primero de pacto para después hablar de su libertad absoluta. Y esto último

pugna con el concepto del pacto, que implica la existencia de dos voluntades libremente contratantes. También creía indispensable advertir que los derechos individuales habrían de ser establecidos por las Cortes Constituyentes, pues de lo contrario, dada la idiosincracia de algunas regiones y las facultades de éstas, el nuevo régimen podría suponer en ellas una regresión de las libertades ciudadanas. Lo mismo opinaba el auditorio. También hubo una intervención de Lerroux, quien comenzó elogiando la nobleza de los catalanes al plantear su punto de vista. Conformes todos en conceder a Cataluña facultades para redactar el Estatuto de sus libertades y someterlo a Cortes Constituyentes.

D'on havien tret aquesta informació els redactors del diari basc ? Probablement de les declaracions de Carrasco i de Prieto.

El doctor Aiguader en la polèmica amb "La Veu de Catalunya", de la Lliga Regionalista, s'expressava d'una manera que desorientava o enganyava al nostre poble perquè en el seu segon article sobre l'anomenat Pacte de San Sebastián, publicat a "La Rambla de Catalunya" del dia primer de setembre de 1930, deia coses com aquestes:

"El compromís concret per part dels altres delegats de respectar la nostra llibertat per a establir el nostre règim -sempre dins dels principis proclamats per la República-; la seguretat de que cap intervenció estrangera pertorbaria les nostres determinacions; la promesa de que el poder estatal no posaria el seu vet a les nostres decisions, van ser uns acords que compensaven força el nostre afany que satisfan la necessitat i el desig, de tants segles sentit amb dolor...

On era el Pacte ? On eren els compromisos concrets pels republicans i socialistes espanyols si, aquests darrers, que probablement representaven la majoria de la població de llengua castellana i especialment de la classe obrera d'Espanya no hi van voler assistir oficialment ni, per tant, es podien sentir obligats per res ?

I més endavant, en aquell mateix article, encara deia:

"La llibertat de Catalunya no era concedida en virtut de principis i de regles establertes amb anterioritat sinó en virtut de mèrits i proves de capacitat i de

força. Per això, les altres nacionalitats - Bascònia i Galícia - van haver de protestar per aconseguir un tracte semblant i exigir el dret a estructurar-se en un Estat propi com afirmació revolucionària. I si la cosa va ser fàcil d'aconseguir, sense la seva reclamació haurien restat al marge..."

Fora de l'acusació d'egoisme feta als catalans per Ferreres i Turoga, en nom dels gallecs republicans on eren els nacionalistes i els republicans bascos si no hi van assistir ni uns ni altres probablement per no voler tenir tractes amb aquella gent, suposant que haurien estat invitats?

Aquella polèmica amb la gent de la Lliga feia dir molts diàrets al nostre doctor Aiguader i, amb la seva rèplica incontrolada, acabaria per entabanar a la nostra joventut que era sentimentalment o instintivament catalanista però poc formada políticament.

I encara reblava el clau amb la demagògia del seu tercer article de la sèrie, publicat el dia 8 del mateix mes de setembre:

"La por a la revolució ha atarat, sempre que l'ocasió ha estat propícia, el gest decisiu que podia alliberar Catalunya amb un acte de violència. Ara, nosaltres no tenim remordiments ni aquestes temors retrunyits i per Catalunya i amb Catalunya anirem on calgui i sabrem resistir la lluita fins que el pacte sigui integralment realitat. Però è les derrotes dels catalanistes han estat precisament degudes a això, a la manca d'impetu a l'hora de la prova; a refredar-se i a tenir asna en el moment que es necessitava un pit que respirés ampliament".

Aquella voluntat d'assolir el poder i aquell llenguatge tan contundent va durar poc però, al cap de tres o quatre mesos, el doctor Aiguader es va assabentar que l'havien desplaçat, sense saber com ni per què, d'aquell Comitè Revolucionari que li feia tanta il·lusió i que semblava que s'havia creat per a portar a la pràctica l'anomenat i inexistent "pacte" de Sant Sebastià.

La impossible concòrdia

Recordant les incidències de l'anomenat Pacte de San Sebastián - que jo no vaig poder viure de prop perquè era al "Reformatori" d'Alacant però es va ser fàcil reunir les principals dades i documents així que vaig retornar a Barcelona un cop alliberat de les meves dues condemes -, es veia ben clar que era impossible que poguessin arribar a una entesa els republicans i socialistes espanyols amb els republicans i socialistes de disciplina catalana encara que es tractés d'anar contra la Monarquia borbònica que era l'enemic comú.

Sempre ha passat igual: així que es presenta l'avinentesa d'iniciar una acció política encaminada a promoure l'establiment d'un règim radical per a fer foc nou i anar a una veritable reconstrucció peninsular en règim de llibertat individual i col·lectiva, els espanyols de seguida liquiden les seves discrepàncies i fan el bloc contra nosaltres els catalans que reivindiquem els drets més elementals i la plena sobirania i llibertat per a poder pactar en igualtat de condicions un règim de convivència peninsular entre les diverses nacionalitats que integren l'Estat espanyol. Tant si les reivindicacions catalanes són maximalistes com si són minimalistes, no hi ha manera d'arribar a un acord. És a dir tant si els catalans amb una excessiva comescendència i afany de concòrdia reivindiquen una simple autonomia provincial a l'espanyola com si reivindiquen l'exercici del dret d'autodeterminació.

Això passa quan es tracta d'enteses renovadores d'esquerra i quan es tracta d'aliances entre les forces representatives de les dretes conservadores. No hi ha res a fer.

Els espanyols, potser pel fet de saber que són més en nombre i que tenen a les seves mans l'aparell de repressió de l'Estat, sempre volen manar i no volen renunciar a cap de les actuals prerrogatives governamentals. I més de quatre vegades hem vist que els catalans d'esquerra i els de dreta afluïxen en les respectives reivindicacions fonamentals mentre els espanyols es mantenen fermes en la negativa a concedir nous drets i llibertats que puguin menjar el seu poder decisiu.

Una situació semblant, per bé que no tan violent, es crea a Euzkadi i Galícia quan bascos i gallecs de dreta o d'esquerra es disposen a establir un acord polític amb les dretes o esquerres espanyoles.

Les pugnes entre dretes i esquerres també es produeixen a l'interior de cadascuna de les nacionalitats i trobem que és la cosa més natural del món en un règim democràtic i quan es tracta de defensar les respectives orientacions polítiques i socials de cara als problemes interiors del respectiu país.

A casa nostra comprenem que també sigui així en la política a fer Catalunya endins; no comprenem que sigui així Catalunya enfora. Però una cosa és tenir consciència de català i voluntat de poder i una altra ben diferent és ser un espanyol de Catalunya. Hi ha catalans nacionals i catalans regionalistes espanyols i també hi ha espanyols a seques que han nascut a Catalunya per casualitat, com immigrants o com a catalans inconscients de la pròpia nacionalitat. Aquests darrers no són ni una cosa ni l'altra. No són res o, cosa pitjor, estan al servei de l'enemic, conscientment o inconscientment.

L'època Berenguer va ser l'inici d'una mena de règim-pont durant el qual es van tornar a posar en joc els diversos sectors polítics i socials de casa nostra i els d'Espanya i tot, naturalment. I a un lloc i a un altre van sortir al carrer les polèmiques apassionades i els crits abrasats perquè l'etapa que s'estava vivint podia ésser prometedora per al futur immediat d'uns i altres.

Heu vist com es comportaven les nostres organitzacions i partits d'esquerra i de centre enfront dels nacionalistes republicans i socialistes espanyols i val la pena de recordar de quina manera veien la situació i com es comportaven les dretes de Catalunya que també es deien nacionalistes tot mantenint l'etiqueta de regionalistes i les dretes reaccionàries de totes les terres de llengua castellana de la península.

Mentre les esquerres i les dretes de casa nostra rivalitzaven en establir una entesa amb els sectors polítics espanyols corresponents de cara a la conquesta del Poder, nosaltres, els separatistes o independentistes - perquè de separats ja ens sentíem feia molt de temps -, érem acèrrims enemics de qualsevol conxorxa amb els espanyols, fossin de la mena que fossin. Però dividits com estàvem en grups dispersos i reduïts en nombre d'afiliats degut a la dispersió i a la discòrdia arran de la derrota o fracàs de Prats de Molló, estàvem impossibilitats de reorganitzar-nos i de fusionar-nos perquè, a més a més, la dispersió i la discòrdia ens deixava a tots sense recursos econòmics per poder donar un pas endavant.

Amb tot i això, les dretes regionalistes catalanes no ens donaven per despareguts del tot i pensaven que en qualsevol moment podrien refer als nostres rengles i donar-los la batalla com va passar a Irlanda, quan les forces nacionalistes es barallaven i es dividien entre oportunistes i intransigents.

Francesc Cambó havia publicat, amb un pròleg datat el mes d'octubre de 1927, sense la possibilitat que cap contraopinant pogués replicar-li perquè encara hi havia la Dictadura de Primo de Rivera, el seu llibre titulat Per la concòrdia, del que fins i tot se'n van fer dues edicions en castellà a Madrid mateix. Aquell llibre es basava en el text d'una conferència donada pel líder de la Lliga Regionalista a l'Associació Catalanista de la Barceloneta el mes de gener de 1923, mesos abans del Cop d'Estat. I, segons deia Cambó en el pròleg, aquelles doctrines havien meregut la felicitació del marquès d'Estella, aleshores Capità General de Catalunya.

Aquella conformitat es veu que va ser tan explícita que va fer creure als homes de la Lliga que, altra vegada tenien l'autonomia a la butxaca.

Francesc Cambó havia dit en aquell llibre:

"Quina és, en definitiva, la situació política del problema català? És la reconeixença sincera del dret que tenen els catalans a conservar llur personalitat col·lectiva i a regir, amb plenitud d'atribucions i de responsabilitat, de drets i de càrregues, llur vida interior. I això es pot assolir - afegia - dins d'una Espanya unitària i dins d'una Espanya federal. Pot ésser Catalunya una excepció dins el règim general d'Espanya o pot ésser una peça d'un sistema aplicat a tot l'Estat espanyol. No hem d'ésser els catalans qui fem l'opció; són els no catalans qui han de dir la solució que els apareix més fàcil i més plaent..."

A Catalunya, com a tots els pobles educats en la protesta i privats de l'hàbit de govern, l'extremisme floreix amb gran ufana. Seria possible que a Catalunya, en el moment de pactar-se una avinença, es produís la mateixa tragèdia d'Irlanda quan el govern britànic anà, lleialment, a la solució del problema irlandès. Si vingués, per desgràcia, aquest cas, cal desitjar que Catalunya, per éfensar contra els extremistes catalans la concòrdia lleialment establerta, tinguis patriotes de tresp i energia com els que han salvat Irlanda dels perills que li crearen els extremistes irlandesos..."

El senyor Cambó tancava aquell comentari als fets d'Irlanda i amenaçava als que éren separatistes a casa nostra amb un exemple exemplar. Però calava el que havia passat després a Irlanda: el cap d'aquell alçament de 1916, Sir Roger Casement, pertanyent a la carrera diplomàtica britànica, va ser executat després d'haver estat derrotat ell i els seus, tal com prometia de fer amb tots nosaltres als espanyols si es presentava una situació semblant. I el senyor Cambó també sabia que un cop acabada la I Guerra Mundial (1914-1918), el nacionalisme irlandès, emparant-se en els 14 Punts del president nordamericà Wilson, va organitzar un altre alçament i va tornar a córrer la sang per tot Irlanda i, finalment,

va aconseguir la victòria amb un Estatut, per començar, com el de Canadà, Austràlia, Nova Zelanda i la Unió Sudafricana. Era el primer pas força avançat i amb facultats per a donar la darrera batalla, en el moment oportú. Perquè el "Sinn Fein" no creia en la possibilitat d'una convivència duradora amb els anglesos. Tot això també ho sabia en Cambó perquè havia pensat l'any 1921.

Quan va publicar el seu llibre Per la concòrdia (1927) ja havia viscut el complot de Garraf, el descobriment de la Societat d'Estudis Militars i l'intent de Prats de Molló (1925-1926) i feia servir d'espantall el nostre separatisme per aconseguir una autonomia qualsevol, simplement descentralitzadora. Qualsevol cosa; ho deixava a les mans dels espanyols i es confiava del rei Alfons XIII. La qüestió era que li portessin l'autonomia amb safata i no se'n penedirien perquè, nosaltres, ja ens podíem preparar a rebre de valent. Aquest era el programa polític de Francesc Cambó i de la Lliga Regionalista al servei de la "concòrdia".

Aquell mateix any 1930, en temps de la Dictadura Berenguer, Jaume Bofill i Mates, el màxim dirigent d'Acció Catalana, replicava a Cambó amb un altre llibre titulat L'altra concòrdia. I deia:

"Creu en Cambó que la solució política del problema català es pot assolir dins d'una Espanya unitària i dins d'una Espanya federal; que pot ésser Catalunya una excepció dins el règim general d'Espanya o pot ésser una peça d'un sistema aplicat a tot l'Estat espanyol..."

"El problema de Catalunya - deia també - només pot trobar satisfacció, dintre d'Espanya, amb una constitució peninsular federativa. I com que l'unitarisme impera en la monarquia i la federació de pobles es diu més amb la república, ve't ací perquè nosaltres creiem, de més a més, que la solució implícita i plena del nostre plet, val més cercar-la persuadint els pobles que el rei".

Però Bofill i Mates tampoc no era partidari de la violència. Recordem-ho. Ja havia criticat indirectament als seus propis amics que tenien veleïtats bèl·liques. I no podem creure que no sabés que diversos dirigents i figures destacades del seu propi partit estaven compromesos amb la S.E.M. i els que ni estudiàvem.

Un Onze de Setembre esperançador

Era el primer Onze de Setembre que es podia celebrar després del que en van dir de la "batalla de Trafalgar", el de dos dies abans del Cop d'Estat del general Primo de Rivera, l'any 1923.

La premsa catalana havia aprofitat la tolerància de la Dictadura berenguer i no solament havia criticat i condemnat l'obra realitzada pel règim dictatorial promogut i mantingut per Alfons XIII sinó que ja es començava a replantejar la qüestió catalana amb més força que mai. Com si es volgués recuperar el temps perdut, s'emprenia una intensa campanya per al desvetllament de la consciència nacional catalana entre la joventut que havia hagut de passar sis anys abandonada a merce de la literatura anticatalana del règim i sense poder disposar de premsa catalana alliberada de la censura espanyola. Sis anys que semblaven poca cosa per la gent gran però que havien fet molt de mal a la juvenalla de 18 anys per amunt. I per tal d'omplir aquell buit, el mes de febrer de 1930 sortia el setmanari "la Rambla"; pel mes de juny imatges i pel desembre Planes Noves, a més a més dels diaris que havien anat trampejant la situació i moltes vegades burlant la censura de la manera que podien.

Les manifestacions de benvinguda als condemnats de Garraf i la campanya pro amnistia entorn de la figura de Francesc Macia havien donat bons resultats i el fracàs de les gestions fetes a San Sebastián si, per un costat, havia desilusionat als protagonistes catalans, per altre costat havia obert els ulls als que, de moment, s'havien deixat entabanar pels que havien caigut en la pràctica de la conllevància, encara que aleshores fos anant de bracet amb els republicans i socialistes espanyols que volien lligar-nos de peus i mans i fer-nos sotmetre a la voluntat majoritària d'ells, amb l'excusa d'acabar amb la Dictadura pri-

mer, amb la Monarquia després i sempre deixant per demà passat l'altre el problema de Catalunya.

Els intel·lectuals espanyols que durant els primers quatre anys del regim dictatorial primorriverista havien contemplat amb una dissimulada satisfacció com eren desfetes les institucions administratives provincianes tan inofensives com la Mancomunitat de Forns de la Ribera i Puig i Cadafalch, havien presenciat també la ferotge persecució de la llengua i la cultura catalanes i havien sabut sense protestar-ne de l'expedient ignominios d'un baró de Viver contra l'Institut d'Estudis Catalans, la nostra màxima academia, reconeguda per tot el món científic, historic i literari menys per ells, l'any 1927 es van sumar, bon bé per compromís, a la iniciativa d'un energumen com era Ernesto Giménez Caballero - de la mateixa manera que hi van caure els nostres intel·lectuals - i ens van voler "protegir" fent acte de presència a l'exposició de llibre català organitzada a Madrid en nom de La Gaceta Literaria que havia fundat aquell demagog. Els escriptors espanyols que havien fet de comparsa van acudir a l'exposició bibliogràfica catalana i van quedar sorpresos de la nostra modesta producció editorial que van resseguir mirant els llibres de cua d'ull, sense decidir-se a fullejar-ne cap perquè no els havien d'ensenyar res i no entenien un borrall de l'idioma d'un país que tenien a quatre passes i que consideraven com una de les darreres colònies de l'imperi notmeus per la força de les armes. I quan ja havia caigut el dictador i el seu regim era bescantat per tot arreu, aquells intel·lectuals castellans eren convidats a dinar pels catalans amb la més bona fe del món, sempre per la concòrdia. Van compareixer a taula els que volien fer mèrits davant de Catalunya però no van arribar a una cinquantena tot i tenir el dinar i les despeses pagades. En canvi, els nostres intel·lectuals eren uns tres-cents i van adherir-se a l'homenatge d'agraïment uns dos-cents més per a remerciar la solidaritat castellana.

I ja veuríem com es comportarien un parell d'anys més tard, quan haurien d demostrar el respecte degut a la nostra llengua i a la nostra cultura, en di

cutir-se l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

Nosaltres estavem convençuts que aquella política de cara a Espanya, encara que ara fos feta pels nostres republicans i fervents antimonàrquics, no podia ser ben vista per Macià i teníem l'esperança que, quan ell pogués tornar a Catalunya acabaria tota aquella actuació que ens feia anar a remolc dels espanyols republicans i socialistes, com havia anat la gent de la línia a remolc dels monàrquics i que, una cosa o l'altra s'havia d'acabar per sempre perquè no treia cap a rec, com s'havia comprovat més de quatre vegades.

El que calia, al nostre entendre, era desvetllar la consciència nacional del nostre poble i fer-li veure que ja havien estat fets tots els intents de convivència possibles. Ja no era compatible amb la nostra dignitat de catalans i de democrates continuar per aquells camins que ens havien causat tants d'estralls de tota mena sense el més mínim profit per la nostra causa. Calia enfortir la nostra voluntat col·lectiva de poder i enfrontar-nos decididament contra el domini espanyol, tal com havia intentat de fer ell. Totes aquelles activitats podien enlluernar la joventut i desencaminar-la de la política a fer Catalunya endins i, resultant, de cara a la independència, tal com havien fet les antigues colònies espanyoles d'Amèrica. I de la mateixa manera que avui els països de l'Amèrica Llatina estan en bones relacions amb Espanya, com si no haguessin passat res, Catalunya potser hi estarà quan hagin passat cent anys com a mínim. S'ha de convencer el nostre poble que la política dita del "mal menor" sempre resulta ser la pitjor de totes.

Aquell Onse de Setembre havia començat a demostrar que ja es produïa una revifalla en l'esperit nacional dels catalans del Principat i calia aprofitar-la. La joventut i la classe mitjana de casa nostra continuava fidel als ideals que li havien inculcat i calia evitar que la nova política col·laboracionista produís nous enlluernaments enganyadors i es tornés a fer abús de la bona fe de la nostra gent de ciutat i de comarques. Calia també practicar a casa nostra la política d'aliances amb el moviment obrer, ja iniciada per Macià des de França.

i aconseguir que els obrers catalans s'incorporin al moviment nacional com més aviat millor perquè els moments que es vivien i els que s'acostaven podien ser decisius.

Quant a les nostres reivindicacions nacionals, recordo l'efecte que en va fer el to de les noves revistes setmanals i, especialment, la titulada Imatges. El número del dia 10 de setembre d'aquell 1930, era ple d'il·lustracions sobre la data històrica que s'havia de commemorar l'endemà. Interpretant el sentiment del nostre poble o intentant de desvetllar-lo i enfortir-lo, donava una sèrie de gravats antics i moderns que ens rejuvenien: fotografies relatives a Rafael Casanova, amb un autògraf, una fotografia de la seva casa pairal de Sant Feliu, el seu sepulcre a l'església del poble; gravats antics sobre la batalla darrera de la ciutat de Barcelona contra les tropes de Felip V; una fotografia de la plaça del Fossar de les Moreres; un reportatge gràfic de la commemoració de 1923; la poesia de Josep M. de Segarra titulada La campanya de Sant Llorenç, que el dia abans havia llegit el seu autor al Centre de Dependents de Barcelona; una fotografia de la Comissió de Juristes encarregats d'estudiar la reivindicació del Dret Català, sota la presidència de Francesc Lapons i Anglès; un reportatge sobre l'arribada de Ventura Gassol al seu poble, després d'haver passat uns dies detingut a Figueres en retornar de l'exili i aquella darrera pàgina de la coberta dedicada a recordar la presència d'Àngel Guimerà a la commemoració de l'any 1923, deu mesos abans de morir ja en plena dictadura (18 de juliol de 1924). Però el que en va interessar més va ser la recopilació relativa a les disposicions de Felip V arran de l'ocupació de Barcelona l'any 1714, de les quals creiem que val la pena de reproduir-ne unes quantes perquè no siguin oblidades:

Abolició de les Corts de Catalunya.

Abolició de tots els organismes de govern de la nació catalana.

Extinció del Consell de Cent i de tot el règim municipal de Catalunya.

Extinció de la Universitat de Barcelona, que és trasllada a Cervera.

Extinció de la Generalitat de Catalunya.

Clausura de les Universitats catalanes de Lleida, Vic, Girona i Tarragona.

Confiscació dels béns de tots els catalans que s'havien distingit en la defensa de les nostres llibertats, adhoc dels que havien trobat la mort en la lluita.

Empresonament dels vint-i-cinc principals capdells de la defensa de Barcelona, els quals foren engrillonats i tancats per tota la vila en castells llunyanos, malgrat haver estat promes en l'acta de capitulació de Barcelona que els vençuts serien respectats.

Imposició com oficial de la llengua castellana en lloc de la catalana.

Prohibició als ciutadans de Barcelona d'anar pel carrer en grups de més de dos després del toc de retirada.

Ajusticiament a Barcelona el dia 27 de maig de 1715 com a vulgars criminals de l'il.lustre general català Josep Moragas i els seus companys Francesc Colonic, Jaume Roca i Pau Macip, que s'havien distingit pel seu amor a la terra.

Execució a garrot, el dia 5 d'abril de 1715, de Francesc Castlar i Tord, un dels més valents oficials del Regiment del Roser, que s'havia cobert de glòria durant el setge de Barcelona.

Ajusticiament per la força, a Girona, dels valents guerrillers catalans Noi d'Avinyonet, Joan Oliver i Francesc Monfort.

Execució a Vic, de Bac de Roda.

Modificació del regim municipal de Catalunya, establint que els corregidors, batlles i regidors siguin de nomenament reial.

Disposició manant que els que no fossin fills de Catalunya poguessin ocupar carres públiques.

Prohibir l'ús d'armes als catalans i ordre de recollir totes les que es trobessin a Catalunya.

Recollida dels "Annals de Catalunya", de Feliu de la Penya i de tots els escrits publicats durant la guerra a favor de la causa catalana.

Enderrocament de tots els castells de Catalunya.

Abolició, a partir del mes d'octubre de 1713, de tota la moneda catalana.

Supressió del dret de Catalunya d'encunyar moneda propia i disposant que fos rebuixada a una tercera part del seu valor la moneda anomenada "ardits".

Ordre disposant que fos baixada del rellotge de la Seu de Barcelona i feta a trosos la campana "Honorata" pel delicta d'haver tocat a solament durant el setge.

Construcció d'un fort al carrer de Tallers i un altre a Santa Monica.

Construcció de la Ciutadella de Barcelona, enderrocant un miler d'edificis.

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

El nostre problema escolar i, concretament, el problema de l'escola catalana transitori - més que no pas el d'introduir l'ensenyament del català a l'escola primària espanyola -, ha estat la preocupació constant de molts catalans i especialment dels catalans de la generació anterior a la nostra, la qual cosa encara tenia més merit.

Jo vaig tenir la sort de poder anar a la primera escola primària catalana que es va crear a Catalunya (1891) per iniciativa particular i sota el patronatge del ric industrial i mecenas de les arts i dels artistes, Musebi Udell i Bacigalupi, a la colònia tèxtil que porta el seu nom i que, tal com heu dit en la introducció d'aquestes Memòries, es troba en el terme municipal de Santa Coloma de Cervelló, a la comarca del Baix Llobregat.

La notícia d'haver-se inaugurat la primera escola catalana amb un pla d'estudis i uns llibres de text totalment en català i absolutament gratuïta, va fer un cert efecte entre uns quants catalans i, entre ells, el pedagog molt entès que es deia Francesc Flos i Calcat (1859-1929), fill d'Arnyó de Mar (Laresme), que va tenir la gran idea de fundar a Barcelona, l'any 1892, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i el primer president de la qual va ser el doctor Gil Saltor i Lavall.

Aquestes dades les vaig treure d'uns fragments de les Memòries inèdites de Manuel Folguera i Duran. Però Josep Parunella, un dels seus més valuosos col·laboradors de la Protectora fins als darrers temps, en dóna unes altres i no sé quines són les veritables; diu que la Protectora va ser fundada l'any 1889, de resultes de la bona acollida que havia tingut el Col·legi Sant Jordi, de Barce-

*ms el
C E N U
1895?
1889 Parunella
Enciclopèdia
Catalana*

Barcelona
lona; i diu també que el primer president va ser l'historiador Josep Fita i
Ingles (1857-1915).

Es pot dir que a partir d'aquell moment la preocupació dels intel·lectuals catalanistes va fer que sorgissin un seguit d'iniciatives en defensa del nostre idioma fins arribar a plantejar el nostre greu problema universitari que patim des de l'any 1717 o sigui d'ençà que es va tancar la Universitat de Barcelona i els estudis universitaris es van haver de fer a Sevilla, on hi havia professors catalans disposats a col·laborar amb Felip V en l'espanyolització de Catalunya. Fins que la Universitat va ser traslladada novament a Barcelona el 1837 però va continuar i continua espanyolitzant els nostres estudiants.

Primeres més importants que en el camp de la defensa de la nostra llengua i dels alts estudis catalans les van realitzar els catalans de començaments del segle XXI:

L'any 1903 és convocat el Primer Congrés Universitari Català i allà es reivindica l'ensenyament de la Història i del Dret de Catalunya; l'any 1906, com que no es creaven aquelles catedres, es van crear privadament els Estudis Universitaris Catalans amb catedres de Llengua, Literatura, Dret, Història i Geografia de Catalunya; aquell mateix any es celebrava el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana amb la participació de bon nombre de filòlegs i lingüistes de diversos països que s'havien dedicat a l'estudi de les llengües romaniques i, entre elles, la nostra; i l'any següent, 1907, la Diputació de Barcelona, sota la presidència d'Enric Prat de la Riba, crea l'Institut d'Estudis Catalans i la Biblioteca de Catalunya.

Primer la Diputació de Barcelona i després la Mancomunitat de Catalunya es van preocupar de les institucions d'alta cultura i de l'ensenyament tècnic. Però les corporacions oficials provincianes mai no van donar cap pas decisiu per a finançar o ajudar les escoles privades de primer ensenyament.

Manuel Folguera i Duran va ser elegit president de la Protectora l'any 1914, quan la nostra entitat portava una vida molt trista perquè només comptava amb

119 socis protectors. Calia fomentar la creació d'escoles primàries catalanes i ajudar les que ja existien si els propietaris o mestres estav a disposats a donar tot l'ensenyament en català o la major part de les classes. Calia salvar el major nombre possible d'infants catalans de la funesta influència de l'escola primària espanyola i espanyolitzadora i atacar a fons el problema del bilingüisme considerat com antipedagògic.

Quatre anys més tard, sempre sota la presidència de Manuel Folguera, la protectora ja tenia uns 2000 socis, entre modestos cotitzants i protectors. I l'any 1923, quan es produeix el Cop d'Estat de Primo de Rivera, ja feien uns 10.000 entre tots.

Durant els set anys de la Dictadura, la protectora va tenir bastantes baixes perquè va ser clausurada i alguns socis van tenir por de caure a mans de la policia pel sol fet de trobar-se a les llistes de socis de l'entitat, tancaada amb l'etiqueta de ser subversiva. Però clausurada i tot, la protectora, sempre sota la presidència de Manuel Folguera va continuar fent feina de la bona i per salvaguardar els interessos materials de l'entitat es va crear a París la Société d'Éditions Raymond Lulle, que tenia com a secretari habilitat a l'escriptor Alfons Maseras i en nom d'aquella editorial es va publicar una Antologia de Poetes Catalans.

Càiguda la primera Dictadura, s'entra a la segona, del general Berenguer, i com que no s'aconsegua que fos aixecada la clausura de la protectora, un dia el president Folguera i uns quants socis i amics van anar a l'estatge social, van trencar els precintes governatius i van reprendre les activitats normals.

Quan jo vaig retornar de presidi i quan ja podia pagar la nova modesta quota, em vaig anar a oferir pel que pogués fer i vaig entrar a formar part de la Comissió de Foment, primer sota la presidència de Miquel Guisart i després d'Antoni Coler i Torner.

Els catalans d'Amèrica i d'una manera especial els de Cuba - perquè eren ells els que, de fet, s'havien constituït en una mena de comitè executiu dels acords presos a l'Assemblea Constituent del Separatisme Català - estaven intranquils i alhora impacients. Havien passat molts mesos i Mació no els escrivia ni els deia res al Directori de Barcelona. D'ençà de l'Assemblea només havien rebut una carta de l'Avi el dia 3 de maig de 1930 i no els deia res important. I és que Mació continuava trobant-se lligat de mans i peus pel silenci del doctor Aiguader. La caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera i la formació del govern Berenguer semblava que haguessin desinfectat el moviment revolucionari i que tot s'esperava de l'evolució política, més o menys pacífica, del nou règim que tothom creia que tenia els dies comptats.

Això és el que semblava que passava vist d'un tros lluny. De prop, les coses eren molt diferents perquè el doctor Aiguader es dedicava de ple a fer la seva política Espanya endins i no pas la de Mació.

Els catalans d'Amèrica veient que passaven els mesos i els anys sense que es donés un pas endavant per a portar a la pràctica els acords de 1928, van encarregar a Josep Conangla que insistís prop de Mació que, segons semblava, encara continuava exiliat a Brussel·les, mentre diversos dels seus seguidors ja havien retornat a Catalunya sense gaires entrebanes.

La carta de Conangla, datada a L'Havana el 15 de setembre de 1930, insistia en la necessitat d'aplicar els acords de l'Assemblea creient de bona fe que la desaparició de Primo de Rivera i la formació del govern Berenguer no havien aturat l'acció revolucionària del separatisme català. No es podien imaginar que

hagués desaparegut l'organització clandestina "Estat Català" que ells creien nombrosa de militants i ben dotada d'elements materials per a l'acció immediata; no podien sospitar que les altres organitzacions catalanes tampoc no estaven en condicions de començar l'alçament, quan ells creien que eren diverses les que estaven en peu de guerra, finançades i equipades per altres sectors catalanistes d'esquerra i obreristes; es feien la il·lusió que totes elles s'unirien incorporat a l'aliança revolucionària que portava el nom de Partit Separatista Revolucionari de Catalunya i que d'un moment a l'altre els arribaria la notícia d'haver-se iniciat la revolta armada.

No es podien imaginar que el doctor Aiguader anés per altres camins i menys encara pel camí del compromís amb els polítics republicans espanyols que no tenien en els seus regles ni un sol home que pensés com pensava Eduardo Ortega i Gasset, que es mantenia plenament identificat amb les aspiracions de Macià i discrepava totalment de les idees polítiques del seu germà i cèlebre filòsof José.

Conangla, deia a l'avi:

"La darrera carta vostra que rebérem fou la del 3 de maig i això ens té força intranquils, car ignorem quina és la vostra situació i si teniu el propòsit d'anar-vos-en aviat a Catalunya com semblava deduir-se dels vostres últims informes. Unicament rebérem uns pocs exemplars del manifest als partits i a l'oposició l'opinió catalanistes excitant-los a unir-se per afirmar la voluntat de Catalunya amb eleccions o sense.

No deixem de comprendre que esteu vivint moments d'intensa agitació que us ajornen, involuntàriament, les ganes d'escriure mentre no ens pugueu comunicar alguna nova definitiva, però nosaltres, tant per impaciència amistosa com per interès patriòtic justificadíssim, de tots els germans, voldríem rebre noves directes vostres almenys una vegada cada mes i us preguntem que ho feu així.

Pels diaris coneixem l'entrada, detenció i llibertat de Cassol a Catalunya i també ens estranya que aquest no ens hagi dit res d'aqueixos episodis, ma-

jorment havent-li adreçat una oportuna salutació cablegràfica per mitjà indirecte.

Convindria molt, a l'ensens, que ens informéssiu de la relació que hi hagi entre el nostre P. S. R. de Catalunya i els "Amics de Macià" de Barcelona, presidits, segons sembla, per l'íntegre patriota doctor Aiguader. Estem a les palpentes entorn d'aquestes i d'altres coses i és necessari que se'ns faci llum per a conèixer-les encara que solament sigui per poder respondre, informativament, les preguntes que se'ns dirigeixen en relació a elles.

Heu vist el resultat de l'avant-projecte de Mirador i els diaris havaners han rebut uns cablegrams parlant de la vostra candidatura i les de Gabo i doctor Aiguader a les vinents eleccions. Creiem interpretar exactament el criteri dels vostres addictes d'aquí dient-vos que ens sembla acceptable i oportú que consentiu, ara, a ser elegit com mitjà de deixar-vos l'entrada lliure a Catalunya així com per afavorir la propaganda dels ideals que representeu i per valdre's de l'acta de diputat per anar a les Corts a exposar per darrera vegada les raons i les característiques del separatisme. Tenim, però, la convicció que una vegada aconseguits aquests objectius cap més profit per Catalunya pot esdevenir-se del vostre retorn al Parlament com no sigui per a demostrar una vegada més la inutilitat llastimosa del procediment parlamentari per a convèncer els governants espanyols sobre la raó de la nostra causa.

Si almenys poguéssiu pervenir algunavantatge a favor dels nostres ideals de l'entesa convinguda suava a San Sebastián per les delegacions republicanes espanyoles i catalanes, previ l'explícit reconeixement, per les primeres, de la realitat viva del problema de Catalunya i del dret d'aquesta a solucionar-lo per voluntat de la majoria del nostre poble i és satisfactori aquest reconeixement. En canvi nosaltres aquí tinguérem la iniciativa de saludar una aliança republicana espanyola recentment constituïda a L'Havana per demanar-los que ens diguessin, francament, quin criteri tenen sobre el problema cata-

là i a través de la fallaraca de paraules ens han respost fugint d'estudi, com es diu. Amb els republicans espanyols d'aquí, col·lectivament, no hi ha res a fer; són uns centenars d'enemics solament de la monarquia, però ^{amb} de cap simpatia cordial pel catalanisme i amb horror pel separatisme malgrat les perspectives de confederació que se'ls ofereix en el nostre programa.

En espera de les vostres properes noves, restem com sempre devots i amics afectíssims.

Els catalans de tot Amèrica seguien a través dels periòdics dels països respectius les notícies i els rumors que passaven les agències periodístiques internacionals però no sabien absolutament res del que els interessava més de saber: quina era la posició dels separatistes de l'interior de Catalunya i quina era l'activitat que portaven en el camp revolucionari.

Havien llegit les notícies i comentaris sobre l'anomenat Pacte de San Sebastián i s'havien cregut, amb tota la bona fe, que el tal pacte havia estat una realitat; que l'acte que havien aixecat els tres delegats catalans - entre els quals es trobava el doctor Aiguader - comprometia de veritat als republicans i socialistes espanyols, segons deien els articles del representant de l'Àvi. Però no n'estaven gaire segurs com ho demostra el darrer paràgraf de la seva carta.

Sense atrevir-se a confessar-ho, pel gran respecte que els inspirava Francesc Macià, endevinaven que ells ja havien estat arraconats i, amb ells, els acords de l'Assemblea Constituent del Separatisme Català. Però encara es resistien a creure que l'esperit que havia animat aquella reunió de delegats de les entitats catalanes d'Amèrica, sota la presidència de l'Àvi havia passat a la història i que l'organització revolucionària "Estat Català" ja no seria cap problema perquè també havia passat a la història.

^{no}
El fet que sabessin absolutament res de Macià ni del doctor Aiguader, els feia pressentir que el seu estimadíssim cabdill ja no es recordava d'ells ni que al món fossin.

La internacionalització del nostre problema
nacional

En parlar del primer aniversari de la Dictadura de Primo de Rivera hem registrat la denúncia feta a la Societat de Nacions del Reial Decret datat el 12 de gener de 1924 i signat per Alfons XIII, que dissolia la Mancomunitat de Catalunya i les Diputacions Provincials de tot Espanya excepte les de les províncies basques d'Alava, Guipuscoa, Navarra i Biscaia.

L'apel·lació i súplica catalana a la Societat de Nacions, signada a Ginebra el mes de març de 1924 per Manuel Massó i Llorens, Diputat de Catalunya pel districte de Vilanova-Sant Feliu (Barcelona), elegit l'any 1919 i reeligit el 1923 ja la vaig registrar en el moment oportú (1924). En aquell document, el primer que en nom de Catalunya es presentava a l'organització internacional creat el 28 d'abril de 1919, arran d'acabar-se la I Guerra Mundial, després de fer un resum de la història del nostre país, es deia:

"L'esperit d'equitat, el voler que la justícia substitueixi la força en les relacions entre els Estats i els pobles, que és el fonament de la Societat de Nacions, pledeja en favor de Catalunya. No hi ha d'haver pobles amb l'ànima esclavitzada. Si ja no n'hi poden haver a l'Orient d'Europa, feriria la consciència universal que en fossin mantinguts a l'Occident. Cap de les raons que nos al·legués per mantenir-los-hi no tindria res a veure amb la justícia; cap no podria ésser admesa per la Societat de Nacions.

També pledeja a favor de Catalunya el desig de la Societat, nord de la seva actuació, de mantenir la pau i de prevenir conflictes. Una de les majors garanties de la pau és que dins un Estat no hi hagin causes de descontentament albiradores de fora estant. Mentre l'ànima de Catalunya no sigui respectada, l'a-

questes causes n'hi haurà dintre l'Estat espanyol. I Catalunya és una terra estratègicament situada a l'entrar del Golf de Lleó, recobrint un terç de la frontera pirenenca. Per això han estat teatre de tantes lluites la Catalunya continental i la illa de Menorca, també de llengua catalana com totes les Balears. No desitgem els catalans que a uests fets pretèrits retornin, i és per això que recordem amb esperances l'article 11 del Pacte de la Societat de Nacions, on es diu: El est, en outre, déclaré que tout Membre de la Société a le droit à titre amical d'appeler l'attention de l'Assemblée ou du Conseil sur toutes circonstances de nature à affecter de troubler la paix ou la bonne entente entre nations, donc la paix dépend.

I encara raons especialíssimes, que afecten d'una manera directa la Societat, hem d'expressar amb lleialtat i franquesa als catalans. No podem oblidar ni altres com Espanya - que s'adherí sense reserves al desig expressat per l'Assemblea el dia 21 de setembre de 1922- ha estat i segueix essent Membre del Consell, i, per tant, un dels protectors directes de les minories nacionals. No seria una paradoxa, que afebliria l'autoritat de la seva missió i l'alt prestigi de tot el Consell, que havent de protegir les minories orientals, oprimis les que té dintre les seves fronteres ?

En la data memorable del 28 d'abril de 1919, en la sessió de la Conferència on va néixer la Societat de Nacions, el representant de Bèlgica, M. Rymans, digué: Nous commençons une grande expérience et, pour réussir, il faut qu'elle soit aidée par la bonne volonté des peuples, par leur confiance, par la coopération loyale et suivie des Gouvernements et des peuples. El poble de Catalunya la té aquesta bona voluntat, aquesta confiança. El poble de Catalunya està disposat a aquesta cooperació lleial i seguida. No volàriem creure que no hi estigui també el Govern d'Espanya, tot d'una que es capaciti de la seva responsabilitat".

La segona campanya internacional sobre la nostra causa es va donar a conseqüència de l'intent fallit de Prats de Molló (1926) i pel procés obert pels tri-

bunals francesos a Francesc Macià i a uns quants dels seus seguidors considerats com a més responsable de tots els encartats.

La presència de Catalunya al món lliure es produïx més tard i principalment per l'activitat persistent de l'infatigable Francesc Maspons i Anglasesell que vaig conèixer en temps de la Llibreria Italiana i en plena Dictadura quan érem a la Fambia de Catalunya i que vaig tornar a tractar gairebé diàriament a la Biblioteca del Col·legi d'Advocats.

Maspons havia estat director de l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat de Catalunya, des d'on editava el Costumari Català; va ser president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya; col·laborador assidu de la Revista Jurídica de Catalunya i més tard membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya i director i gairebé redactor únic del periòdic Clarig, de Barcelona, dedicat exclusivament a comentar dia per dia la discussió de l'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents espanyoles (1932), per damunt dels interessos partidistes del moment i de les informacions tendencioses de la premsa diària dels partits polítics catalans, després d'haver publicat un Dictamen sobre la proclamació de la República Catalana de 1931, considerant, d'acord amb el dret públic internacional, que el nou règim del nostre poble era una institució jurídica intocable. Però d'això i del Dictamen en parlarem més extensament en el moment oportú.

Ara volem recordar tota la seva activitat jurídica sobre els problemes nacionalitaris europeus i, entre altres, al nacionalitari català, sobre la internacionalització del qual mai ningú no ha treballat tan intensament com ell durant els anys 1920-1932.

La Societat de Nacions es va fundar ^(l'any 1919) amb l'adhesió de 45 Estats i l'any 1930 ja eren 60. En compliment del Tractat de Versalles i per tal de procurar de resoldre els conflictes nacionalitaris europeus, va començar per crear una Comissió Jurídica Assessora del Consell i de la qual va formar part en Maspons designat directament a títol personal i de manera que restava al marge de la Delegació de l'Estat espanyol. I d'aquella comissió en va ser elegit vice-president.

Aquella primera Comissió Assessora del Consell de la Societat de Nacions va tenir com a President un Diputat italià, de Trieste, el doctor Josif Milfan; dos senadors, un d'Hongria i l'altre de Polònia; un delegat nòrdic, també Diputat, i dos vocals més que no tenien cap càrrec polític: el doctor Lleó Montski, president de la Junta Central Sionista d'Europa, que estava preparant el naixement de l'Estat d'Israel; i Francesc Maspons i Anglèsell que hi figurava com a jurista català i va ser designat President-Arbitre per unanimitat dels membres d'aquella Comissió Assessora internacional i només ell va votar en contra perquè va considerar que no portava cap representació estatal i perquè era massa honor per a ell. A més a més, no sabia un borrall d'alemany i ni això va dispensar-lo d'aquella presidència.

La col·laboració jurídica de Maspons durant els primers anys de vida activa d'aquella Comissió va ser molt valuosa i recollida pel Consell de la Societat de Nacions. De seguida es va anar a l'organització anual dels Congressos de Nacionalitats i Minories Nacionals d'Europa, als quals es van començar a celebrar l'any 1925 i Maspons va ser designat membre de la Comissió Organitzadora. Fins a l'any 1929, les despeses que ocasionava la presència de la delegació Catalana als Congressos anuals dels països la personalitat dels quals no havia estat reconeguda pels Estats opressors, tingent entès que van ser ateses exclusivament i d'una manera anònima pel benemèrit patrià Rafael Patxot i Jubert.

Aquella Comissió especial que tenia com a President-Arbitre el nostre il·lustre jurista va haver de dedicar atenció constant a una pila de problemes nacionalitaris, començant pels que havien estat presos en consideració pel Tractat de Versalles i que afectaven als Imperis centrals d'Europa que havien provocat la I Guerra Europea i havien estat derrotats als camps de batalla i al mar per les forces armades dels Aliats i amb la intervenció decisiva dels Estats Units d'Amèrica. Però es donava el cas lamentable a més no poder que el nostre Maspons s'havia d'esforçar per trobar solucions als problemes de moltes nacionalitats i minories nacionals i no podia fer res a favor del seu propi país perquè Espanya que havia estat neutral en la guerra i perquè el seu vet

va impedir que el Consell de la Societat de Nacions prengués en consideració el nostre problema. Els espanyols no admetien que fos cap problema ni que les terres catalanes constituïssin una nacionalitat digna de protecció.

Al VI Congrés celebrat el mes de setembre de 1930, trobant-nos encara sota la Dictadura Berenguer, hi va acudir una delegació catalana que va sorprendre a tothom de casa nostra pel fet que, en aquelles circumstàncies i amb la discòrdia política que hi havia, s'hagués pogut formar amb una tan ampla representació; Francesc Maspons i Anglèsell, president; Manuel Serra i Loret, de la Unió Catalanista; Joan Estelrich, de la Lliga Regionalista; Francesc M. Masferrer, d'Acció Catalana; Rafael Campalans, de la Unió Socialista de Catalunya; i Francesc Tusquets, en representació dels sectors catòlics catalans. I com a secretaris hi havia: Eduard Nicol, Artur Merucho i Rafael Ramió, aquest últim membre del Directori d'Estat Català a l'Exterior, que presidia Francesc Macia a Brussel·les.

Per primera vegada en molts anys feia acte de presència en un d'aquells Congressos de Nacionalitats Europees una autèntica i completa representació política de Catalunya. I l'any següent (1931), Maspons tornaria a presidir la Delegació catalana al VII Congrés, amb l'autorització de la Generalitat provisional, de l'entesa sorgida del 17 d'abril.

L'arribada i l'expulsió de Macià

Com que passaven els mesos i el Reial Decret ampliant l'aplicació de l'amnistia es feia esperar massa, Francesc Macià va decidir utilitzar una documentació falsa proveïent el pas per la frontera espanyola i va gestionar directament i sense saber-ne res el doctor Aiguader la col·laboració d'un grup d'amics lleidatans per a passar la ratlla i, amb un cotxe, arribar a Barcelona. En arribar a Bourg-Madame va trobar el grup d'amics lleidatans capitanejats per Ferran Arqués. Des de La Cerdanya va posar un telegrama a les seves filles ^{Josepina} ~~Antònia~~ i Maria anunciant la propera arribada a Barcelona. I amb un cotxe van fer el viatge sense cap contratemps fins al carrer de Provença on vivia el doctor Antoni Peyrí, el seu gendre, casat amb la seva filla gran.
294, cantonada al Passeig de Gràcia,

Maria Macià, la filla petita, ja havia avisat uns quants amics de tota confiança i, entre ells, el doctor Aiguader, Cassol i Josep Casals, el sastre. Era el dia 25 de setembre de 1930.

Francesc Macià no volia viure amagat i va acceptar la proposta de Cassol de telefonar a les redaccions dels tres diaris catalans dient que l'Avi ja era a Barcelona. Al cap de pocs minuts arribaven a casa del doctor Peyrí els periodistes de "La Publicitat", "El Matí" i "La Veu de Catalunya". Van fer una sèrie de preguntes a l'Avi i l'endemà al matí ja eren del domini públic les respostes de l'ex exiliat, l'il·lustre processant pels fets de Prats de Molló.

Ferò el Govern Civil de Barcelona no s'havia assabentat del pas de Macià per la frontera i no volia que fos dit perquè ells havien donat ordres perquè no el deixessin passar i, per tant, no podia haver passat. Allò - deien - era un bullo.

L'endemà, el doctor Aiguader marxava a Madrid perquè havia estat convocat a una reunió del Comitè Revolucionari espanyol del qual formava part i gairebé no va tenir temps de parlar amb Macià sobre la situació política.

Aquell mateix matí es va presentar una parella d'individus de la Secreta a comprovar que Macià havia arribat i li van dir que el Cap Superior de Policia el volia veure. L'Avi els va contestar que portessin una ordre de estenció amb totes les de la llei, signada pel jutge que el tenia processat i es presentaria al Jutjat. Els policies, veient que no el podien convèncer que anés amb ells a la Jefatura, van tornar a rebre ordres i aleshores els va acompanyar el Toribio en persona, que era aquest el nom del Cap de Policia de Barcelona. Tant el van pressionar perquè els seguis que l'Avi no va voler que es pensessin que li feien por i va seguir-los. I en lloc de portar-lo al jutjat o a la Jefatura de Policia van esprendre el camí cap a la frontera amb el seu cotxe oficial. Es veu que no volien que es quedés a Barcelona i el portaven a França primer i després a Bèlgica perquè continués exiliat a Brussel·les.

El doctor Peyrí i Ventura Cassol van intentar de seguir el cotxe de la policia i van agafar un taxi. Però el taxi va acabar la benzina al cap de poca estona i van desistir del propòsit d'anar al darrera dels segrestadors. Quan van tornar a casa seva i ho van explicar, Joan Casacelles va proposar d'anar amb el seu cotxe cap a França per veure si aconseguien a la policia que s'havia emportat a Macià. El van acompanyar Joan Lluisí i Vallesca, Armand Otero i Josep Casals. A la frontera es van assabentar que aquell cotxe oficial havia passat no feia gaire; van continuar fins a Perpinyà cap a Tolosa de Llenguadoc i encara van arribar a temps per veure que pujaven a Macià al tren, camí de París i com que de França estava expulsat hauria de tornar al seu exili de Brussel·les.

El doctor Aiguader va retornar de Madrid el dia 30 i va explicar que havia assabentat al seu Comitè espanyol que Macià havia estat segrestat per la policia i, probablement, portat a la frontera com indesitjable. Algú va proposar que l'aviador Ramon Franco, aleshores republicà furibund, agafés un avió i anés a buscar Macià per portar-lo a Madrid. Però finalment van desistir de fer-ho.

Primer Marcel·lí Domingo i després Niceto Alcalá Zamora van fer saber al públic que hi havia al míting de la Plaça de Braus de Madrid que Macià havia estat expulsat d'Espanya. Però la cosa no va passar endavant i a Madrid no els afectava poc ni molt el cas de Macià.

El nostre doctor va convocar a tots els sectors polítics i socials de Catalunya a una reunió que es celebraria a casa del doctor oculista Sever Ferramon i d'aquella reunió en va sortir un Comitè Pro-Llibertat, perquè el suposat Comitè Revolucionari de Catalunya havia estat eclipsat pel de Madrid que era el que tenia la representació de tot Espanya.

El doctor Aiguader va presentar un projecte de manifest sobre el segrestament i expulsió de l'Avi i es va aprovar amb molt poques correccions. Aqueix manifest s'imprimia amb data 2 d'octubre de 1930 i el signaven ciutadans de les més diverses tendències o sectors polítics i socials de casa nostra. Hi havia molts i bons companys i amics meus però el doctor Aiguader no em va invitar a que el signés. Se'n devia oblidar o em va voler deixar de banda.

Heus ací la llista completa dels signants:

Jaume Aiguader i Miró, Lluís Companys, Manuel Carrasco i Fontiguera, Joan Peiró, Joaquim Maurin, Angel Sablançat, Antoni Vilanova, Agustí Coma, Jordi Lluís, Marcel·lí Domingo, Amadeu Aragall, Tomàs Tisó, Ernest Ventós, Antoni Rovira i Virgili, Ramon Noguera i Comet, David Ferrer, Lluís Pajol i Font, Macià Mallaol, Eusebi Isern Dillan, Josep Tomàs i Piura, Llibert Estertós, Jaume Ros, Nicolau Battestini, Jaume Ninet, Joan Santinyà, J. Oltra Picó, Pere Mas Oliver, Angel Morera i Ventalló, Salvador Amendares, Joaquim Muzramon, Víctor Colomer, Vicenç Botella, Ventura Gassol, J. Riera i Puntí, Joan Paig i Ferrerter, Josep Sunyol i Garriga, Josep Maria Massip, Pere Massoni, Pere Milet, Artami Aiguader, Pere Comas, Joan Casanelles, Armand Otero, Jaume Graus, Josep Casals, Ricard Pallason, Humbert Torres, Josep Santaló, Lluís Nicolau d'Oliver, Joan Casanovas, Josep Barbey, Sebastià Clarà, Palau Vidal de Llobatera, Francesc Riera, Lluís Mun-

tanyà, Josep Xirau, Joaquim Xirau, Antoni Xirau, Roc Boronat, Carles Duran, Josep Dencàs, Fulip Barjau, F. Pascual Sallent, Enric Pontbernat, Joaquim Ventalló, Sever Perramon, Francesc Vallverdú, J. Vinyes Espin, Eduard Castells, Manuel Juliachs, Antoni Escala, Manuel Masramon, Eusebi Sabatés, Poupeu Fabra, Josep Maria Batista i Roca, Josep Maria Girona, Domènec de Bellmunt.

El text d'aquell manifest és aquest:

"Vam aguantar la primera dictadura i la vam veure caure, per vergonya de tots, ^{propis} nota al pas dels seus crims; seguim aguantant passius l'herència vergonyosa que ens ha deixat amb aquesta segona dictadura que ara tolerem. Per aquest camí de passivitat i de cobardia correm el perill de haver d'aguantar-ne una altra de més sangant i que potser no està gaire lluny.

Què vol significar sino l'arbitrària expulsió de Francesc Macià ?

De la mateixa manera que l'assassinat de Francesc Llairet i de Salvador Seguí va ser el preludi cruent d'aquella primera dictadura, l'assassinat que s'ha comès ara contra tots els drets de l'home i de la ciutadania en la noble figura de Francesc Macià ho és d'aquesta nova dictadura que ens amenaça.

Al començament de cada etapa dels moviments reaccionaris hi ha una arbitrarietat. Es com un nou impuls per a llançar-se a cometre nous atropells. En aquest sentit, quin gran significació va tenir la mort de Matteotti en la història del feixisme !

Pel que fa al cas nostre, el desafiament que representa als ciutadans i al poble la injúrdia infligida pel Govern a Francesc Macià, denuncia un nou assalt a la justícia i a la civilitat per part del despotisme imperant sota la capa de les dictadures que el fan còmplice i encubridor.

En el cas de Macià, d'aquest home que avui sintetitza el màxim dels idealismes, tornem a sentir amb totacruesa totes les arbitrarietats dels governs que hem patit i que per manca d'audàcia seguirem patint.

Un dia, una simple ordre conculca tots els drets de Catalunya com a poble, fins i tot el dret de la cultura; un altre, consagra i té a sou una banda de pro-

fessionals de l'assassinat i pels carrers de Barcelona s'assassina a més de quatre-cents obrers; un altre, costa la mort de milers i milers de soldats al Marroc; un altre, per salvar-se de responsabilitats, fa dictador a un general grotesc que omple les preses i l'exili d'homes i ens deixa a tots expoliats dels drets més elementals de ciutadania i no solament no soluciona cap problema sino que embota la mala intenció enverina tots els problemes de la llibertat i del treball, els més bàsics i vitals en el govern d'un poble. Ni les Unversitats, ni els homes de ciència, ni els estudiants es van salvar de la fúria persecutòria.

El retorn de tot això ens ho anuncia el cas de Macià. Ara podem veure d'una manera ben descarnada quines són les disposicions amagades del Govern, a desgrat de les bones paraules i de les promeses de pacificació dels esperits. Quina pacificació pot preparar quan amb el cas de Macià s'estableix el procediment, mai vist en la història, d'expulsar a un ciutadà del propi país per l'únic delictes de defensar un ideal de llibertat i de presentar-se a mantenir-lo davant dels jutges que per cobardia es neguen a jutjar-lo ?

Quina garantia ens assegura aquesta pau dels esperits, si el cap de Policia en persona, en un moment donat, té el dret de detenir i de fer desaparèixer a mans de la policia un ciutadà que va a demanar justícia ?

En aquest sentit, un fet d'aquesta mena ha de servir d'avís a tots. Avui toca a un i demà tocarà a d'altres i més tard es pot produir un cataclisme que potser no està gaire lluny i que ens pot afectar a tots.

Aquesta sensació de perill que ens dóna el cas de Macià de que està en perill la nostra civilitat i de que ens trobem mancats de la més petita garantia, ens ha fet unir a tots per a constituir-nos en un front defensiu, representats pel Comitè que designem amb el nom de "Comitè Pro-Llibertat".

Què perseguim ?

Volem el retorn immediat de Francesc Macià, d'aquest home que ha sacificat

a la seva edat les comoditats personals a la causa d'un ideal de llibertat; polític, mai no ha perdut l'austeritat ni la integritat dels seus principis sota cap mena d'imposició; separatista, mai no li manca una invitació als espanyols per a una federació cordial i voluntària i trenca amb la burgesia de la Lliga dient i repetint en totes les seves manifestacions que "seria inútil vessar una sola gota de sang per Catalunya sense que amb la seva llibertat no es garantís la llibertat social".

Volem la llibertat dels presos polítics i socials que no han comès cap delictes que no sigui el de voler conservar la seva dignitat i oposar-se a les prevaricacions polítiques i socials dels governs. Així ho volen tot Catalunya i tot Espanya, que amb mítings i manifestacions cada dia més nombrosos clamen per la seva llibertat.

Volem el restabliment de les garanties, suspeses des de fa set anys; una suspensió que ha convertit el nostre poble en una multitud de pànes, tallant-nos de socarel tota mena d'esperit d'iniciativa, de col.laboració i d'entusiasme que voldríem donar als nostres problemes, fent d'aquesta manera la nostra aportació a l'obra de transformació humana en la que treballen els pobles civilitzats.

Volem tot això i per això demanem la col.laboració dels homes d'esperit lliure perquè facin l'aportació del seu esforç i ens recolzin en la nostra protesta.

Que pensin tots que en aquests moments la més petita omissió seria una covardia.

En invitar-vos, ho fem sota el signe de l'exemplaritat d'un home símbol com és Francesc Macià.

Ell, amb l'ocasió que ens proporciona i que serveix de punt de partida, ens fa seguir l'estela de foc que d'acabar amb tantes coses velles i corcades que només resisteixen per la nostra passivitat i la manca d'audàcia.

A ell, cap altra manifestació de desagraïment no li semblava més digna dels ideals de llibertat i de justícia que reprèsentava".

Aquell mateix Comitè Pro-Presos va acordar, a proposta del doctor Aiguader, la celebració d'un míting a la Plaça de braus "Monumental" de Barcelona. L'acte s'havia de fer el dia 5 d'octubre d'aquell any 30. Però la "Monumental" estava a mans del monàrquic Milà i Camps i el doctor Aiguader no n'estava assabentat. Va pensar en caviar la "Monumental" per la de Las Arenas i Balanyà, l'empresari que la tenia arrendada, li va dir que tenia prohibit de deixar-la per a celebrar actes polítics tot suggerint la conveniència de fer una gestió prop de Joan Maluquer i Viladot, aleshores president de R.O. de la Diputació de Barcelona i gerent de l'empresa propietària d'aquella segona plaça de braus barcelonina. Però tampoc no hi va haver manera perquè Maluquer li va contestar que ho consultaria al Consell d'Administració i era una excusa més per no cedir-la.

En realitat, la primera cosa que calia fer era gestionar l'ineludible permís del Govern Civil per a poder celebrar aquell míting. Aleshores, com gairebé sempre, en aquells darrers anys, era Governador Civil un militar: el general Despujols. Aquest va rebre al doctor Aiguader i li va dir que ell no hi tenia cap inconvenient si després del míting no es feia cap manifestació al carrer, advertint-li que per tal d'evitar-ho, hi destinaria un gran nombre de policia i Guàrdia Civil. Però el ministre de la Governació li va estalviar la feina prohibint terminantment aquell míting.

Aquell acte per al qual el doctor Aiguader havia tingut la brillantíssima iniciativa de fer-hi participar uns quants republicans i socialistes espanyols. Abans de saber si el míting es podria fer, ja havia parlat per telèfon als oradors que, segons ell, haurien donat molt de lluïment a l'acte: Niceto Alcalá-Zamora, Miguel Maura, Indalecio Prieto i Manuel Azaña. Però tots quatre van renunciar a l'honor de participar en aque l míting dedicat a l'amnistia de Macià i van donar-li mil excuses: la feina "revolucionària" que tenien al davant, al-

uns mítings a Girona, Saragossa i una paira de llocs més, tots ells considerats més interessants que aquell que es pensava fer a Barcelona. Tots quatre cauen com les gavina Macià i preferiren que es quedés a l'exili una llarga temporada més.

Aleshores, el codicor Aiguader va pensar en fer el míting a València i en va parlar amb Juli Just però quan ja començaven a iniciar-se les gestions i havien fet el pla per a disposar de trens especials, camions i automòbils i fins i tot alguns vaixells, el ministre de la Governació també va promoure aquell míting aparentment valencià.

La Tribuna de Catalunya, que en aquells moments substituïa a La Tribuna a seques, que havia estat suspesa governativament, va tenir la bona pensada de fer la ressenya del míting no celebrat com si d'algúes fet de veritat a València i va publicar unes quantes quartilles de cadascun dels oradors que hi havien de prendre part.

Jaume Aiguader anava i venia de Madrid cada dos per tres i com la cosa és natural del món. El seu paper devia ser molt important entre els que formaven aquell comitè revolucionari que ara ja es deia Comitè Central de Solidaritat Republicana. Aquell viatge l'empenia el dia primer d'octubre amb una certa intranquil·litat perquè li havien dit que la policia el volia detenir com havia aetingt a Lluís Companys, Joan Lluhí i Vallescà, Tomàs Tusó, Enlli Granler-Barrera, Angel Pestafia, Pere Foix, David Rey (Daniel Rebull) i d'altres, tots els quals es trobaven a la Model. Però no li va passar res i quan va acudir a la reunió, Indalecio Prieto i Manuel Azaña li van donar la notícia que la CNT anava a declarar una vaga general a Barcelona com un acte de solidaritat amb Macià i Aiguader no en sabia res. Prieto i Azaña van afegir que no era hora de promoure manifestacions sentimentals i que calia que retornés immediatament a Barcelona i convencés als cenetistes que no declaressin la vaga perquè a Madrid no la consideraven gens oportuna. No els convenia de cap manera que a Madrid els creguessin aliats amb Macià.

A més a més, Indalecio Prieto no podia consentir que la CNT de Catalunya fes una vaga amb el nom de Lacià com a bandera revolucionària perquè, a part de les seves discrepàncies fonamentals amb el pensament i la voluntat de l'avi, es posaria en evidència a la UGT d'Espanya que activa alguns dels seus companys socialistes espanyols. I Manuel Azaña tampoc no podia tolerar que el nom de Lacià fos enlairat pels sindicalistes catalans perquè així no n'avi estat ni sent de la seva devoció.

El doctor Aiguader va de tar les ordres "superiors" i va retornar a Barcelona disposat a convèncer als sindicalistes que no expressen la vaga perquè a Madrid no la consideraven oportuna. I explica després en el seu llibre Catalunya i la Revolució: "Contre la nostra voluntat vam obrir i, en part pels nostres consells però sobretot perquè la Confederació no la va creure oportuna, la vaga no es va fer".

La caiguda de la Dictadura Berenguer

Els mesos de desembre de 1930 i gener de 1931 serien plens d'esdeveniments polítics. Per començar, el dia 3 de desembre s'havia descobert un complot per assassinar al general Berenguer i sembla ésser cert que es va intentar de matar-lo però no es va aconseguir.

El dia 12 es va aixecar en armes la guarnició de l'Exèrcit espanyol de Jaca (Osca), amb els capitans Fermín Galán i Angel Garcia-herández com a principals dirigents però amb l'esperança que el seu gest seria secundat immediatament pels altres militars i civils de diversos indrets d'Espanya que estaven compromesos en un nou intent encaminat a enderrocar la monarquia d'Alfons XIII i el seu segon govern dictatorial presidit pel general Dámaso Berenguer.

Efectivament. Entre els compromesos en aquell alçament o pronunciamiento hi havia Gonzalo Queipo de Llano, Ramon Franco i Felipe Díaz Sandino els quals van atacar a ocupar la base aèria de Cuatro Vientos, de Madrid. Però el general Francisco Franco, germà de l'aviador sublevat, era aleshores Cap de l'Estat Major Central i va donar ordres de disparar unes quantes canonades contra els sublevats. Amb la primera en van tenir prou per agafar cuita-corrents una avioneta militar i marxar cap a França.

A Jaca, en canvi, les coses havien anat malament perquè Galán i Garcia Hernández havien hagut d'enfrontar-se amb forts contingents de l'exèrcit els oficials dels quals estaven al costat del govern. Es van entaular combats que van ocasionar morts i ferits d'ambdós costats i, finalment, Galán i Garcia Hernández es van haver de rendir.

Mentrestant, però, els dos capitans havien destituït l'Ajuntament de R. U. de Jaca i l'havien substituït per regidors republicans amb caracter provisional. El

comportament dels oficials sublevats i dels soldats que els seguien havia estat molt correcte fins i tot davant dels adversaris o enemics polítics que estaven al servei de la dictadura Berenguer. N'és una prova el fet que durant el Consell de Guerra que va jutjar aquell alçament, un nombre considerable de ciutadans de Jaca van adreçar un document al propi general Berenguer afirmant que els sublevats havien estat correctíssims amb tots ells i amb la resta de la gent del poble que no pensaven com ells. En aquell document es deia:

Los que suscriben, vecinos de la ciudad de Jaca, se consideran en el deber de elevar a V.E. una información exacta respecto de uno de los aspectos que presenta, en sus múltiples consecuencias, la rebelión de parte de las tropas que guarnecían esta localidad. No les incumbe examinar los sucesos ocurridos ni sus orígenes y derivaciones en cuanto a su calificación delictiva más que para implorar misericordia a favor de quienes, víctimas de un engaño, creyeron de buena fe las noticias falsas que, como verídicas, se les comunicaron; a favor de quienes hubieron de rendirse ante la fuerza y a favor de aquellos soldados, en su mayoría de nuestra propia región, que, ignorantes de los designios de los elementos directivos, cumplieron sus deberes de disciplina al obedecer órdenes de sus inmediatos superiores ya que ellos, que constituyen el último grado, no les era posible restablecer la jerarquía en el mando para someterse al superior. Pero lo que más importa, por el imperioso deber que en conciencia sienten los firmantes, es declarar ante V.E. la conducta que observaron las personas de esta localidad que por sus convicciones políticas republicanas fueron obligadas por los jefes de la rebelión a constituir el Ayuntamiento provisional que se encargara del ejercicio de la autoridad en esta ciudad, y que de hecho la ejerció en el día de los sucesos desde que partió la columna sublevada hasta que se reinstauró la autoridad legítima.

Las referencias de prensa han hecho llegar hasta aquí que el movimiento pudo tener finalidades de carácter comunista; particulares noticias de alguna otra localidad nos han hecho conocer graves y criminales excesos, y tenemos fundadamente que por estos motivos pueden establecerse presunciones desfavorables para nuestra ciudad y

para los hombres que, en plena rebelión, se mostraron tal como ellos son, amantes del orden y de la paz pública.

Cuando los señores componentes del Ayuntamiento provisional aceptaron, a las once y media, el encargo de ordenar la vida civil de la ciudad de Jaca, se preocuparon inmediatamente de mantener el orden y de hacer respetar los sentimientos, las propiedades y los derechos del vecindario, y bajo su amparo ningún banco ni establecimiento mercantil hubo de temer asaltos, no se interrumpió la vida civil ordinaria y, en medio del sobresalto y de la alarma que los sucesos produjeron, reinó la paz, y nadie impidió los actos del culto religioso.

No cumplirían su deber los firmantes, excelentísimo señor, si las diferencias de convicción que los separan de aquellas personas fueran obstáculo a esta declaración, que honradamente les es debida; porque cualquiera que haya sido su actitud frente al Poder público, cosa que los Tribunales dilucidarán, lo cierto es que la ciudad de Jaca les debe gratitud.

Suplicamos por tanto a V. E. dé oídos a estas manifestaciones para que surtan efecto donde puedan ser procedentes.

Dios guarde a V.E. muchos años.

Jaca, 17 de enero de 1931.

Signaven: el bisbe de Jaca, l'alcalde i metge José María Campo i 46 ciutadans més.

Aquell document, no havia estat a temps per evitar l'afusellament de Galán i García, Hernández i si hagués arribat a temps no hauria servit de res perquè es va dir que els dos militars sublevats havien estat afusellats el dia 14, sense esperar que el Consell de Guerra acabés de jutjar a la resta d'oficials i soldats compromesos i que el rei Alfons XIII hi va estar d'acord i no va ^{fer} la més mínima indicació de clemència al cap del Govern i ministre de l'Exercit.

El capità Galán considerava que tenia idees polítiques pròpies i no necessitava cap element civil per a redactar un programa revolucionari polític i social. Això es va saber quan el van portar davant del Consell de Guerra i es va fer responsable de tot el que havia passat.

En la seva declaració, s'atribueix la direcció del moviment amb el propòsit d'instaurar un règim de llibertat i assegura que el foc de les tropes procedents d'Ossa, que va demoralitzar als que el seguien, també el va sorprendre a ell perquè tenia la promesa formal que no es produiria el combat. Va afegir que aquella contrarietat el va aturdir i no sabia que fer. Per un moment va pensar en suïcidar-se. Però va creure que s'havia de presentar perquè es sabés la veritat del que havia passat durant aquelles hores de lluita.

El capità Galan considerava que tenia idees pròpies i no necessitava cap element civil per a redactar el seu programa revolucionari polític i social. El seu pensament polític es podria resumir d'aquesta manera a base dels papers que li van trobar i que van figurar en la causa instruída pels militars: dissolució de la Guardia Civil; creació de Juntas Revolucionaries a totes les poblacions que s'anessin ocupant; destitució de totes les autoritats que estaven al servei del règim dictatorial i substitució total per elements republicans de cadascuna de les poblacions grans o petites; promoció d'una Guardia Nacional Republicana Espanyola; creació de comitès de producció en tallers i fàbriques; separació de l'Església i l'Estat amb la incautació de tots els béns del clergat; la professió de sacerdot seria lliure i serien pagats pels creients. En política internacional, el capità Galan era partidari d'anar a la formació dels Estats Units d'Europa.

No es veia enlloc que fos partidari d'una estructura federativa peninsular i fa estrany que se'g oblidés si, de veritat, volia establir una aliança revolucionaria amb Francisco Macià.

Aquell Consell de Guerra no s'acabaria fins el mes de març de 1931 perquè es volia escatir la responsabilitat d'altres oficials que suposaven complicats en l'atacament de Jaca.

Aquell mes de desembre de 1930, però, continuava amb coses sensacionals.

Recordem que el primitiu comitè revolucionari republicà espanyol del que ens parlava el doctor Aiguader, s'havia canviat el nom i era es deia Comité Central de Solidaridad Republicana i que s'havia ampliat considerablement a base de deixar al

Largo el propi doctor Aiguader, a Manuel Carrasco i Formiguera i a Macia Lallol. En realitat, era aleshores que s'havia fet el Pacte de San Sebastian iniciat el mes d'agost anterior i sense la presència d'una representació catalana a Madrid.

Jaume Aiguader i Miró, amb tots els merits que havia fet, va perdre el tren que l'havia de portar fins al Govern Provisional de la II República Espanyola. Pel sol fet d'ostentar la representació de l'"Estat Català" de Macia ja resultava indesitjable als republicans i socialistes espanyols; Manuel Carrasco, també havia caigut en desgracia quan a San Sebastian va exposar els arguments jurídics irrefutables sobre l'exercici del dret d'autodeterminació de pobles i nacions i potser també perquè no va saber interpretar prou bé el pensament de les altes esferes del seu partit que aleshores encara era "Acció Catalana"; i Macia Lallol, com que havia assistit a la reunió en representació d'"Acció Republicana" - nascuda d'una escissió d'"Acció Catalana" - i tenia un programa nacionalista i federal de veritat, amb Antoni Rovira i Virgili com a principal definidor, també l'havien apartat del grup de privilegiats donant-li un vulgar cop de colze sense cap mirament. Com que estaven en ple període revolucionari, els republicans i socialistes espanyols devien pensar ^{pena de} que no valia la perdre el temps donant explicacions a cap dels tres.

A l'hora de lligar caps, els espanyols van decidir de prescindir dels tres delegats catalans i els van canviar per un de sol a qui atribuïrien la representació de tots els sectors polítics i socials de filiació republicana de Catalunya. I van triar a Lluís Nicolau d'Oliver que continuava exiliat a França però el seu nom ja figuraria entre els prohoms republicans i socialistes espanyols que, a partir d'aquell moment, esdevenien els candidats indiscutibles al Govern Provisional de la República seva.

El veritable Pacte es va fer públic el dia 15 d'aquell mes de desembre, quan encara manava el general Berenguer. I el signaven: Niceto Alcalá Zamora, Indalecio Prieto, Manuel Asaña, Alejandro Lerroux, Miguel Maura, Fernando de los Ríos, Santiago Casares Quiroga, Marcelino Domingo, Lluís Nicolau d'Oliver, Diego Martínez Barrios, Francisco Largo Caballero i Alvaro de Albornoz.

Aquell Manifest-Programa que tenia un estil que recordava molt el d'Indalecio Prieto, deia:

Espanoles!

Surge de las entrañas sociales un profundo clamor popular que demanda justicia y un impulso que nos mueve a procurarla. Cuando pedíamos justicia, se nos arrebató la libertad; cuando hemos pedido libertad, se nos ha ofrecido como concesión unas Cortes amañadas, realizadas con la colaboración de un caciquismo omnipotente.

Se trata de salvar a un rey que ha convertido su cetro en vara de medir, y que cotiza el prestigio de su majestad en acciones liberadas.

Se trata por los hombres del pasado y del presente de una cruzada contra los hombres del porvenir para estorbar la acción de la justicia popular, que reclama enérgicamente las responsabilidades históricas.

No hay atentado que no se haya cometido, abuso que no se haya perpetrado, inmoralidad que no se haya transcendido a todos los órdenes de la Administración pública para el provecho ilícito o para el despilfarro escandaloso.

La violencia se ha erigido en autoridad y la obediencia se ha rebajado a la sumisión. La incapacidad se impone donde la competencia se inhibe.

Hemos llegado, por el despeñadero de esta degradación, al pantano de la ignominia presente. Por salvarse y redimirse, no le queda al país otro camino que el de la revolución.

Venimos a derribar la fortaleza en que se ha encastillado el poder personal, a meter a la Monarquía en los archivos de la Historia y a establecer un régimen sobre la base de la soberanía nacional representada en una Asamblea Constituyente.

De allí saldrá la España del porvenir y un nuevo Estado inspirado en la conciencia universal, que cree para todos los pueblos un derecho nuevo, unido de aspiraciones a la igualdad económica y a la justicia social.

Entretanto, nosotros, conscientes de nuestra misión y de nuestra responsabilidad, asumimos las funciones de poder público con carácter de Gobierno provisional.

Viva España con honra ! Viva la República !

Tots astorrats, ens preguntaven:

- I de Catalunya, que ? Perque allo no era pas el Pacte de San Sebastiá.

- Le qué pacto habíis ? - ens contestaven, des de molt lluny, unes veus molt aspres...

El nostre doctor Aiguader ens ho aclariria de seguida dient que havia quedat ben entès "que hi hauria aliança i estreta col.laboració per enderrocar la monarquia pero res de fusió o d'organització única".

I aquelles paraules ens recordaven el conte d'aquella guineu que quan no les podia haver deia que eren verdes.

Encara no havien arotit tots els exemplars d'aquell manifest de la impremta que la policia ja havia fet les primeres deteccions. Els primers detinguts van ser Niceto Alcalá Zamora, Miguel Maura, Francisco Largo Caballero, Fernando de los Ríos i Alvaro de Albornoz. Tots cinc van declarar que, efectivament, havien signat aquell manifest. I van passar a la Presó Model de Madrid.

El dia 6 de gener de 1931, Romanones, feia un discurs a Sevilla i parlant del projecte governamental de celebrar eleccions a diputats a Corts, deia:

El Gobierno ha vencido el movimiento revolucionario y cree que se necesita una tregua para las elecciones llamadas nacionales. La labor a realizar no es de Gobierno de partido. Aunque no sea popular en estos momentos, no quiero mantener el equívoco y dice que es amigo incondicional del Rey siempre que él lo sea de la Constitución y del Parlamento. Porque lo es, está a su lado. Los que sientan la Monarquía con tibieza que se vayan de su lado. Enfrente tienen banderas honradas donde acogerse. Ellos necesitan hombres que sientan entusiásticamente la Monarquía...

Els diversos sectors de la vella política monàrquica espanyola opinava que el Govern Berenguer havia de donar garanties electorals i d'altres - com Cambó - es declaraven partidaris d'acabar, abans de les eleccions, amb els alcaldes de R.U.

Els republicans de tota mena coincidien en el proposit d'abstenir-se de participar en la lluita electoral patrocinada o imposada pel govern de la segona Dictadura.

Pero el darrer Consell de Ministres, el dia 31 de gener ratificava el seu propo-

sit d'eludir unes eleccions constituents perquè no volia posar en joc el regim monàrquic d'Alfons XIII. Per tant, es farien eleccions a diputats a Corts ordinàries i d'acord amb la Constitució que havia estat trepitjada i arreconada pel setembre de 1923. I tal dit tal fet; el dia 7 de febrer de 1931 el Govern Berenguer promulgava un decret i convocava a eleccions a Diputats a Corts per al dia primer de març i de Senadors per al dia 15 del mateix mes.

L'ora de la gent de la Lliga Regionalista i els sectors més reaccionaris de tot Espanya, els altres partits polítics van anunciar que no hi participarien i que no més hi prendrien part si fossin constituents. El dictador de torn d'Alfons XIII no volia posar en perill la Monarquia amb unes constituents que tenia por de no guanyar.

Monzones tornava a fer sentir la seva veu per dir que el seu partit liberal aniria a les eleccions a Corts ordinàries, encara que els altres partits s'abstinguessin. Però que tal com estava el país, si ells eren elegits exigiria la convocatòria de les eleccions constituents.

Els partits republicans i el socialista es mantenen abstencionistes.

Les coses s'anaven complicant; el dia 10 de febrer de 1931 va aparèixer un altre manifest republicà signat per Gregorio Marañón, Ramón Pérez de Ayala i José Ortega Gasset, situats al marge del grup republicano-socialista que presidia Alcalá Zamora. Aquell manifest tan reduït de signats que representaven la ciència, la literatura i la filosofia espanyoles, s'aniria ampliant de mica en mica.

Marañón, Pérez de Ayala i Ortega Gasset, deien:

... El Estado español tradicional llega ahora al grado postrero de su descomposición. No procede ésta de que encontrase frente a sí la hostilidad de fuerzas poderosas, sino que sucumbe corrompido por sus propios vicios sustantivos. La Monarquía de Sagunto no ha sabido convertirse en una institución nacionalizada, es decir, en un sistema de poder público que se supeditase a las exigencias profundas de la nación y viviese solidarizado con ellas, sino que ha sido una asociación de grupos particulares, que vivió parasitariamente sobre el organismo español, usando el poder público para la defensa de los intereses parciales que representaba. Nunca se ha sacrificado

aceptando con generosidad las necesidades vitales de nuestro pueblo, sino que, por el contrario, ha impedido siempre su marcha natural por las rutas históricas, fomentando sus defectos inveterados y desalentando toda buena inspiración. De aquí que día por día se haya ido quedando sola la Monarquía y concluyese por mostrar a la intemperie su verdadero carácter, que no es el de un Estado nacional, sino el de un Poder público convertido fraudulentamente en parcialidad y facción.

Pero es ilusoria imaginar que la Monarquía va a ceder galantemente el paso a un sistema de Poder público tan opuesto a sus malos usos, a sus privilegios y egoísmos. Sólo se rendirá ante una formidable presión de la opinión pública. Es, pues, urgentísimo organizar esta presión, haciendo que sobre el capricho monárquico pese con suya energía la voluntad republicana de nuestro pueblo. Esta es la labor ingente que el momento reclama. Nosotros nos ponemos a su servicio. No se trata de formar un partido político. No es razón de partir, sino de edificar. Nos proponemos suscitar una amplísima agrupación al servicio de la República, cuyos esfuerzos tenderán a lo siguiente: 1º. Movilizar a todos los españoles de oficio intelectual para que formen un copioso contingente de propagandistas y defensores de la República española. Llamaremos a todos el profesorado y Magisterio, a los escritores y artistas, a los médicos, a los ingenieros, arquitectos y técnicos de todas clases, a los abogados, notarios y demás hombres de ley. Muy especialmente necesitamos la colaboración de la juventud. Tratándose de decidir el futuro de España, es imprescindible la presencia activa y sincera de una generación en cuya sangre fermenta sustancia del porvenir. De corazón ampliaríamos a los sacerdotes y religiosos este llamamiento que, a fuer de nacional, preferiría no excluir a nadie, pero nos conbibe la presencia de que nuestras personas carecen de influjo suficiente sobre esas respetables clases sociales.

Como la Agrupación al Servicio de la República no va a modelarse en partido, sino a hacer una leva general de fuerzas que combatan a la Monarquía, no es inconveniente para alistarse en ella hallarse adscrito a los partidos o grupos que afirman la República, con los cuales procuraremos mantener contacto permanente. 2º. Con este or-